

Vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva

Bc. Tereza Košťálová

Bakalářská práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta logistiky a krizového řízení

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta logistiky a krizového řízení
Ústav ochrany obyvatelstva

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Bc. Tereza Košťálová
Osobní číslo:	L19794
Studijní program:	B2825 Ochrana obyvatelstva
Studijní obor:	Ochrana obyvatelstva
Forma studia:	Kombinovaná
Téma práce:	Vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva

Zásady pro vypracování

1. Zpracujte rešerši vztahující se k problematice vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva.
2. Na základě dostupných zdrojů zpracujte teoretickou část dané problematiky.
3. Analyzujte současný stav vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva a proveďte dotazníkové šetření na vzorku seniorů.
4. Navrhněte strategii vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva v návaznosti na zjištění vyplývající z provedené analýzy.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

1. JANIŠ, Kamil a Jitka SKOPALOVÁ. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5535-9.
2. ŘEHÁK, David, Bohumír MARTÍNEK a Petra LEGIERSKÁ. *Ochrana obyvatelstva v kontextu aktuálních bezpečnostní hrozeb*. 2. rozšířené vydání. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2019. ISBN 978-80-7385-220-7.
3. YOCHIM, Brian P. a Erin L. WOODHEAD, ed. *Psychology of Aging: A Biopsychosocial Perspective*. New York: Springer Publishing Company, 2018. ISBN 9780826137289.

Další odborná literatura dle doporučení vedoucího bakalářské práce.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Pavel Tomášek, Ph.D.**
Ústav ochrany obyvatelstva

Datum zadání bakalářské práce: **1. prosince 2021**

Termín odevzdání bakalářské práce: **13. května 2022**

L.S.

doc. Ing. Zuzana Tučková, Ph.D.
děkanka

prof. Ing. Dušan Vičar, CSc.
ředitel ústavu

V Uherském Hradišti dne 1. prosince 2021

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že:

- bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považuji se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou obsahově totožné.

V Uherském Hradišti, dne: 13. 5. 2022

Jméno a příjmení studenta: Bc. Tereza Košťálová

.....
podpis studenta

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá vzděláváním seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva v České republice. Cílem práce je zjištění současného stavu vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva v České republice. Teoretická část se věnuje stáří, seniorům a ochraně obyvatelstva. Praktická část analyzuje současný stav vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva. K analýze jsou využita data z primárních zdrojů Hasičského záchranného sboru České republiky, Konceptí ochrany obyvatelstva a data z dotazníkového šetření provedeného na vzorku seniorů. Díky analýze byly definovány jednotlivé nedostatky i klady vzdělávání seniorů a v návaznosti na ně byl vypracován návrh Strategie vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva do roku 2030.

Klíčová slova: ochrana obyvatelstva, stáří, strategie, vzdělávání seniorů

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with the education of seniors in the field of population protection in the Czech Republic. The bachelor's thesis aims to identify the current state of education of seniors in the field of population protection in the Czech Republic. The theoretical part of the bachelor's thesis focuses on old age, seniors, and population protection. In the practical part, there is analysed the current state of education of seniors in the field of population protection. The data from the primary sources of the Fire Rescue Service of the Czech Republic, the data from the Population Protection Conceptions, and the data from a conducted questionnaire survey on a senior sample are used for the analysis. Based on the analysis, The Strategy of Education of Seniors in the Field of Population Protection by 2030 was proposed.

Keywords: population protection, old age, strategy, education of seniors

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce panu Ing. Pavlu Tomáškoví, Ph.D., za vedení, připomínky, rady a čas, který mi věnoval.

Poděkování za podporu po celou dobu studia patří také rodině a přátelům, kteří chápali moji vytíženost a stáli při mně, i když jsem je často zanedbávala.

Dále bych ráda poděkovala všem, kteří mi pro bakalářskou práci poskytli podklady, případně mě nasměrovali na místa, kde bylo možné informace získat, tzn. respondentům a příslušníku GŘ HZS ČR.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 STÁŘÍ A SENIOŘI	12
1.1 ZMĚNY VE STÁŘÍ	13
1.2 SPECIFIKA VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	15
1.3 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ SENIORŮ V ČESKÉ REPUBLICE	17
1.4 VYBRANÉ MIMOŘÁDNÉ UDÁLOSTI OHROŽUJÍCÍ SENIORY	19
2 OCHRANA OBYVATELSTVA	23
2.1 STRUČNÝ HISTORICKÝ VÝVOJ OCHRANY OBYVATELSTVA V ČESKÉM PROSTŘEDÍ.....	24
2.2 OCHRANA OBYVATELSTVA V ČESKÉ REPUBLICE OD ROKU 2000.....	28
2.2.1 Vyrozumění, varování a informování	30
2.2.2 Ukrytí a individuální ochrana.....	32
2.2.3 Evakuace a nouzové přežití.....	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	36
3 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V OBLASTI OCHRANY OBYVATELSTVA V ČESKÉ REPUBLICE	37
3.1 VZDĚLÁVÁNÍ V OBLASTI OCHRANY OBYVATELSTVA DLE KONCEPCÍ OCHRANY OBYVATELSTVA	38
3.2 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V OBLASTI OCHRANY OBYVATELSTVA NA ZÁKLADĚ ÚDAJŮ HASIČSKÉHO ZÁCHRANNÉHO SBORU ČESKÉ REPUBLIKY	42
3.3 DÍLČÍ ZÁVĚR ANALÝZY PRIMÁRNÍCH ZDROJŮ	47
4 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	48
4.1 ODPOVĚDI RESPONDENTŮ	49
4.2 DÍLČÍ ZÁVĚR DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	63
5 NÁVRH STRATEGIE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V OBLASTI OCHRANY OBYVATELSTVA DO ROKU 2030	65
5.1 ÚVOD	65
5.2 ANALYTICKÁ ČÁST.....	66
5.3 STRATEGICKÁ ČÁST.....	69
5.4 IMPLEMENTAČNÍ ČÁST.....	74
5.5 METODOLOGICKÁ ČÁST	81
5.6 ZÁVĚR.....	81
ZÁVĚR	83
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	84
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	91

SEZNAM OBRÁZKŮ	92
SEZNAM TABULEK.....	93
SEZNAM GRAFŮ	94
SEZNAM PŘÍLOH.....	95

ÚVOD

Povodně, požáry, úniky nebezpečných látek, ozbrojené konflikty a jiné mimořádné události¹ (dále také jako „MU“) ohrožují životy a zdraví osob, zvířat, majetek a životní prostředí. Z důvodu eliminace negativních dopadů MU, je důležité seznamovat obyvatele se základními informacemi z oblasti ochrany obyvatelstva (dále také jako „OOB“), což je možné učinit formou vzdělávání.

Vzdělávání v oblasti OOB a MU probíhá systematicky především na základních a středních školách, kde jsou cílovou skupinou žáci a studenti. Systematické vzdělávání dalších cílových skupin, např. dospělé populace, je problematické. Podobná situace nastává i při předávání informací o charakteru MU osobám se specifickými potřebami. Jednou ze zranitelných skupin osob, které mají specifické potřeby na vzdělávání a pomalejší reakce na nenadálé události, jsou senioři². Proto je nutné dané aspekty zohlednit při výběru a způsobu vzdělávání seniorů. Obecně však bývá, prozatím, ke vzdělávání seniorů přistupováno jako ke vzdělávání dospělé populace, s několika výjimkami, např. univerzitami třetího věku.

Cílem práce je zjištění současného stavu vzdělávání seniorů v oblasti OOB v České republice. Cíl odpovídá výzkumné otázce: *Jakými způsoby jsou senioři v České republice vzděláváni v oblasti ochrany obyvatelstva?* K danému účelu bude využito především literární rešerše, díky níž budou identifikovány informace uváděné k problematice Hasičským záchranným sborem ČR (dále jako „HZS ČR“) na webových stránkách, v Koncepcích ochrany obyvatelstva ([2002]; 2008; 2013; 2020) či ve Zprávách o činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky v oblasti preventivně výchovné činnosti (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2019; 2020; 2021b; 2022). Aby nebyla využívána pouze data poskytována HZS ČR, bude mezi seniory provedeno dotazníkové šetření, které se bude věnovat vzdělávání, získávání informací a současným znalostem seniorů v oblasti OOB.³

¹ Mimořádná událost je definována jako „škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činností člověka, přírodními vlivy, a také havárie, které ohrožují život, zdraví, majetek nebo životní prostředí a vyžadují provedení záchranných a likvidačních prací“ (ČESKO, Zákon č. 239/2000 Sb., § 2).

² Výběr dané cílové skupiny je částečně motivován i soužitím se třemi seniory ve společné domácnosti. Člověk mnohem více vnímá, jak se postupem času mění jejich schopnosti, reakce a jak se stávají více zranitelnými.

³ Informace o mimořádných událostech by měli obывatelé získávat od obecních úřadů. Zda k tomu opravdu dochází bude ověřeno především pomocí dat získaných z dotazníkového šetření.

V návaznosti na provedenou analýzu bude vytvořen návrh Strategie vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva do roku 2030⁴, jehož cílem bude zvýšení počtu seniorů vzdělaných v oblasti OOB a zajištění vyššího povědomí mezi seniory v oblasti OOB a MU.

⁴ V ní bude navázáno na předchozí analýzu, která bude základem vypracování SWOT analýzy, což napomůže určení dalšího směřování návrhu Strategie vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STÁŘÍ A SENIOŘI

Pro správné ukotvení práce je nejprve nutné vydefinovat stáří a specifikovat skupinu seniorů, k tomuto účelu bude sloužit první kapitola. V ní budou popsány fáze stáří a změny, ke kterým ve stáří dochází. Dále se zaměří na specifika vzdělávání seniorů, na demografický vývoj seniorské populace v ČR a v neposlední řadě budou zmíněny vybrané MU, které mohou seniory, stejně jako ostatní jedince, ohrožovat.

Fenoménu stáří se věnují mnozí autoři v rámci vývojové psychologie, např. Pacher (2017), Yochim a Woodhead (2018). Vývojová psychologie se však nesoustředí pouze na stáří, ale na všechny vývojové fáze lidského jedince. Právě proto, že je stáří natolik specifickým obdobím, další autoři se zabývají pouze touto etapou lidského života, a to především v souvislosti s volným časem a sociálním zázemím seniorů Janiš a Skopalová (2016), Mühlpachr (2017), Vašutová (2020), či se vzděláváním Plamínek (2017), Salivarová a Veteška (2014), Marcinkiewicz-Wilk (2020), Eger (2013).

Stárnutí je celoživotní proces, v němž funkce organismu postupně slábnou a jsou omezovány. Organismus stárne po stránce biologické, a tak již člověk nemá tolik fyzických sil. Klesá jeho výkonnost i schopnosti. Proměňuje se i po stránce psychologické, mění se jeho chování a návyky, což dále ovlivňuje jeho sociální život a interakce (Janiš a Skopalová, 2016). Ačkoliv je stárnutí proces, který se týká lidí v každém věku, nejčastěji je spojován se stářím, což může být zapříčiněno výrazným zviditelněním fyzických, psychických a sociálních změn v dané vývojové etapě (Vašutová, 2020; Mühlpachr, 2017).

Stáří, poslední etapu lidského života, je možné vnímat velmi subjektivně. Jinak vnímá stáří dvacetiletý a jinak šedesátiletý člověk. Obecně jsou charakterizovány tři typy stáří, které však mohou kolidovat a mohou být subjektivní a individuální. Například 70letý člověk se může po fyzické stránce cítit lépe než některý 50letý jedinec. Mezi tři typy stáří jsou řazeny:

- Biologické stáří, které souvisí se změnou tělesných procesů a přirozeným stárnutím.
- Sociální stáří, jež se pojí především s odchodem do starobního důchodu.
- Kalendářní stáří souvisí s věkem a určuje se na základě data narození⁵ (Vašutová, 2020).

⁵ Kalendářní stáří může být označováno také jako chronologické stáří.

V této práci bude vycházeno především z hranice určené na základě kalendářního stáří. Za hranicí mezi tzv. etapou pozdní dospělosti a etapou stáří je ve vývojové psychologii chápán věk 60, nebo 65 let. Janiš a Skopalová (2016) se přiklání k hranici 65 let, která je uváděna především ve vyspělých státech. Od dané věkové hranice se následně odvíjí i věk jednotlivých etap stáří.

K volbě daného věku bylo přistoupeno i na základě určení důchodového věku v České republice (dále také jako „ČR“). Lidem narozeným před rokem 1965, tzn. 1964 a méně, je důchodový věk určován dle jiných pravidel, proto není shodný s mladšími ročníky. Lidem narozeným v roce 1965 a mladším je v současné době stanoven důchodový věk na 65 let (Česká správa sociálního zabezpečení, [b.r.]). Na základě zmíněných faktorů, určení hranice stáří a důchodového věku v ČR, bude v práci za seniora považován a označován člověk, který dosáhl věku 65 a více let.

1.1 Změny ve stáří

V českém prostředí je stáří rozdělováno především na základě věku, v závislosti na biologických, psychologických a sociálních změnách a jejich charakteru, do tří vývojových etap⁶ na:

- rané stáří⁷, které je vymezeno věkem 65–74 let;
- pravé stáří, které je vymezeno věkem 75–89 let;
- dlouhověkost, která je vymezena věkem 90 a více let (Janiš a Skopalová, 2016).

U zahraničních autorů, např. u Yochima a Woodheada (2018), bývá stáří rozdělováno také do tří období, nicméně se liší především věková hranice poslední kategorie, dlouhověkosti, která je uváděna jako 85 let, tudíž i prostřední kategorie se liší a je uváděna v rozmezí 75–84 let.⁸

Nyní budou definovány základní fyzické, psychické a sociální změny ve stáří. Jednotlivé změny spolu úzce souvisí, např. zhoršení zraku a sluchu omezuje komunikaci a sociální kontakt, což dále ovlivňuje i psychiku jedince. Definování změn ve stáří je z hlediska práce důležité pro určení ohrožení seniorů, kteří se se zvyšujícím se věkem stávají více

⁶ Názvy jednotlivých etap i jejich věkové rozdělení se mezi jednotlivými autory liší, zde je vycházeno z názvu dle Janiše a Skopalové (2016).

⁷ Rané stáří bývá někdy označováno také jako počínající, časně, či počáteční stáří.

⁸ Pokud bude v práci vycházeno ze zahraničních zdrojů, bude rozdíl věku dlouhověkosti ve srovnání s českými autory zanedbáván.

zranitelnými. Dále je vhodné vnímat změny ve stáří i z pohledu vzdělávání, kde je nutné postupovat specificky podle schopností a možností skupiny, na niž je vzdělávání zacíleno.

Ve stáří se z pohledu biologických změn u lidí obecně zvyšuje výskyt nemocí v populaci. Často trpí jedinec více chronickými nemocemi najednou. Další chronické nemoci navíc postupem času ve stáří přibývají (Yochim a Woodhead, 2018). Zhoršuje se většina tělesných funkcí. Rychlost, s jakou se dané změny objevují, je ovlivněna genetikou a vnějším prostředím, které na člověka po celý život působí (Vašutová, 2020). Mezi nemoci spojované se stářím patří například nemoci kardiovaskulárního systému, kloubů a páteře (Janiš a Skopalová, 2016). V neposlední řadě dochází také k proměně vzhledu, k ochabování svalstva, změně držení těla. Kvůli tomu hrozí větší riziko pádů a úrazů (Vašutová, 2020).

Mezi jedny z nejvýznamnějších změn, které ovlivňují život seniorů, patří problémy se smyslovými receptory. Zhoršuje se vidění, nedochází ke zrakové ostrosti, vnímání barev, podněty jsou pomaleji zpracovávány a zmenšuje se i zorné pole. Častým problémem je také nedoslýchavost, při níž jedinec hůře vnímá zvuky z okolí (Janiš a Skopalová, 2016).

Změny psychického charakteru, kognitivních funkcí, souvisí s tzv. úbytkem mozkové tkáně. Seniorům často dělá potíže vyřešit problém, se kterým se do té doby zatím nesetkali⁹. Obecně lze říct, že seniorům trvají aktivity déle, a proto se jeví jako zpomalení. Ovlivněno je jejich vnímání a pozornost. Déle jim trvá zpracovat informace a podněty z okolí, čímž se prodlužuje reakční doba. Stárnutím je ovlivňována i paměť jedince, nejčastěji si pamatuje starší informace, avšak se zapamatováním nových má problémy (Janiš a Skopalová, 2016). „*Demence je typickou psychickou poruchou u seniorů. Jedná se o syndrom, který vzniká na základě onemocnění mozku. Jde tedy o získané chorobné oslabení rozumových schopností [...]. U takto postižených lidí se objevují též nepředvídatelné činy, čímž mohou být nebezpeční sobě i ostatním* [některé části citace jsou v originálu uvedeny tučným písmem, zde bylo vynecháno]“ (Vašutová, 2020, s. 129).

Senioři bývají méně motivovaní k aktivitám, především v porovnání s mladšími jedinci. Hůře se jim překonávají překážky a zátěžové situace (Farková, 2017). Ve stáří může docházet také ke slábnutí řečové funkce, případně k potížím s vybavením si správných pojmů (Vašutová, 2020). Právě tyto faktory ovlivňují schopnost se učit novým věcem a získávat nové znalosti.

⁹ Právě neschopnost řešit neznámé situace může být pro seniory zásadní v případě řešení mimořádných událostí.

Změny sociálního charakteru ve stáří jsou spojeny především s odchodem do starobního důchodu. Většinou dochází k omezení sociálních kontaktů a senior si musí zvyknout na nový každodenní režim. V neposlední řadě si většina seniorů musí zvyknout na snížený finanční příjem, který může omezovat jeho aktivity. Postupem času může docházet k další izolaci a následně i k úplné ztrátě sociálního kontaktu (Janiš a Skopalová, 2016). Omezení sociálního kontaktu a pocit osamění mohou být způsobeny také umíráním vrstevníků, případně partnerů, což ovlivní psychiku jedince. V důsledku úbytku sil a psychických změn se postupem času může stát senior závislým na svém okolí (Vašutová, 2020). Není například schopen si sám zajistit základní životní potřeby, uvařit si, zajít si na toaletu apod.

1.2 Specifika vzdělávání seniorů

Aby byly změny ve stáří pozvolné a aby byly zlepšeny kognitivní funkce jedince, myšlení a paměť, je dobré zaměřit se na vzdělávání a získání nových informací. Vzdělávání lze dle Plamínka (2014) charakterizovat jako tzv. organizované učení. Jedná se o „*záměrné osvojování nového, obvykle spojené s nějakými tematickými cíli a formálními pravidly*“ (Plamínek, 2014, s. 18).

Vzdělávání je možné vnímat jako trénink mozku. Pokud je mozek trénován, učení neustále, jeho výkon roste. Proto je vhodné učit se celý život, aby i ve stáří mohlo docházet ke snadnějšímu učení nového. Nicméně i přesto existují jistá omezení, která učení seniorů znesnadňují, dle Šeráka (2009, s. 190) jde o tyto faktory:

- „*osvojování nových poznatků zabere starším lidem více času;*
- *senioři si obtížněji osvojují logicky nestrukturované informace;*
- *problém představuje i nedostatečně zvládnutá strategie učení;*
- *látka prezentovaná větší rychlostí omezuje kvalitu i kvantitu naučeného výraznějším způsobem, než je tomu u mladších osob;*
- *zatímco delší přestávky během procvičování naučeného vedou u mladších osob k zlepšení jejich pracovního výkonu, u seniorů se výkon naopak zhoršuje;*
- *podstatnou roli v procesu učení hraje fyzický a psychický stav jedince, především případná zdravotní omezení;*
- *významný je rovněž stupeň aktivity a síla motivace;*
- *učební látka by měla mít v každém případě intencionální charakter“.*

Pro dosažení maximální efektivity vzdělávání je nutné znát cílovou skupinu. Každá věková skupina má jiné schopnosti a potřeby. Orientačně však odpovídají rozdělení stádií vývojové psychologie. Všechny změny ve stáří, biologické, psychické i sociální, následně ovlivňují průběh vzdělávání, a proto je nutné volit vhodnou strategii a vhodný způsob vzdělávání.

U seniorů je možné rozlišit dva druhy vzdělávání. Problematický je překlad, neboť oba výrazy lze přeložit jako neformální, proto zde bude využíváno anglických termínů, aby bylo dobře odlišeno, o který typ vzdělávání se jedná. Nicméně oba typy neformálního vzdělávání, informal a non-formal, se prolínají a doplňují.

Informal je zjednodušeně možné označit za celoživotní vzdělávání. Senior se vzdělává sám, k zisku informací nepotřebuje ani vzdělávací instituce, ani přednášejícího, ačkoliv ten může poskytnout nový úhel pohledu na sledovanou problematiku a seniora tak obohatit. Jedinec, senior, se učí z každodenních aktivit. Především pokud má sám velký zájem o určitou oblast, ale v dřívější době neměl na rozvoj znalostí mnoho času, může vzdělávání věnovat svůj volný čas po odchodu do důchodu, což souvisí s vnitřní motivací, která bývá při studiu zájmových oblastí důležitá. K zisku informací může senior využít literaturu, internet, média, případně zkušenosti dalších osob. Výhodou tohoto způsobu vzdělávání je zaměření na specifickou oblast, která jednotlivce zajímá a také to, že ve studiu není nijak časově ani prostorově omezován (Marcinkiewicz-Wilk, 2020).

Na druhou stranu non-formal označuje způsob vzdělávání, ve kterém je využíváno vzdělávacích institucí. Může se jednat například o univerzity třetího věku, či jiné instituce nabízející kurzy seniorům. Daná forma vzdělávání může být další motivací pro seniory, kteří se chtějí vzdělávat. Motivaci jim mohou dodávat také další účastníci kurzů. Vedle ostatních účastníků hraje důležitou roli ve vzdělávání přednášející, díky kterému získávají účastníci nové znalosti či praktické dovednosti (Marcinkiewicz-Wilk, 2020). V českém prostředí mohou být příkladem non-formal vzdělávání senior akademie, besedy pořádané pro seniory kluby seniorů či jinými institucemi.

Pokud je výuka zprostředkovaná vzdělávacími institucemi prováděna pouze ústní formou, tzn. učení probíhá pouze poslechem, pozornost posluchačů začne přibližně po 10–20 minutách značně upadat. Ideální je proto využít i vizuální doplnění, obrázky, grafy, diagramy, videi apod., které osobám pomohou s lepším udržením pozornosti i učením. Dle Egera (2013) je vhodné využívat při výuce seniorů prvky diskuse, řečnické otázky, na které jsou následně hledány odpovědi. Dále příklady z praxe, které účastníkům přiblíží diskutovaný problém, podobně je tomu také u představení případových studií či vyprávění

příběhů. Naopak si Eger nemyslí, že by byly pro seniory vhodné webináře, především s ohledem na znalost práce na počítači a dostupností potřebné techniky v cílové skupině seniorů.¹⁰

Nicméně další zdroje a technologie mohou využívat přednášející, tím proces vzdělávání usnadní a ozvláštní. Vždy by však mělo být dbáno na vhodnost zvolených prostředků pro cílovou skupinu, seniory. Vedle způsobu vzdělávání je důležité i místo, které by mělo být cílové skupině uzpůsobeno. Vzdělávání seniorů by mělo být konáno na dobře dostupném místě. V návaznosti na zhoršené smyslové vnímání, je nutné dbát na dobré osvětlení a jeho vhodnou intenzitu, dále na dostatečně hlasitý a srozumitelný výklad. Seniorům a jejich potřebám by měly být uzpůsobeny také výukové materiály, tzn. přizpůsobení velikosti a grafiky vzdělávacích materiálů. S ohledem na bezpečnost a zhoršení pohybových funkcí by měly být dostupné protiskluzové a stabilizační prvky (např. zábradlí) a místo by mělo být ideálně bezbariérové, aby nebyly ze vzdělání vyřazeny některé osoby (Šerák, 2009).

Senioři se na rozdíl od ostatních cílových skupin¹¹ vzdělávají dobrovolně, ve svém volném čase. Důležitá je pro ně motivace, kterou může být například dnešní zrychlená doba a rozvoj společnosti (Salivarová a Veteška, 2014). S novými příležitostmi se však objevují i nové hrozby, na které by se měli, nejen senioři, rovněž připravovat. Může se jednat například o MU, při nichž by měli vědět, jak se zachovat.

1.3 Demografický vývoj seniorů v České republice

Právě proto, že je stáří velmi specifickou fází života, kdy postupně klesá fyzická i kognitivní zdatnost jedince, je důležité věnovat této skupině obyvatel náležitou pozornost. To si uvědomují i odborníci z oblasti OOB, kteří již v Koncepti ochrany obyvatelstva (2013) stárnutí populace označili jako aktuální sociální hrozbu, se kterou je nutné počítat. Na dané stanovisko navazuje i Koncept ochrany obyvatelstva (2020), která stárnutí populace zmiňuje jako jeden z charakteristických znaků společnosti a v níž jsou senioři vnímáni jako jedna ze zranitelných skupin.

¹⁰ Zde je nutné vzít do úvahy rok vydání publikace, 2013. V dnešní době jsou již v důchodu i lidé, kteří počítače a jiné technologie aktivně využívali v práci. Tudíž není možné nedostupnost techniky a nedostatek znalostí práce na počítači generalizovat a vylučovat jejich využití ve vzdělávání seniorů.

¹¹ Povinná školní docházka, nebo vzdělávání dospělých v práci.

V České republice navíc seniorů přibývá, a to jak procentuálně, tak i početně. Daný trend by měl dle odhadů Českého statistického úřadu (2019) pokračovat a v roce 2050 by senioři mohli tvořit 28,6 % celkové populace.

V roce 2020 žilo dle Českého statistického úřadu (2021a) v České republice 2 158 322 osob, které dosáhly věku 65 a více let. Vyjádřeno procentuálně, senioři tvořili 20,2 % populace. Z čehož vyplývá, že přibližně každá pátá osoba v České republice dosáhla věku 65 či více let. To je o 4,6 % více než v roce 2011, kdy žilo v České republice 1 636 969 seniorů, což odpovídalo podílu v populaci 15,6 %. Podrobněji viz tabulka 1.

Tabulka 1: Početní a procentuální zastoupení seniorů žijících v ČR v letech 2011, 2015, 2017, 2019 a 2020 (Český statistický úřad, 2021a)

Senioři v ČR	2011	2015	2017	2019	2020
Počet 65letých a starších osob	1 636 969	1 932 412	2 040 183	2 131 630	2 158 322
Podíl 65letých a starších osob v populaci (%)	15,6	18,3	19,2	19,9	20,2

V souvislosti s dotazníky a snahou o dosažení kvótního výběru na základě údajů o věku a pohlaví zde bude uvedeno i početní zastoupení seniorů v populaci. Skupiny a věkové rozložení souvisí s rozdělením stáří na rané (65–74 let), pravé (75–89 let) a dlouhověkost (90 a více let). Bude zde vycházeno opět z údajů za rok 2020, resp. k datu 31. 12. 2020.¹²

Ve všech věkových skupinách seniorů převažovaly v roce 2020 ženy. Konkrétně ve věkové skupině 65–74 let žilo v ČR 706 404 žen (přibližně 54,61 % v dané věkové kategorii), ve věkové kategorii 75–89 let necelých 494 777 (přibližně 61,86 % v dané věkové kategorii) a ve věkové kategorii 90+ necelých 47 690 (což odpovídá dokonce 73,48 %). Mužů ve věkové kategorii 65–74 v ČR žilo přibližně 587 191, ve věkové kategorii 75–89 necelých 305 051 a ve věkové kategorii 90+ 17 209 (Český statistický úřad, 2021b). Přehledněji, i s celkovými počty seniorů žijícími v České republice ke konci roku 2020, viz tabulka 2.

Tabulka 2: Věkové rozložení seniorů dle pohlaví. Data k 31. 12. 2020 (Český statistický úřad, 2021b)

Věková kategorie	Ženy	Ženy (%)	Muži	Muži (%)	Celkem
65–74 let	706 404	54,61	587 191	45,39	1 293 595
75–89 let	494 777	61,86	305 051	38,14	799 828
90+ let	47 690	73,48	17 209	26,52	64 899

¹² Ačkoliv bylo v roce 2021 provedeno sčítání lidu, domů a bytů, data a statistiky, které by byly vhodné a které by bylo možné využít v době psaní této práce, nejsou dostupné.

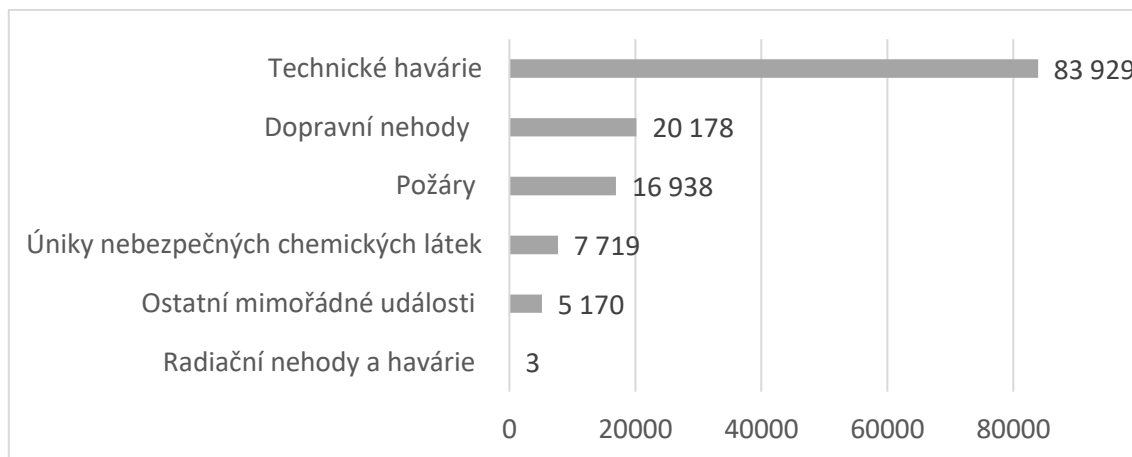
Stárání a stárnutí populace představuje pro společnost výzvu, či hrozbu. Nejinak tomu je i v oblasti ochrany obyvatelstva, jíž se bude věnovat kapitola 2. Právě proto, že jsou senioři zranitelnější, hůře se přizpůsobují a mají i pomalejší reakce, je nutné, aby věděli, jak se zachovat, nastane-li mimořádná událost. Protože i kognitivní funkce jsou odlišné než u zbytku populace, je nutné přizpůsobit možnosti vzdělávání, i v oblasti ochrany obyvatelstva, jejich potřebám a možnostem, čemuž se bude věnovat praktická část práce.

1.4 Vybrané mimořádné události ohrožující seniory

Mimořádné události ohrožují všechny skupiny obyvatelstva bez ohledu na věk. *„Nejvíce zranitelnou skupinu při požárech v domácnostech [však] představují senioři (tři úmrtí ze čtyř). Také při jiných typech mimořádných událostí bývají senioři, s ohledem na mnohdy sníženou pohyblivost či pomalejší vyhodnocovací schopnosti, velice zranitelní“* (Generální ředitelství HZS ČR, © 2021c).

Existuje mnoho druhů mimořádných událostí, zde budou uvedeny a stručně definovány tři, které se dle Statistické ročenky 2020¹³ řadily k těm nejčastějším, u nichž v roce 2020 zasahovaly jednotky požární ochrany, a zároveň byly jednoznačně definovány viz graf 1 (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2021a).

¹³ Původním záměrem bylo využít statistiky týkající se mimořádných událostí, u nichž byly účastní (zranění, či usmrcení) senioři. Z tohoto důvodu bylo kontaktováno GŘ HZS ČR. Avšak dle jejich odpovědi nejsou statistiky děleny dle věku. Další možností bylo využití statistik Českého statistického úřadu, který má poměrně podrobné statistiky o příčinách úmrtí rozděleny i dle věkových skupin, nicméně nejvíce se věnují onemocněním a jiným zdravotním důvodům a ostatní příčiny jsou uváděny obecně. Navíc se liší zpracování pro věkové kategorie, tudíž by bylo časově náročné dojít k přínosným statistikám. Proto je zde vycházeno ze Statistické ročenky 2020 (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2021a).

Graf 1: Počty jednotlivých druhů mimořádných událostí, u nichž zasahovaly jednotky požární ochrany v roce 2020¹⁴ (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2021a)

Dle statistik jednoznačně vede kategorie technické havárie, nicméně jednotlivé podkategorie, které do ní spadají, zahrnují různorodé mimořádné události¹⁵, a proto by bylo obtížné danou kategorii v práci obsáhnout. Proto zde bude věnována pozornost požárům, dopravním nehodám a únikům nebezpečných látek, jakožto mimořádným událostem, jež jsou ve Statistické ročence 2020 jednoznačně definovány (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2021a).

V návaznosti na míru zranitelnosti bývají požáry nejčastější mimořádnou událostí, která je podrobněji popsána ve vytvořených příručkách pro seniory, např. Požární ochrana, ochrana obyvatelstva, první pomoc: příručka pro seniory (2018), Příručka pro seniory (HZS Olomouckého kraje a Olomoucký kraj, 2021). Nicméně i ostatní typy mimořádných událostí seniory ohrožují, a proto by mělo být dosaženo rozšíření základních znalostí o MU, které je ohrožují, a jak ohrožení předcházet, což je ideální řešení. Ne vždy je to však možné, a proto je důležité být připraven a rychle zareagovat. Jen tak mohou být omezeny negativní následky.

První z MU, kterým zde bude věnována pozornost, je dopravní nehoda. Jako dopravní nehoda je chápána „*událost v provozu na pozemních komunikacích, například havárie nebo*

¹⁴ Z grafu 1 byly vynechány podkategorie technických havárií (technické havárie, technická pomoc, technologická pomoc a ostatní pomoc), podkategorie úniku nebezpečných chemických látek (ropné produkty) a kategorie plané poplachy.

¹⁵ Například do podkategorie technická pomoc, která spadala pod technické havárie a která tvořila 74 708 zásahů JPO, byly zařazeny události menšího rozsahu, jako jsou vyproštění osob z výtahu, nouzové otevření bytu, odstranění překážek, likvidace spadlých stromů a další. Stejně tak i do další podkategorie ostatní pomoc spadalo například snášení nebo převoz pacienta či pátrání po pohřešovaných (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2021a).

srážka, která se stala nebo byla započata na pozemní komunikaci a při níž dojde k usmrcení nebo zranění osoby nebo ke škodě na majetku v přímé souvislosti s provozem vozidla v pohybu“ (ČESKO, Zákon č. 361/2000, § 47).

I zde hrají výraznou roli fyzické a kognitivní schopnosti seniorů, které ubývají. Pokud dojde k dopravní nehodě, s vyšším věkem narůstá i riziko vážnějších zranění či úmrtí seniorů. Například v roce 2019 zemřelo na českých silnicích 123 seniorů, což odpovídalo 22 % všech zemřelých osob v souvislosti s dopravními nehodami. Nejčastěji umírali senioři chodci. Senioři však nemusí být pouze oběťmi, ale i těmi, kteří nehodu a úmrtí zavinili. V roce 2019 například vinou seniorů zemřelo při nehodách 89 osob, což odpovídá 16 % z celkového počtu obětí všech nehod v daném roce (Senior bez nehod, © 2020).

Další mimořádnou událostí, která zde bude ve stručnosti popsána, je požár. Požárem se rozumí *„každé nežádoucí hoření, při kterém došlo k usmrcení nebo zranění osob nebo zvířat, ke škodám na materiálních hodnotách nebo životním prostředí a nežádoucí hoření, při kterém byly osoby, zvířata, materiální hodnoty nebo životní prostředí bezprostředně ohroženy“ (ČESKO, Vyhláška č. 246/2001 Sb., § 1).*

I zde platí, že prevence je základ, proto je důležité dodržovat základní zásady. Nenechávat otevřený oheň bez dozoru, neodcházet od vaření, nekouřit u hořlavých materiálů, používat elektrospotřebiče v souladu s návodem k obsluze apod. Pokud již ke vzniku požáru dojde, zásadní je jeho včasné odhalení. V domácnostech mohou být k těmto účelům využity autonomní požární hlásiče (Vaše cesty k bezpečí aneb chytré blondýnky radí, 2019). Jestliže je oheň v počátku, je možné se jej pokusit uhasit, v opačném případě je lepší zavolat na tísňovou linku 150 a z ohroženého prostoru utéct (Požární ochrana, ochrana obyvatelstva, 2018).

Poslední MU, která zde bude stručně popsána, je únik nebezpečné chemické látky. V souvislosti s mimořádnými událostmi definovanými ve Statistické ročence HZS ČR je jako únik nebezpečné chemické látky chápána událost spojená *„s nežádoucím uvolněním nebezpečných chemických látek včetně ropných produktů (během výroby, dopravy nebo manipulace) a ostatních látek“ (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2021a, s. 51).*

K úniku nebezpečných látek může dojít jak v domácnostech, tak i mimo ně, při přepravě, nebo v objektech, v nichž je nebezpečná látka využívána. V domácnostech mohou být zdrojem nebezpečí čisticí přípravky, dále zemní plyn, který je mnohými využíván na vaření, topení apod., či oxid uhelnatý, který vzniká při nedokonalém spalování. Oxid uhelnatý je

možné detekovat pomocí hlásičů výskytu oxidu uhelnatého (Vaše cesty k bezpečí aneb chytré blondýnky radí, 2019).

První kapitola byla věnována stáří a seniorům, zabývala se fyzickými, psychickými a sociálními změnami, které ve stáří nastávají. Zaměřena byla také na vzdělávání seniorů a jejich specifickým potřebám. Dále byl ilustrován demografický vývoj populace seniorů v ČR a problém stárnutí populace, které by mělo být reflektováno v prováděném vzdělávání seniorů. V neposlední řadě byly uvedeny tři mimořádné události, dopravní nehody, požáry a úniky nebezpečných látek, které mohou seniory ohrozit. Proto je důležité jim předávat základní informace z oblasti OOB a MU, aby věděli, jak se zachovat a byli tak méně ohrožení.

2 OCHRANA OBYVATELSTVA

Protože je tématem práce vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva, níže bude vysvětleno, co ochrana obyvatelstva vlastně je. Bude nastíněn její vývoj v českém prostředí a následně bude popsána současná podoba a základní úkoly, které spadají do oblasti ochrany obyvatelstva.

Historií a vývojem ochrany obyvatelstva a jejích předešlých období na českém území se podrobně věnuje starší publikace Šilhánka a Dvořáka (2003). Z dané publikace však čerpají i další autoři, kteří se ochraně obyvatelstva věnují, např. Kratochvílová, Kratochvílová a Folwarzny (2013), Řehák, Martínek a Legierská (2019). Ochrana obyvatelstva je ukotvena především v právních normách, zákon č. 239/2000 Sb., vyhláška č. 380/2002 Sb. a v Koncepcích ochrany obyvatelstva ([2002]; 2008; 2013; 2020). Jednotlivé úkoly ochrany obyvatelstva jsou popsány také na webových stránkách HZS ČR (Generální ředitelství HZS ČR, © 2021a) či ve skriptech, např. Kolektiv autorů (2015).

Jako jinde, i na území dnešní České republiky se ochranou před mimořádnými událostmi zabývali lidé již v historii. Dříve se nevyužívalo označení ochrana obyvatelstva, cíle však byly podobné – zabránit zbytečnému úmrtí lidí, například při povodních. V dnešní době nejsou obyvatelé ohroženi pouze přírodními živly, ale i lidskou činností, či jejími následky. Právě nové hrozby přispěly k vývoji ochrany obyvatelstva do dnešní podoby.

Ochrana obyvatelstva je definována v zákoně č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému. Konkrétně je pod pojmem ochrana obyvatelstva chápáno „*plnění úkolů civilní ochrany* [dle článku 61 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I), přijatého v Ženevě dne 8. června 1977 a publikovaného sdělením č. 168/1991 Sb.], *zejména varování, evakuace, ukrytí a nouzové přežití obyvatelstva a další opatření k zabezpečení ochrany jeho života, zdraví a majetku*“ (ČESKO, Zákon č. 239/2000 Sb., § 2).

S ohledem na Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám bylo využíváno označení civilní obrana, dle zákona č. 239/2000 Sb. je na něj však odkazováno jako na pojem civilní ochrana¹⁶. Dle sdělení č. 168/1991 Sb., je jako civilní obrana označováno „*plnění některých*

¹⁶ Civilní ochrana je však definována jako „*souhrn činností a postupů věcně příslušných orgánů a dalších zainteresovaných orgánů, organizací, složek a obyvatelstva, prováděných s cílem minimalizace negativních dopadů možných mimořádných událostí a krizových situací na zdraví a životy lidí a jejich životní podmínky. Civilní ochrana se stává za válečného stavu součástí systému obrany státu a zabezpečuje výkon humanitárních úkolů uvedených v čl. 61 Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám o ochraně obětí mezinárodních*

nebo všech níže uvedených humanitárních úkolů, jejichž cílem je chránit civilní obyvatelstvo před nebezpečím, pomoci mu odstranit bezprostřední účinky nepřátelských akcí nebo pohrom a také vytvořit nezbytné podmínky pro jeho přežití. Těmito úkoly jsou:

- a) hlásné služby;*
- b) evakuace;*
- c) organizování a poskytování úkrytů;*
- d) zatemňování;*
- e) záchranné práce;*
- f) zdravotnické služby včetně první pomoci a také náboženská pomoc;*
- g) boj s požáry;*
- h) zjišťování a označování nebezpečných oblastí;*
- i) dekontaminace a podobná ochranná opatření;*
- j) poskytování nouzového ubytování a zásobování;*
- k) okamžitá pomoc při obnově a udržování pořádku v postižených oblastech;*
- l) okamžitá oprava nezbytných veřejných zařízení;*
- m) bezodkladné pohřební služby;*
- n) pomoc při ochraně předmětů nezbytných k přežití;*
- o) doplňující činnost nezbytná k splnění výše uvedených úkolů, včetně plánování a organizování, ale neomezující se pouze na tuto činnost“ (Česká a Slovenská Federativní Republika, Sdělení č. 168/1991 Sb., čl. 61).*

2.1 Stručný historický vývoj ochrany obyvatelstva v českém prostředí

Důležitým impulsem pro vznik předchůdce ochrany obyvatelstva na území, které odpovídá dnešní České republice, byla první světová válka, v níž byly použity bojové otravné látky a letectvo. Hrůzy a úmrtí, které první světová válka přinesla, a následně i strach z možnosti nové války, přispěly v roce 1929 v tehdejší Československu ke vzniku Ústředí ochrany obyvatelstva a jeho místních výborů. Ústředí nemělo vlastní členskou základnu, za podpory

ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949, přijatého v Ženevě dne 8. června 1977“ (Ministerstvo vnitra ČR, 2016, s. 12).

ústředních úřadů však přispívalo ke studiu možností protiletectké ochrany obyvatelstva a pomáhalo koordinovat činnost organizací s prvky brannosti, mezi které se řadil Československý červený kříž, hasiči, skauti a tělovýchovné organizace (Řehák, Martínek a Legierská, 2019; Zeman a Mika, 2007).

Následně v období let 1935–1951 byly úkoly podobné těm dnešním v rámci ochrany obyvatelstva plněny organizací civilní protiletectké ochrany¹⁷ (dále také jako „CPO“), podnětem jejíhož vzniku byla hrozba ze strany tehdejšího Německa (Řehák, Martínek a Legierská, 2019; Kratochvílová, Kratochvílová a Folwarczny, 2013; Zeman, Paulus a Bednář, 2021). Se vznikem CPO začaly úkoly plnit příslušné orgány státní správy. CPO spadala do gesce ministerstva vnitra, okresních a obecních úřadů a státních policejních úřadů. K plnění úkolů CPO byly využívány tzv. poradní sbory. V daném období byla provedena tzv. kategorizace území¹⁸. Hlavními úkoly CPO se stalo zajištění ochranných masek a veřejných úkrytů. S počátkem druhé světové války a se vznikem protektorátu Čechy a Morava nastaly v CPO změny. Nejprve začala v roce 1940 CPO řídit protektorátní policie, včetně součinnosti Červeného kříže a požárních jednotek. Následně byly prvky dřívější CPO v roce 1941 podřízeny složkám Říše a začleněny do říšského Luftschtutzu (Řehák, Martínek a Legierská, 2019; Kratochvílová, Kratochvílová a Folwarczny, 2013).

Po konci druhé světové války byly likvidovány úkryty i materiál sloužící k protiletectké ochraně. Se změnou mezinárodní situace a s počátkem studené války však sílila nutnost ochránit obyvatelstvo před možnými následky konfliktu. V roce 1948 byly snahy o spojení civilní ochrany a ochrany před požáry a jinými mimořádnými událostmi, nicméně navrhovaný zákon nebyl schválen (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

CPO byla nahrazena *civilní obranou*¹⁹, která na českém území fungovala v letech 1951–1992. Úkolem civilní obrany, kterou řídilo a organizovalo ministerstvo vnitra, a která se zaměřovala na aktivní ochranu, měla být především obrana před vzdušnými útoky (Kratochvílová, Kratochvílová a Folwarczny, 2013).

V daném období došlo k postupnému přesunu od zaměření ochrany před konvenčními zbraněmi (především období let 1951–1958) k ochraně před zbraněmi hromadného ničení

¹⁷ Vznik na základě zákona č. 82/1935 Sb., o ochraně a obraně proti leteckým útokům (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

¹⁸ Odhadování míst, která by mohla být s největší pravděpodobností napadena leteckým útokem, především města s průmyslovými závody (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

¹⁹ Přejít na základě Vládního usnesení o civilní obraně ze dne 13. července 1951 (Kratochvílová, Kratochvílová a Folwarczny, 2013).

(dále také jako „ZHN“). Rozvíjela se příprava protichemické ochrany, prvky evakuace, ukrytí, prostředky individuální protichemické ochrany (Zeman a Mika, 2007). Civilní obrana byla řízena i na úrovni krajské a obecní. V souvislosti s civilní obranou byly zřizovány služby civilní obrany²⁰, které dále zabezpečovaly opatření civilní obrany související s jejich běžnou činností (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

Civilní obrana počítala se zapojením Československého červeného kříže a Českomoravského svazu požární ochrany a vojenských útvarů civilní obrany. Civilní obrana se zaměřovala na varování obyvatel před nebezpečím vzdušného útoku. Dbalo se na zajištění ochranných prostředků a dále na kolektivní ochranu, především na ukrytí, ve vhodných sklepních prostorech, či se plánovalo budování nových úkrytů (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

Od roku 1958 se dostává do popředí zaměření na ochranu před ZHN v návaznosti na Usnesení vlády č. 49 o civilní obraně republiky Československé z ledna 1958.²¹ Navazovala na ně koncepce ochrany obyvatelstva a národního hospodářství proti zbraním hromadného ničení z roku 1962, ze které bylo vycházeno až do roku 1975. V případě použití zbraní hromadného ničení nepřáteli byly považovány za základní opatření, která měla eliminovat ztráty na životech a zranění, evakuace, ukrytí a využití individuálních ochranných prostředků (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

Na nižších úrovních podléhalo řízení civilní obrany národním výborům. Mezi další úkoly, které byly do civilní obrany zařazeny, patřilo například seznámení obyvatelstva s možnostmi ochrany, jejich školení a aktivní účast na civilní obraně²², byly budovány zvláštní stavby civilní obrany, objekty, které byly důležité pro národní hospodářství, se maskovaly a byla v nich prováděna zatemňovací opatření. Mezi důležité prvky bylo řazeno včasné varování obyvatelstva, následné poskytování pomoci po nepřátelském útoku. Mimo úkoly, které souvisely s obranou před vzdušnými útoky, však byla civilní obrana zaměřena také na

²⁰ Mezi služby civilní obrany se řadila služba „zdravotnická, protipožární, komunální [...], krytová, obnovovací [...], silniční a mostní, spojovací, energetická, pořádková a bezpečnostní, veterinární [...], zatemňovací, maskovací a protichemická“ (Řehák, Martínek a Legierská, 2019, s. 27).

²¹ V roce 1961 byl nabytím účinnosti Zákona č. 40/1961 Sb., o obraně Československé socialistické republiky zrušen zákon č. 82/1935 Sb., o ochraně a obraně proti leteckým útokům (Zeman, Paulus a Bednář, 2021).

²² Obyvatelstvo bylo seznamováno s ochranou před ZHN v rámci tzv. všenárodní přípravy obyvatelstva k civilní obraně. Z přípravy následně vzešel Zákon č. 73/1973 Sb., o branné výchově. Branná povinnost byla založena „na znalosti způsobů varování, na činnosti obyvatelstva za jednotlivých situací ohrožení a na získání dovedností při používání prostředků individuální ochrany a při zajišťování ukrytí. V jejím obsahu byla i znalost režimů života v zamořených prostorech po použití ZHN, včetně dekontaminace“ (Řehák, Martínek a Legierská, 2019, s. 29).

pomoc národnímu hospodářství při živelních pohromách (Kratochvílová, Kratochvílová a Folwarczny, 2013).

Od roku 1976 byla civilní obrana převedena do agendy federálního ministerstva národní obrany. Po přijetí Směrnice o Civilní obraně Československé socialistické republiky v prosinci 1982 odpovídal pod ministrem obrany za civilní obranu na nově vzniklé funkci náčelník Civilní obrany Československé socialistické republiky, jemuž pomáhal Štáb civilní obrany Československé socialistické republiky. Dále fungovaly štáby civilní obrany na úrovni republik, krajů, okresů a některých měst (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

V daném období se civilní obrana vyvíjela v souladu s doktrínou Varšavské smlouvy. Na základě ní patřilo k přednostnímu způsobu ochrany obyvatelstva ukrytí. Dále bylo cíleno na evakuaci, zvyšování odolnosti národního hospodářství, budování stálých dvouúčelových úkrytů a moderního systému varování a vyrozumění, zlepšování zajištění civilní obrany na všech úrovních. Mimo využití civilní obrany v období konfliktu se přibližně od poloviny 80. let začalo uvažovat o využití v míru, konkrétně při prevenci a likvidaci přírodních či antropogenních katastrof (Kratochvílová, Kratochvílová a Folwarczny, 2013).

Po revoluci byla v roce 1990 „zahájena transformace civilní obrany s cílem vytvořit nový moderní systém ochrany obyvatelstva, odpovídající příslušným systémům v rozvinutých zemích“ (Řehák, Martínek a Legierská 2019, s. 32). Dále byla v roce 1991 přijata Koncepce civilní obrany České a Slovenské Federativní Republiky, po vzoru jiných demokratických států. Zabývala se jak využitím civilní obrany za války, tak i využitím prvků civilní obrany v míru, při živelních pohromách, haváriích apod. (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

Na zapojení civilní obrany při mimořádných událostech v době míru navázal přechod k civilní ochraně, která na českém území fungovala v letech 1993–2000. Po vzniku České republiky byla civilní ochrana zařazena do agendy ministerstva obrany. Zabýval se jí Štáb civilní ochrany České republiky, který byl následně nahrazen Hlavním úřadem Civilní ochrany (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

Rozsah civilní ochrany byl určen na základě Usnesení vlády České republiky č. 126, ze dne 17. března 1993, které obsahovalo Opatření civilní ochrany České republiky. Usnesením vlády České republiky č. 660 ze dne 24. listopadu 1993 byly zrušeny štáby civilní ochrany okresů a statutárních měst a 31. prosince 1993 byly zrušeny také štáby civilní ochrany krajů, hlavního města, které nahradily regionální úřady Civilní ochrany. Zásadní byl v oblasti civilní ochrany přechod záchranných útvarů civilní ochrany do působnosti Hlavního úřadu

civilní ochrany, který v daném úkolu vystřídal Armádu ČR (Řehák, Martínek a Legierská, 2019; Kratochvílová, Kratochvílová a Folwarczny, 2013).

Podrobněji byly úkoly civilní ochrany popsány v Koncepci zabezpečení úkolů civilní ochrany definovaných Dodatkovým protokolem I k Ženevským úmluvám o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů z 12. srpna 1949 přijaté Usnesením vlády České republiky č. 710. Koncepce stanovovala úkoly v oblasti varování a vyrozumění. Daná oblast zahrnovala i informování občanů o mimořádné události a postupy, jak se mají zachovat, údržbu varovacích a vyrozumívacích systémů, kolektivní ukrytí. Dalším z úkolů bylo zabezpečování prostředků individuální ochrany především pro přednostní skupiny, jako byly děti do 15 let, osoby ve zdravotnických a sociálních zařízeních, personál civilní ochrany a složek integrovaného záchranného systému. Dalším úkolem bylo stanovení zásad pro využití opatření civilní ochrany v míru, při živelních pohromách. Zároveň již byly prováděny kroky k převodu civilní ochrany do gesce ministerstva vnitra a k vytvoření nových právních předpisů, zákona o IZS a o krizovém řízení viz podkapitola 2.2 (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

2.2 Ochrana obyvatelstva v České republice od roku 2000

Převod civilní ochrany do působnosti ministerstva vnitra bylo původně naplánováno již na rok 1999. Nakonec však ke změně došlo až od 1. ledna 2001. Stejně tak jsou i zákon č. 239/2000 Sb. a zákon č. 240/2000 Sb. účinné od stejného data. Právě v zákoně č. 239/2000 Sb., v němž jsou zahrnuty i prvky civilní ochrany, byl právně ukotven pojem ochrana obyvatelstva (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

Problematika ochrany obyvatelstva je kromě právních předpisů, např. zákon č. 239/2000 Sb., vyhláška č. 380/2002 Sb., zakotvena i v dokumentech nemajících charakter právních předpisů – koncepcí. „*Koncepce představuje podrobný popis a rozpracování struktury systému ochrany obyvatelstva se stanovením detailních úkolů a termínů pro jejich splnění*“ (Kolektiv autorů, 2015, s. 17).

Prozatím byly vládou ČR schváleny čtyři Koncepce ochrany obyvatelstva. První, Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2006 s výhledem do roku 2015, byla schválena v roce 2002. Pozornost se obracela od přípravy k obraně státu a zaměřovala se na přípravu na mimořádné události nevojenského charakteru. V období platnosti první Koncepce bylo nutné dořešit vazby a úkoly státní správy, právnických a podnikajících fyzických osob i obyvatelstva. Ochrana obyvatelstva byla začleněna do vzdělávacích programů na základních a středních

školách. Složky integrovaného záchranného systému (dále také jako „IZS“) byly vybavovány dalším materiálem a technikou. Byla vybudována krajská operační a informační střediska IZS. Materiál civilní ochrany byl převeden do skladů MV-generálního ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR. Byl udržován (a stále také je) jednotný systém varování a vyrozumění, k němuž byly přidávány modernější koncové prvky (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

Druhá, Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020, byla schválena v roce 2008. Řešila bezpečnou společnost, v níž by měli být občané dostatečně informovaní a schopní se sami na bezpečnosti podílet. Dále rozebírala výchovu a vzdělávání obyvatelstva, součástí bylo i začlenění podobných témat do přípravy budoucích pedagogů. Dále řešila základní úkoly ochrany obyvatelstva, varování, evakuaci, ukrytí, nouzové přežití, ochranu osob před kontaminací, humanitární pomoc, spolupráci neziskových organizací, monitorování radiační, chemické a biologické situace a informování obyvatelstva (určení úkolů pro jednotlivé instituce či osoby). Dále bylo rozebíráno plánování a řešení opatření k ochraně obyvatelstva pro mimořádné události, nevojenské a vojenské krizové situace (včetně Civilního nouzového plánování v rámci struktur NATO). Dále řešila připravenost sil a prostředků IZS a jako poslední se věnovala materiálnímu a finančnímu zabezpečení úkolů (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2008).

Třetí, Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2020 s výhledem do roku 2030, byla schválena v roce 2013. *„Cílem [vytvořené Koncepce] je celkové posílení systému ochrany obyvatelstva za maximálního využití stávajících kapacit a efektivního zapojení kapacit nových“* (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2013, s. 1).

Protože dochází neustále k proměně prostředí, objevují se i nové hrozby. Proto bylo jedním z úkolů Koncepce zpracování analýzy hrozeb pro Českou republiku. Koncepce se zaměřila na poslání a rámec ochrany obyvatelstva, na analýzu současného stavu, kde byly hodnoceny síly, věcné zdroje, úkoly ochrany obyvatelstva, krizové řízení, výchova a vzdělávání, věda a výzkum, vývoj a inovace (v každé podoblasti byly určeny silné a slabé stránky, hrozby a příležitosti). Další část Koncepce řešila strategické cíle a priority ochrany obyvatelstva do roku 2030. Následovala část Koncepce rozvoje významných oblastí ochrany obyvatelstva. V neposlední řadě byly stanoveny základní úkoly pro realizaci stanovených priorit ochrany obyvatelstva (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2013).

Jednou ze základních priorit související s obsahem této práce je *„širší zapojení občanů do systému ochrany obyvatelstva cestou zvýšení jejich schopnosti sebeochrany za využití*

informací a znalostí získaných v rámci plošného a cíleného systému výchovy a přípravy“ (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2013, s. 16).

Nejnovější, Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2025 s výhledem do roku 2030, byla vydána v roce 2020 a vládou České republiky byla schválena v roce 2021. V nejnovější Koncepci je pozornost věnována strategii ochrany obyvatelstva (vizím, strategickým cílům a strategickému prostředí), kdy strategické cíle jsou rozděleny do tří skupin (rozvoj podmínek ochrany obyvatelstva, podpora úkolů a opatření ochrany obyvatelstva a zvyšování účinnosti organizace ochrany obyvatelstva). Právě v rámci podpory úkolů a opatření ochrany obyvatelstva jsou stanoveny oblasti, na kterých je nutné zapracovat. Mezi ty, které souvisí nejvíce s obsahem práce patří vzdělávání a příprava žáků a studentů a příprava obyvatelstva (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2020).

V následujících podkapitolách budou představeny základní úkoly ochrany obyvatelstva, se kterými by měli být obyvatelé ČR obeznámeni. Jedná se o varování, s nímž souvisí vyrozumění a informování, ukrytí a improvizovanou ochranu a v neposlední řadě také evakuaci a nouzové přežití.

2.2.1 Vyrozumění, varování a informování

V případě nastalé či hrozící MU či krizové situace je prvotně důležité varovat obyvatelstvo a vyrozumět odpovědné složky a instituce. Během varování, resp. v průběhu následného předání informací, se obyvatelé dozvídají, jak se mají zachovat, a jaká opatření mají přijímat. Pokud je nutno provést některé z dalších úkolů OOB, ukrytí, individuální ochranu, evakuaci či nouzové přežití, dozví se o dané skutečnosti právě díky informování.²³

Provedení včasného a dostatečného varování, informování a vyrozumění je základem pro zvýšení bezpečnosti obyvatelstva. Jednotlivé kroky spolu úzce souvisí a jsou prováděny pomocí jednotného systému varování a vyrozumění (dále také jako „JSVV“) (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2017; Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

Vedle označení JSVV, bývá někdy užíváno i pojmu jednotný systém varování a informování (dále také jako „JSVI“). JSVI plní vedle varování pomocí varovného signálu a bezprostředního předání tísňových informací obyvatelstvu také funkci předání doplňujících informací týkajících se charakteru nebezpečí a případných opatření, která by

²³ V podkapitole 2.2.1 až 2.2.3 budou rozebrány vybrané úkoly ochrany obyvatelstva, které se shodovaly ve využívaných zdrojích, a především s informacemi uvedenými na oficiálních webových stránkách HZS ČR (Generální ředitelství HZS ČR, © 2021a). Řadí se k základním úkolům OOB.

bylo nutno přijmout. JSVV se skládá z vyrozumívacích center několika úrovní, celostátní, krajské a tzv. úrovně dalších provozovatelů. Dále jsou jeho součástí datové a rádiové sítě a koncové prvky varování a vyrozumění (Kolektiv autorů, 2015).

V případě ohrožení je nutné předat informace také dotčeným institucím. Předání informací institucím lze označit jako vyrozumění, které je přesně definováno jako „*souhrn organizačních, technických a provozních opatření zabezpečující včasné předání informací o hrozící nebo již vzniklé MU složkám IZS, orgánům územní samosprávy a státní správy, PaPFO [právnických a podnikajícím fyzickým osobám] podle havarijního nebo krizového plánu*“ (Kolektiv autorů, 2015, s. 93).

Pod pojmem varování je konkrétně chápán „*souhrn organizačních, technických a provozních opatření zabezpečující včasné předání varovné informace o reálně hrozící nebo již vzniklé MU ohroženému obyvatelstvu, vyžadující realizaci opatření na ochranu životů a zdraví obyvatelstva, majetku a životního prostředí*“ (Kolektiv autorů, 2015, s. 93).

Varování obyvatelstva je na území České republiky primárně zajišťováno pomocí varovného signálu tzv. Všeobecné výstrahy²⁴. Jedná se o kolísavý tón, který zní po dobu 140 sekund a který může zaznít až třikrát po sobě v tříminutových intervalech. Varovný signál může být vyhlášován pomocí koncových prvků varování. Mezi ně se řadí rotační sirény, elektronické sirény a místní informační systémy, pod kterými si je možné představit místní rozhlas (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2017; Kolektiv autorů, 2015).

V místech, kde není zajištěno pokrytí varovným signálem, případně pokud by došlo k poruše na sirénách, je nutné varovat obyvatelstvo jiným způsobem. Jako náhradní způsob jsou stanoveny mobilní elektronické sirény, ruční sirény, rozhlasové vozy, megafony či zvony a kovové předměty (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

Na varování bezprostředně navazuje tísňové informování, které bývá definováno jako „*souhrn organizačních, technických a provozních opatření zabezpečující bezprostředně po zaznění varovného signálu předání informací o zdroji, povaze a rozsahu nebezpečí a nutných opatřeních k ochraně života, zdraví a majetku především cestou hromadných sdělovacích prostředků*“ (Kolektiv autorů, 2015, s. 93).

²⁴ Vedle všeobecné výstrahy, existují dva specifické signály. Požární poplach – přerušovaný tón po dobu 60 sekund, který svolává jednotku požární ochrany, a akustická zkouška (zkouška sirén) – 140 sekund dlouhý nepřerušovaný tón, který zpravidla každou první středu v měsíci zkouší provozuschopnost systému (Generální ředitelství HZS ČR, 2017).

Některé koncové prvky varování, elektronické sirény a místní informační systémy, jsou schopny bezprostředně po zaznění varovného signálu vysílat i verbální tísňovou informaci. Tísňová informace velmi stručně informuje o charakteru nebezpečí, podle čehož by se lidé následně měli chovat. Mezi běžné verbální informace uložené v koncových prvcích varování patří Všeobecná výstraha, Nebezpečí zátopové vlny, Chemická havárie, Radiační havárie, Konec poplachu, Požární poplach. Mimo to je možné využít také televizní a rozhlasové vysílání, případně rozhlasové vozy, megafony, pochůzkovou činnost apod. (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

2.2.2 Ukrytí a individuální ochrana

Jedním z opatření, které by mělo krátce po zaznění varovného signálu následovat, je ukrytí. Ukrytí se dělí na improvizované, v mírovém stavu, a plánované, při krizovém stavu vyhlášeném na základě vojenského ohrožení. Za mírového stavu může být k ukrytí přistoupeno, dojde-li k úniku nebezpečných chemických látek nebo radioaktivních látek a ionizujícího záření. V daném případě je nutné využít ochranné vlastnosti budov. Pokud došlo k úniku nebezpečných látek, je nutné se ukrýt ve vyšších patrech na odvrácené straně od místa úniku. Naopak v případě úniku radioaktivních látek je ideální využít sklep, či suterén ve středu budovy s minimálním počtem oken, dveří a dalších otvorů (Řehák, Martínek a Legierská, 2019; MV-generální ředitelství HZS ČR, 2014a).

K ukrytí ve stálých či improvizovaných úkrytech by bylo přistoupeno v případě ohrožení za vyhlášeného stavu ohrožení státu či válečného stavu. Improvizované úkryty lze charakterizovat jako „*vhodně upravené podzemní nebo nadzemní prostory ve stavbách určených k ukrytí*“ (Řehák, Martínek a Legierská, 2019, s. 108). Improvizované úkryty by měly být ideálně situovány do podzemních prostor či prostor částečně zapuštěných do terénu. Podobně jako u improvizovaného ukrytí jsou preferována místa s minimálním počtem otvorů a nedaleko místa pobytu osob (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

Stálé úkryty jsou charakterizovány jako „*ochranné prostory v podzemních částech staveb nebo stavby samostatně stojící*“ (Řehák, Martínek a Legierská 2019, s. 106). Podle vlastností se dělí na stálé tlakově odolné a na stálé tlakově neodolné úkryty. Stálé tlakově odolné úkryty by měly odolat účinkům zbraní hromadného ničení. Naopak stálé tlakově neodolné úkryty jsou určeny jen k ochraně proti některým účinkům zbraní hromadného ničení, nechrání však před tlakovou vlnou. Případně může být využito ochranných systémů podzemních dopravních staveb, např. metra (Řehák, Martínek a Legierská, 2019).

Při úniku nebezpečných látek může ostatní opatření ochrany obyvatelstva doplňovat také individuální ochrana. K ochraně dýchacích cest, očí a povrchu těla před nebezpečnou látkou jsou využívány prostředky individuální ochrany. Zásadní je, aby byl kryt celý povrch těla. Toho může být dosaženo pomocí prostředků improvizované ochrany, kdy jsou využity všechny dostupné nástroje a oděvy pro ochranu (Kolektiv autorů, 2015).

Při ochraně hlavy je možné použít například čepici, šátek, lyžařské brýle, potápěčské brýle (nahrazeny mohou být průhledným igelitovým sáčkem), k překrytí vstupu dýchacích cest je ideální využít flanelovou či froté látku několikrát přeloženou a navlhčenou vodou. Při ochraně těla je ideální využít dlouhých kabátů, pláštěnek, kombinéz, kalhot, rukavic (opět je může nahradit igelitový sáček), na nohy pak holínky, či jinou delší obuv. V případě, kdy není některá část těla chráněna, je nutné přidat další materiál a místo zakrýt, či utěsnit, například přelepením izolepou. Těsnění je velmi důležité, ideální je navíc použít více vrstev, které člověka více chrání (Kolektiv autorů, 2015).

Mimo prostředky improvizované ochrany je možné využít prostředky individuální ochrany. Prostředky individuální ochrany pro dospělé populaci za stavu ohrožení státu či válečného stavu budou dostupné v prodeji (Řehák, Martínek a Legierská, 2019). Vydávány budou prostředky individuální ochrany *„pro vybrané kategorie osob*

a) dětské ochranné vaky pro děti do 1,5 roku;

b) dětské ochranné kazajky pro děti od 1,5 do 6 let;

c) dětské ochranné masky pro děti od 1,5 do 18 let;

d) ochranné masky pro osoby umístěné ve zdravotnických a sociálních zařízeních;

e) ochranné masky pro doprovod osob uvedených v písmenech a) až d)“ (ČESKO, Vyhláška č. 380/2002 Sb., § 17).

2.2.3 Evakuace a nouzové přežití

Další opatření ochrany obyvatelstva, které zpravidla navazuje na předchozí zmíněné je evakuace. *„Evakuací se zabezpečuje přemístění osob, zvířat, předmětů kulturní hodnoty, technického zařízení, případně strojů a materiálu k zachování nutné výroby a nebezpečných látek z míst ohrožených mimořádnou událostí“ (ČESKO, Vyhláška č. 380/2002 Sb., § 1).* Při provádění evakuace je důležité především zajistit evakuovaným osobám ubytování i se zajištěným stravováním, evakuovaným zvířatům ustájení a evakuovaným věcem uskladnění. Evakuace je plánována pro všechny osoby v ohroženém území kromě osob podílejících se

na záchranných pracích, řízení evakuace či jiné neodkladné činnosti. Přednostně je evakuace plánována pro děti do 15 let, pacienty ve zdravotnických zařízeních, klienty sociálních zařízení, zdravotně postižené osoby a pro doprovod výše zmíněných osob (ČESKO, Vyhláška č. 380/2002 Sb.).

K evakuaci se přistupuje, pokud se předpokládá dlouhodobé či zásadní zhoršení životních podmínek v ohrožené oblasti. Evakuace je naplánována pro MU za vyhlášeného třetího či zvláštního stupně poplachu, dále pro zóny havarijního plánování, a to jak jaderných zařízení či pracovišť s velmi významnými zdroji ionizujícího záření, tak i pro objekty či zařízení, v nichž se nachází nebezpečné chemické látky, případně při hrozbě ozbrojeného konfliktu (ČESKO, Vyhláška č. 380/2002 Sb.).

Evakuaci je možné rozdělit na základě několika hledisek. Na základě rozsahu evakuace se dělí na plošnou a objektovou. Při plošné evakuaci dochází k přemísťování z části či celého urbanistického celku nebo z většího území. Objektová evakuace se provádí pro menší počet obytných či jiných budov, technologických provozů nebo celků (Kolektiv autorů, 2015).

Dle doby, po kterou bude evakuace prováděna se dělí na krátkodobou a dlouhodobou. Při krátkodobé evakuaci se nepředpokládá dlouhé provedení evakuace, maximálně do 24 hodin. Proto není nutné zajišťovat nouzové ubytování, jen základní potřeby pro nouzové přežití, teplé nápoje, deky apod. Při dlouhodobé evakuaci je již nutné zajistit nouzové ubytování²⁵, předpokládá se pobyt mimo své bydliště na déle než 24 hodin. Ve větším rozsahu je nutné počítat také se zásobováním pro nouzové přežití (Kolektiv autorů, 2015).

Dalším dělením je dělení na základě způsobu realizace, na řízenou a neřízenou. Řízená evakuace probíhá pod dohledem odpovědných orgánů, obyvatelstvo se přesunuje pěšky, vlastními či připravenými dopravními prostředky. Při neřízené evakuaci, samovolné evakuaci, lidé opouští ohroženou oblast sami. Odpovědné orgány se snaží i na neřízenou evakuaci dohlížet, především proto, aby nekomplikovala situaci na místě (Kolektiv autorů, 2015).

Posledním zde zmíněným úkolem ochrany obyvatelstva, které je prováděno při MU či za krizových situací je nouzové přežití. Nouzové přežití je popisováno jako „*souhrn činností a postupů věcně příslušných orgánů, dalších zainteresovaných subjektů a samotných občanů*

²⁵ Nouzové ubytování se plánuje pro osoby, které nemohou využít vlastní náhradní ubytování.

prováděných s cílem minimalizovat negativní dopady mimořádné události na zdraví a životy postiženého obyvatelstva“ (Řehák, Martínek a Legierská, 2019, s. 144).

Nouzovému přežití obyvatelstva může předcházet evakuace. Mezi opatření nouzového přežití se řadí nouzové ubytování, nouzové zásobování základními potravinami, nouzové zásobování pitnou vodou, nouzové základní služby obyvatelstvu, nouzové dodávky energií, organizování humanitární pomoci a rozdělení odpovědnosti za provedení opatření pro nouzové přežití obyvatelstva (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2014b).

Druhá kapitola práce se zabývala pojmem ochrana obyvatelstva. Bylo v ní představeno právní ukotvení OOB a historický vývoj předchůdců současné OOB na území dnešní České republiky. Následně byly popsány základní úkoly OOB, tedy vyrozumění, varování a informování, ukrytí a individuální ochrana, evakuace a nouzové přežití, které jsou v České republice zajišťovány za účelem snížení negativních dopadů MU na obyvatele. Obecně byly v teoretické části práce představeny základní pojmy, které poskytují teoretická východiska pro tvorbu praktické části práce, která se zabývá vzděláváním seniorů v oblasti OOB.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V OBLASTI OCHRANY OBYVATELSTVA V ČESKÉ REPUBLICCE

Praktická část práce se bude zabývat současným stavem vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva v České republice. Nejprve budou analyzovány Koncepce ochrany obyvatelstva a činnosti na základě dat zveřejněných HZS ČR. Následně bude provedeno a vyhodnoceno dotazníkové šetření. Na základě toho bude přistoupeno k vytvoření návrhu Strategie vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva do roku 2030.

Každý člověk se po celý život učí a získává nové znalosti. Informace spojené s ochranou obyvatelstva může jedinec získat několika způsoby. Sám v knihovně, na internetu či pomocí jiných zdrojů, nebo může navštívit besedy, kurzy či se zeptat na obecním úřadě. Obecní úřady mají podle zákona č. 239/2000 Sb. povinnost seznamovat osoby v obci, jak právnické, tak i fyzické, „s charakterem možného ohrožení, s připravenými záchrannými a likvidačními pracemi a ochranou obyvatelstva.“ (ČESKO, Zákon č. 239/2000 Sb., § 15). Možným způsobem, jak mohou obce, respektive obecní úřady, seznamovat osoby s chováním za mimořádných událostí, je školení, které je přímo v zákoně č. 239/2000 Sb. zmíněno. Další možností může být např. uveřejnění informací na obecních stránkách.

Mimo obecní úřady se do vzdělávání formou preventivně-výchovné činnosti (dále také jako „PVČ“) zapojuje i HZS ČR jakožto garant ochrany obyvatelstva. Svojí činností, mezi níž se řadí přednášky, besedy, tvorba výukových a vzdělávacích materiálů, soutěže²⁶, dny otevřených dveří, exkurze či vydávání příspěvků v médiích a na sociálních sítích, se snaží oslovit širokou veřejnost, „*děti v mateřských školách, žáky a studenty na základních a středních školách, vysoké školy, dospělou populaci, seniory i handicapované občany*“²⁷ (Generální ředitelství HZS ČR, © 2021b).

Vzdělávání v mateřských, základních i středních školách je zásadní pro přípravu dětí a mládeže na MU. Mimořádné události může být účasten kdokoliv a to, jak se jedinec zachová, může ovlivnit její následky. Později bude navíc možné navázat na systém vzdělávání ve školství. Dospělá populace tak již bude mít základní znalosti o chování při MU, které budou následně jen doplňovány o aktuální informace, či změny v postupech. Stejně tak i vzdělávání dospělé populace je předpokladem pro vzdělávání seniorské

²⁶ Na soutěži pro seniory s tematikou ochrany obyvatelstva, která proběhla v ZOO Svatý kopeček, se v roce 2018 podílel i HZS Olomouckého kraje (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2019).

²⁷ Specifické je vzdělávání odborníků v oblasti ochrany obyvatelstva, jež vychází z Koncepce vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva a krizového řízení (2017). Dané oblasti se však práce nebude věnovat.

populace. Navíc postupy a metody vzdělávání cílové skupiny dospělé populace mohou přispět ke vzdělávání dalších, specifických, cílových skupin včetně seniorů. Nicméně praktická část práce se bude zaměřovat specificky na vzdělávání seniorů.

3.1 Vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva dle Konceptí ochrany obyvatelstva²⁸

Již v první Koncepti ochrany obyvatelstva ([2002]) byl vnímán připravený, informovaný a sebevzdělaný občan jako základní předpoklad pro zajištění ochrany obyvatelstva. Informace o možném ohrožení, připravených opatřeních pro případ MU a při postupu řešení jejich následků, měl jedinec získávat od státních orgánů, územních samosprávných celků, příp. zaměstnavatelů, či hasičských záchranných sborů. Informace bylo plánováno šířit pomocí hromadných informačních prostředků, příruček, kalendářů či letáků. Díky čemuž měl být jedinec schopen adekvátně reagovat na MU, čímž mohly být zásadně sníženy negativní následky MU. Vzdělávání, resp. informování, obyvatel bylo uvedeno pouze obecně.²⁹ (Koncepte ochrany obyvatelstva, [2002]).

Občané mohli využívat k získávání informací z oblasti ochrany obyvatelstva, resp. přípravy na MU, webové stránky, hromadné informační prostředky, tiskoviny či akce preventivně výchovného charakteru, pořádané HZS ČR společně s dalšími účastníky. Nicméně bylo vyhodnoceno, že realizace tohoto bodu Koncepte ochrany obyvatelstva ([2002]) nebyla úspěšná a občané nebyli dostatečně informováni a připraveni na MU. Problematické se jevílo především nedostatečné informování ze strany menších obcí, kdy bylo za příčinu ve většině případů označeno nedostatečné personální a finanční zabezpečení. Upozorněno bylo i na špatný demografický vývoj, tedy na nárůst počtu seniorů odkázaných na cizí pomoc (Vyhodnocení stavu realizace, [2008]).

„V přípravě ostatního obyvatelstva sehrávaly rozhodující roli především základní a ostatní složky IZS, nejvíce k tomu byly využívány internetové stránky, dny otevřených dveří, ukázky činnosti na veřejnosti, prezentace a články ve sdělovacích prostředcích, vydávání letáků, brožur, publikací a dalších propagačních materiálů. V rámci preventivně informačního

²⁸ Ačkoliv je v jednotlivých koncepcích více rozvedeno vzdělávání v rámci vzdělávacího procesu, s ohledem na zaměření práce bude této oblasti věnována jen minimální pozornost.

²⁹ Explicitně bylo uvedeno pouze vzdělávání odborníků a vzdělávání na základních a středních školách. Ne vzdělávání seniorů (Koncepte ochrany obyvatelstva, [2002]).

projektu „Bezpečné cestování“ byly využity plochy v prostředcích hromadné dopravy“ (Vyhodnocení stavu realizace, [2008], s. 9–10).

Na dané dokumenty navázala Koncepce ochrany obyvatelstva (2008). Dle ní měla zodpovídat za možnost přístupu obyvatelstva k informacím veřejná správa, především obce v součinnosti se složkami IZS. Jednat se mělo o informace „o rizicích vzniku mimořádných událostí, možných následcích a zároveň o přijatých opatřeních k ochraně jejich životů a zdraví, majetku a životního prostředí“ (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2008, s. 4).

Předání informací, například pomocí hromadných sdělovacích prostředků a dalších způsobů propagace, mělo zajistit, že jednotlivé osoby budou schopné dostatečně reagovat při nastalých či hrozících MU, budou vědět, jak ochránit samy sebe, a budou připraveny pomoci druhým. Aby bylo dosaženo lepších výsledků přípravy obyvatelstva na MU, byla stanovena nutnost její koordinace a přijetí Programu výchovy a vzdělávání obyvatelstva k jeho bezpečnosti a ochraně při mimořádných událostech a krizových situacích (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2008).³⁰

I dle Koncepce ochrany obyvatelstva (2013) byl základním prvkem systému zabezpečení OOB občan, který by měl být díky získaným informacím schopen se aktivně zapojit a správně reagovat na MU. Za jednu ze strategických priorit bylo proto určeno „Širší zapojení občanů do systému ochrany obyvatelstva cestou zvýšení jejich schopnosti sebeochrany za využití informací a znalostí získaných v rámci plošného a cíleného systému výchovy a vzdělávání“ (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2013, s. 17). Cílem strategické priority proto bylo vytvoření funkčního systému výchovy a vzdělávání na několika úrovních, jednou z nichž je právě vzdělávání a výchova obyvatelstva.

V rámci dané strategické priority byla stanovena Strategie do roku 2030, jež byla rozdělena na následující body:

- „vytvořit legislativní, administrativní, materiální a společenské podmínky pro kontinuální systém výchovy a vzdělávání obyvatelstva;
- zefektivnit a zkvalitnit vzdělávání odborníků v oblasti ochrany obyvatelstva a krizového řízení;
- systematizovat nabídku celoživotního vzdělávání v oblasti ochrany člověka za mimořádných událostí a krizových situací;

³⁰ Vyhodnocení Koncepce ochrany obyvatelstva (2008) se nepodařilo v otevřených zdrojích nalézt.

- *stanovit podíl zapojení jednotlivých prvků veřejné správy do systému výchovy a vzdělávání obyvatelstva, včetně zvýšení aktivní účasti soukromých subjektů na samotné realizaci³¹;*
- *podporovat projekty reagující na aktuální potřeby společnosti;*
- *stanovit podíl médií na výchově a vzdělávání“ (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2013, s. 17).*

Předpokladem pro efektivní, finančně únosný a koordinovaný systém výchovy a vzdělávání v oblasti OOB je zpracování dané problematiky do právních předpisů. Mezi problémy, které by bylo možné eliminovat úpravou právních předpisů je nerovnoměrné a nepravidelné financování jednotlivých projektů výchovy a vzdělávání, duplicitní provádění výchovné a vzdělávací činnosti.

Pro efektivnější šíření informací mezi obyvatelstvo by bylo vhodné dostatečně spolupracovat s oblíbenými médii. Prostřednictvím nich by byly veřejnosti předávány atraktivní články, rádiové či televizní vstupy. Stejně tak je pro komunikaci s veřejností možné využít i další moderní technologie, jako jsou mobilní aplikace, sociální sítě apod. (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2013).

V Koncepci ochrany obyvatelstva (2013) bylo vydefinováno několik úkolů, jejichž plnění dle harmonogramu bylo následně kontrolováno. V souvislosti se vzděláváním obyvatelstva (mimo vzdělávací systém) byly stanoveny tyto úkoly:

„4. Vytvořit metodický pokyn pro prezentaci výsledků a propagaci činnosti v oblasti ochrany obyvatelstva s cílem přispět k popularizaci a správnému pochopení této problematiky u obyvatelstva a zvýšit jejich schopnost sebeochrany. [...] 5. Sjednotit a koordinovat projekty v oblasti preventivně výchovné činnosti z centrální úrovně a zamezit tak nekoordinovanému vynakládání finančních prostředků z veřejných rozpočtů. Vytvořit systém jejich vyhodnocování a realizace, včetně promítnutí závěrů do další realizace preventivně výchovné činnosti“ (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2013, s. 51–52).

Na základě Zprávy o stavu ochrany obyvatelstva v České republice 2015 se systém výchovy a vzdělávání v oblasti OOB soustředil především na vzdělávání žáků a studentů základních a středních škol. Vzdělávání jiných cílových skupin, mezi nimi i seniorů, bylo označeno

³¹ Soukromými subjekty, které by se mohly zapojit jsou právnické a podnikající fyzické osoby, jejichž provozy mohou být zdroji hrozeb, případně se na něj vztahují požadavky z hlediska ochrany obyvatelstva, např. shromažďování velkého počtu osob na jednom místě (Koncepce ochrany obyvatelstva (2013).

pouze za doplnění vzdělávacích a výchovných činností, které jsou však často pouze jednorázové. Byla provedena celková analýza PVCČ za roky 2012–2014, v níž byly vyhodnoceny celkové počty vzdělávaných osob, včetně seniorů (Ministerstvo vnitra ČR, 2015).

V navazujícím období, které bylo hodnoceno Zprávou o stavu ochrany obyvatelstva v České republice 2018 je již příprava obyvatelstva na předcházení a zvládnutí MU zmíněna i přímo v úkolech HZS ČR, který se do ní zapojil prostřednictvím sítě koordinátorů PVCČ (na krajské i celostátní úrovni) a pracovních skupin preventivně výchovné činnosti. V rámci vzdělávání všech věkových skupin obyvatelstva byly pořádány „*exkurze na hasičských stanicích, různé typy soutěží, příprava dospělé populace, seniorů a osob se zdravotním postižením formou přednášek a besed, preventivní působení pomocí televize, rozhlasu, tiskovin, internetu a sociálních sítí, pořádání jednorázových akcí a podobně*“ (Ministerstvo vnitra ČR, 2018, s. 17).

V tomto období se již HZS ČR podařilo vytvořit metodický pokyn pro prezentaci výsledků a propagaci činnosti, jehož vytvoření bylo určeno úkolem č. 4 Koncepce ochrany obyvatelstva (2013). V pokynu jsou stanoveny postupy a přístupy komunikace s jednotlivými cílovými skupinami a pravidla pro úspěšnou komunikaci s veřejností. Stejně tak byl splněn úkol č. 7, kdy byla analyzována preventivně výchovná činnost z hlediska finančního a personálního zabezpečení, což následně může HZS ČR využívat při plánování dalších vzdělávacích a výchovných činností. Mimo to byla vytvořena Metodická pomůcka pro rozvoj a realizaci preventivně výchovné činnosti, v níž jsou charakterizovány jednotlivé cílové skupiny a možnosti, jak k nim informace z oblasti ochrany obyvatelstva rozšířit (Ministerstvo vnitra ČR, 2018).

I poslední Koncepce ochrany obyvatelstva (2020) považuje občana, za základní prvek. To je patrné již z mota na titulní straně „*Připravený občan. Připravený systém*“. Vzděláváním obyvatelstva, resp. přípravou obyvatelstva, se pak konkrétně zabývá strategický cíl č. 2, který doplňuje vzdělávací proces v rámci školní docházky.

Opět zde vystupuje HZS ČR jakožto aktér, který v současné době realizuje vzdělávací aktivity. Na přípravě se podílí i krajské úřady, složky IZS a nekoordinovaně také některé nestátní neziskové organizace.³² HZS ČR využívá při vzdělávání všech věkových skupin vlastní mediální produkci (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2020).

³² S podivem zde není zmíněn prvek obce či obecního úřadu, který má zajišťovat informování občanů.

Klasická média často ustupují do pozadí³³, je však možné využít i novější kanály, především sociální sítě. Nebo sdílení atraktivnějších formátů, jako jsou akčnější videa, či využití virtuální reality. Informace je možné sdílet a předávat na webových stránkách, avšak Koncepce ochrany obyvatelstva (2020) podtrhuje také důležitost ověřování nabytých znalostí pomocí praktických školení a zdůrazňuje, že *„poskytování pomoci obyvatelstvu bude zapotřebí přizpůsobit v souvislosti se změnou struktury zranitelných skupin“*³⁴ (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2020, s. 21).

Příprava osob bude prováděna pomocí moderních trendů, například v tzv. „Centrech zdraví a bezpečí“³⁵. Dále pomocí moderních forem komunikace, jako jsou weby, sociální sítě a mediální kampaně v televizi či rozhlasu. Prostředníkem mohou být i nestátní neziskové organizace, bude však ideální sjednotit obsah jejich sdělení. Pro zajištění zpětné vazby vzdělávání obyvatelstva budou následně prováděny pravidelné sociologické průzkumy (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2020).

Ani v jedné z Koncepcí ochrany obyvatelstva není vzdělávání seniorů specificky odděleno od vzdělávání běžné populace. Pozornost je vždy věnována především vzdělávacímu procesu v prostředí škol, protože právě tímto způsobem je možné vzdělávat obyvatelstvo, resp. děti a mládež pravidelně a systematicky. U ostatních cílových skupin je to složitější. Nicméně HZS ČR vnímá seniory jako specifickou skupinu obyvatelstva, a tak jsou na jeho stránkách a následně i ve Zprávách o činnosti v oblasti preventivně výchovné činnosti uváděny zvlášť (tomu se bude věnovat následující podkapitola).

3.2 Vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva na základě údajů Hasičského záchranného sboru České republiky

Pro vzdělávání seniorů lze využít stejné metody a postupy jako při vzdělávání dospělé populace, tj. vzdělávání prostřednictvím celostátních a regionálních médií, prostřednictvím sociálních sítí (Twitter, Facebook, YouTube), prostřednictvím jednorázových akcí, soutěží apod. (Generální ředitelství HZS ČR, © 2021d). Ideální je však aktivity a formu upravit podle potřeb seniorů. Jak bylo popsáno v kapitole 1, seniory mají horší kognitivní schopnosti,

³³ Nicméně to je vztahováno obecně, ke všem cílovým skupinám. Pro seniory je situace zřejmě odlišná, a proto jsou i klasická média vhodným způsobem, jak je oslovit.

³⁴ Tedy i seniorům.

³⁵ *„Jedná se o areály, které svou podobou připomínají malé město s kompletní infrastrukturou a vybavením umožňujícím realizaci specificky zaměřených programů. Jednotlivé lokality a objekty nabízejí zázemí pro teoretickou i praktickou přípravu v rámci prevence rizik“* (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2020, s. 19)

a tak učení, získávání a zapamatování si nových informací jim trvá zpravidla déle než mladším jedincům.

Kvůli zranitelnosti seniorů se HZS ČR „*dlouhodobě intenzivně věnuje cílené a systematické přípravě a vzdělávání této specifické skupiny obyvatelstva*“ (Generální ředitelství HZS ČR, © 2021c). V roce 2013 začal HZS ČR spolupracovat na vzdělávání seniorů v rámci přípravy na MU s Nadací Charty 77. Konkrétně na projektu SENSEN – Senzační senior. Prvotní spolupráce spočívala ve tvorbě a publikování článků spadajících do oblasti Ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí.³⁶ Od roku 2016 spolupráce na projektu SENSEN probíhá především formou aktivní účasti HZS ČR na tzv. Sportovních hrách seniorů České republiky. Ve stáncích PVC mohou senioři vyplnit vědomostní kvízy, případně diskutovat s příslušníky HZS ČR o tématech, která je ve spojitosti s prevencí MU a zajištění bezpečí zajímavá (Generální ředitelství HZS ČR, © 2021c).

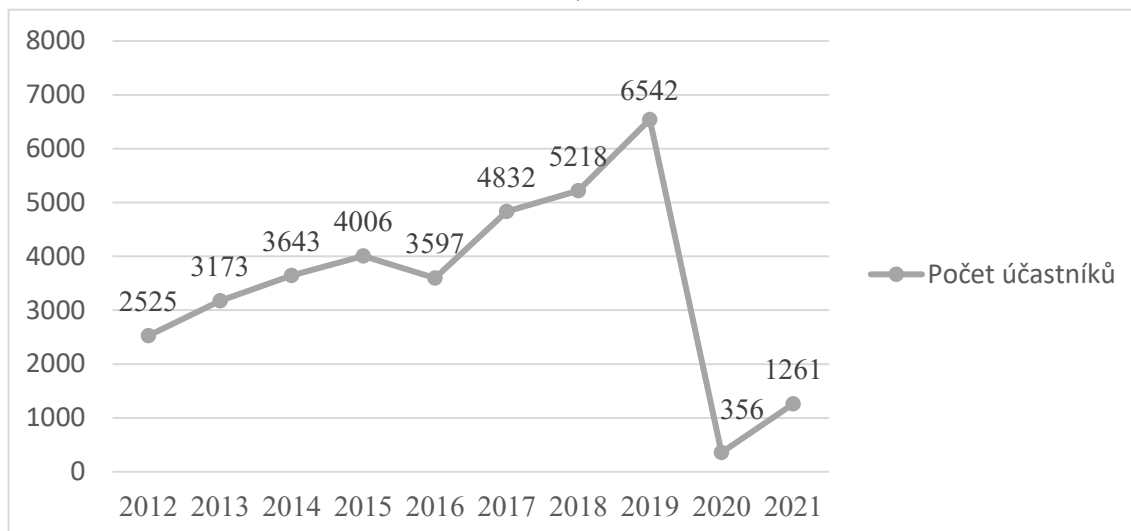
Níže bude rozebrána především činnost HZS ČR v oblasti PVC se zaměřením na seniory za poslední 4 roky, tedy v období let 2018–2021.³⁷ Za tímto účelem budou využity především Zprávy o činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky v oblasti preventivně výchovné činnosti za uplynulé kalendářní roky (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2019; 2020; 2021b; 2022).

Nejčastější podobou vzdělávání seniorů v letech 2018–2021 byly besedy a přednášky především v rámci tzv. „senior akademií“, univerzit třetího věku a občanských sdružení seniorů, klubů či domovů seniorů, případně pořádané ve spolupráci s oslovenými obecními a městskými úřady. Počty akcí i zúčastněných seniorů se v jednotlivých letech značně liší. Ve sledovaném období se účastnilo nejvíce seniorů akcí v roce 2019, konkrétně šlo o 6542 osob. Naopak v roce 2020 se podobných akcí účastnilo jen 356 osob. Pokles v letech 2020 a 2021 oproti předchozím rokům byl vyvolán především pandemií COVID-19, kvůli čemuž nemohly být besedy a podobné akce pořádané. Obecně lze říci, že až do roku 2019 šlo o rostoucí trend a lze předpokládat, že kdyby nenastala pandemie COVID-19, tento trend

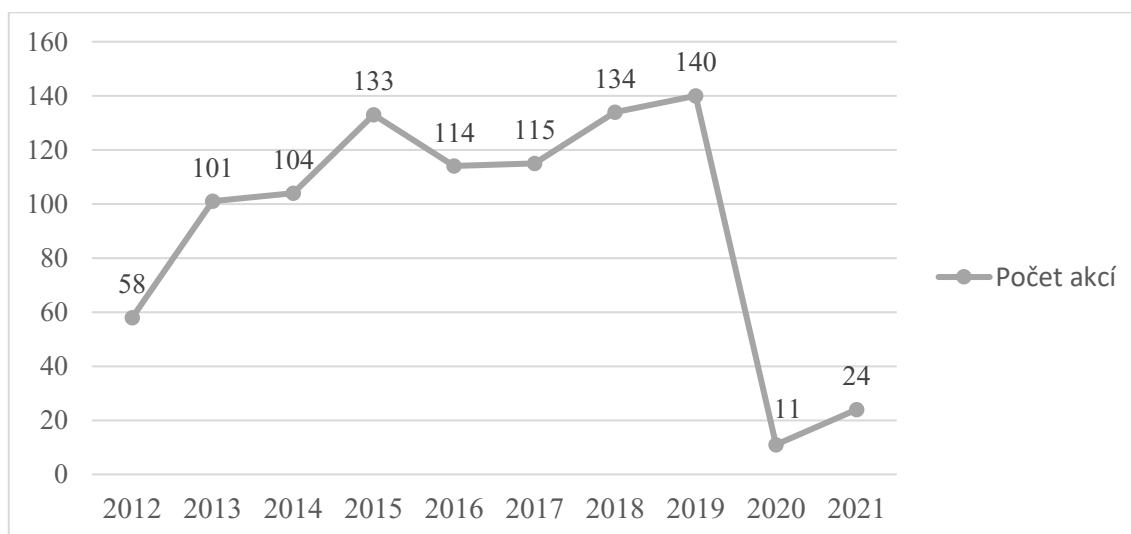
³⁶ V současné době je však problematické se k daným článkům dostat a nové články již nevycházejí.

³⁷ Období 2018–2021 bylo zvoleno záměrně. Jedním z důvodů pro delší časové období je fakt, že preventivně výchovná činnost byla značně ovlivněna pandemií COVID-19. Dalším z faktorů byla jedna z otázek dotazníkového šetření, konkrétně otázka č. 6, která se táže na zaznamenání informací o přípravě na mimořádné události či zásady, jak se při nich zachovat za poslední 4 roky (Přesné znění otázky a možných odpovědí dotazníku viz Příloha P II)

by i nadále pokračoval³⁸ (podrobněji data o vývoji trendu viz graf 2 a graf 3) (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2019; 2020; 2021b; 2022).

Graf 2: Počet seniorů, kteří se účastnili akcí, na nichž se podílel HZS ČR mezi lety 2012–2021 v rámci preventivně výchovné činnosti pro seniory (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2022)

Graf 3: Počet akcí, na nichž se podílel HZS ČR mezi lety 2012–2021 v rámci preventivně výchovné činnosti (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2022)

Konkrétní příklady besed, senior akademií jsou uvedeny v jednotlivých Zprávách (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2020; 2021b; 2022). V roce 2019 byly provedeny besedy HZS Kraje Vysočina v pečovatelských domovech, HZS Moravskoslezského kraje se účastnil a přednášel na konferenci SENIOR 2019, HZS Plzeňského kraje se zapojil do organizace Plzeňské senior akademie a HZS Olomouckého kraje přednášel na Krajské táborevé škole v přírodě (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2020). V roce 2020 HZS Jihočeského kraje

³⁸ Odchytky od rostoucího trendu nastaly mezi lety 2015 a 2016.

přednášel na Dni seniorů, který pořádalo město Tábor, HZS Kraje Vysočina navázal na předchozí rok další besedou v domě s pečovatelskou službou, stejně tak na předchozí aktivity navázal i HZS Plzeňského kraje, který opět prováděl besedy v rámci senior akademie (stejně tak i v roce 2021). Podobně i HZS Moravskoslezského kraje přednášel na Univerzitě volného času. Distanční formě vzdělávání se přizpůsobil HZS Libereckého kraje, který natočil přednášku Bezpečná domácnost seniora, pro ty, kteří se v Liberci účastnili senior akademie.

V roce 2021 pořádal Kraj Vysočina Letní školu pro seniory 2021, do níž byl zapojen formou online přednášky i HZS Kraje Vysočina. V minulém roce byl aktivní při vzdělávání seniorů HZS Olomouckého kraje. Podílel se na přednáškách v průběhu tábora pro seniory a mimo jiné vytvořil Příručku pro seniory, která radí jak na požární prevenci a jak se chovat za mimořádných událostí (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2021b; 2022).

Další aktivity týkající se přípravy seniorů na MU probíhají především na krajských úrovních. Například od roku 2017 spolupracuje „HZS ČR s Odborem rodinné politiky a politiky stárnutí Ministerstva práce a sociálních věcí ČR na programu Implementace politiky stárnutí na krajskou úroveň [oproti původnímu textu odebráno tučné zvýraznění a uvozovky v textu]“ (Generální ředitelství HZS ČR, © 2021c). Na krajské úrovni se programu účastní HZS krajů.

V Jihomoravském kraji vznikly díky programu Implementace politiky stárnutí na krajskou úroveň v roce 2018 tzv. seniorské obálky. Jedná se o karty, na nichž jsou uvedeny nejdůležitější informace o seniorovi. Karty by měly napomoci při zásahu složek IZS, kdy mohou pomoci odhadnout příčiny zdravotních potíží (podoba přední strany seniorské obálky viz obrázek 1, podoba celé seniorské obálky a návodu na vyplnění viz příloha P I) (Generální ředitelství HZS ČR, © 2021c; MV-generální ředitelství HZS ČR, 2019). V současné době jsou již seniorské obálky rozšířeny do všech krajů ČR, konkrétně v rámci projektu Senioři v krajích. Původně karty sloužily především při ohrožení v domácím prostředí. Nyní již vzniká tzv. seniorská obálky MINI, kterou je možná mít při sobě i na cestách (Peltán, 2021).

Obrázek 1: Podoba titulní strany tzv. seniorské obálky, zavedené v Jihomoravském kraji (Krajský úřad Jihomoravského kraje, 2018a)

V roce 2019 bylo pořádáno v rámci programu Implementace politiky stárnutí na krajskou úroveň 14 akcí téměř ve všech krajích. Díky nim „senioři obdrželi aktuální informace z oblasti bezpečnosti, zdraví, spotřebitelského chování či volnočasových aktivit. HZS kraje se akcí zúčastnily se svými informačními stánky a s příspěvkem na téma bezpečnosti a přípravy obyvatelstva“ (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2020, s. 18). I v roce 2020 byly podobné akce v rámci Dne seniorů naplánované pro všechny kraje, kvůli pandemii COVID-19 a přijatým opatřením však akce proběhla pouze ve Zlínském kraji (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2021b). Situace se vylepšila v roce 2021, kdy se Dne seniorů ve stánku zaměřeném na PVČ zúčastnil HZS Libereckého kraje, přednášku pak v průběhu Dne seniorů provedl HZS Olomouckého kraje v Přerově nebo HZS Jihočeského kraje v Českých Budějovicích (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2022).

Dalšími formami přípravy seniorů na MU je tvorba brožur, příruček a letáků. Například v roce 2018 HZS Královéhradeckého kraje ve spolupráci s magistrátem města Hradec Králové vytiskly a distribuovaly v rámci dotačního programu Obec přátelská rodině a seniorům 2018 sedm tisíc příruček pro seniory s problematikou OOB, požární prevence a první pomoci. Distribuce příruček napomáhá zvýšení přípravy seniorů na MU. Obdobnou variantou může být také kalendář vydávaný Asociací Záchraný kruh³⁹, v němž je pozornost věnována zajištění bezpečnosti, správnému chování při požárech a jiných MU (Generální ředitelství HZS ČR, © 2021c; MV-generální ředitelství HZS ČR, 2019).

³⁹ Vydávání kalendáře je uskutečňováno ve spolupráci s HZS Karlovarského kraje (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2020).

Preventivně výchovná činnost, kterou provádí HZS ČR za účelem vzdělávání seniorů v oblasti OOB, resp. přípravy na MU, se liší kraj od kraje. Pouze besedy, pořádané v rámci programu Implementace politiky stárnutí na krajskou úroveň, jsou stanoveny pro všechny kraje shodně.

3.3 Dílčí závěr analýzy primárních zdrojů

Na základě analýzy Koncepcí ochrany obyvatelstva ([2002]; 2008; 2013; 2020), je možné zhodnotit, že dostatečnou přípravu obyvatel pro adekvátní reakce na MU jsou v rámci všech vnímány jako prioritní. Nicméně pozornost je věnována především jiným cílovým skupinám, žákům a studentům, či obecně veškeré populaci. Na přípravu, vzdělávání seniorů, není podrobněji reagováno ani v jedné z nich. Pouze Koncepce ochrany obyvatelstva (2020) zmiňuje seniory v rámci zranitelné skupiny, která bude do budoucna potřebovat větší pomoc, protože osob v ní přibývá.

Mimo to se jednotlivé Koncepce ochrany obyvatelstva ([2002]; 2008; 2013; 2020) soustředí spíše na způsoby, jakými je možné informace rozšiřovat. Především využití moderních sociálních sítí, Facebook, Twitter, YouTube apod. Tyto kanály mohou být využity i pro sdílení příspěvků určených pro seniory. Ačkoliv z pohledu seniorů se jeví i klasická média (noviny, rádio, televize) jako vhodný prostředek pro předávání vzdělávacích informací v oblasti OOB a MU.

Naopak dle informací o PVČ⁴⁰ HZS ČR soustředí určitý typ aktivit přímo na seniory. Ačkoliv jsou tyto aktivity nekoordinované, tzn. v každém kraji se HZS účastní jiných aktivit. Jediným společným prvkem pro všechny kraje je program Implementace politiky stárnutí na krajskou úroveň, díky které se HZS krajů účastní besed směřovaných na prevenci MU, zajištění bezpečí, tedy i na oblast OOB. Další aktivitou, která byla uskutečněna nejprve v Jihomoravském kraji a následně rozšířena do všech dalších krajů, jsou tzv. seniorské obálky. Některé HZS krajů se zapojují i do přednášek v rámci „senior akademií“, a tak přispívají k rozšiřování vzdělávání seniorů v oblasti OOB.

Vzdělávání seniorů HZS ČR uzpůsobuje některé aktivity, ačkoliv většinou nebývají koordinovány na celostátní úrovni. Právě celostátní koordinace a zapojení médií a sociálních sítí může být jednou z možností, jak oslovit a předat dalším jedincům cílové skupiny seniorů informace dle jejich potřeb.

⁴⁰ Informace každoročně uveřejňuje HZS ČR.

4 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

K analýze současného stavu vzdělávání seniorů v oblasti OOB v České republice přispěje mimo analýz informací z otevřených zdrojů provedené dotazníkové šetření. Dotazníkové šetření je metoda sběru dat, která se řadí ke kvantitativním metodám a získává odpovědi vhodné pro analýzu na základě stejné sady otázek pro jednotlivé respondenty, resp. v tomto případě populaci seniorů v ČR (Roopa a Rani, 2012). Pro výběr respondentů bude využito kvótního výběru. V něm budou zohledněny určité znaky zastoupené a reprezentující celou populaci (QuestionPro, © 2022). Hlavním cílem dotazníkového šetření provedeného v práci je analýza současného stavu vzdělání seniorů v oblasti OOB a případné zjištění preferencí seniorů, pro získání informací o MU a zásadách chování při nich.

Respondenti zapojení do dotazníkového šetření byly osoby, které již dosáhly věku 65 a více let. Prvním znakem, na základě něž byli respondenti vybíráni bylo bydliště (tento znak koresponduje v dotazníku s otázkou č. 3). Zastoupení jednotlivých variant bylo rozděleno na 50 % osob žijících ve městě a 50 % osob žijících na vesnici či v městysu. Druhým znakem, který rozhodoval o výběru respondentů, bylo pohlaví. Procentuální zastoupení odpovídá celkovému zastoupení žen a mužů seniorů v populaci. Celkový počet seniorů v ČR v roce 2020 byl 2 158 322, z toho 1 248 871 žen, což odpovídá přibližně 58 %, a 909 451 mužů, což odpovídá přibližně 42 % (Český statistický úřad, 2021b). Původní záměr byl využít i třetí znak, tedy konkrétní poměrové zastoupení jednotlivých věkových skupin, ale vzhledem ke specifické skupině seniorů, GDPR a dobrovolnosti vyplnění dotazníku nebylo možné tohoto znaku dosáhnout.⁴¹

Dotazníky byly distribuovány v období 26. 12. 2021–26. 3. 2022, a to v papírové a elektronické formě. K vytvoření elektronické podoby dotazníku byla využita platforma Google Forms. K jejich distribuci pak především sociální sítě (skupiny seniorů, sdílení s přáteli) a emailová komunikace. Není možné přesně definovat, kolik dotazníků bylo distribuováno, k jejich distribuci, především v papírové podobě, bylo využito i kontaktů známých a přátel. Nicméně bylo navráceno 77 dotazníků v elektronické podobě a 60 v tištěné podobě. Z tištěných dotazníků bylo následně 6 vyhodnoceno jako

⁴¹ Na tomto místě je nutné přiznat i další nedostatek dotazníkového šetření, a to nerovnoměrné zastoupení seniorů z jednotlivých krajů, tedy nereprezentativnost vzorku na celou populaci seniorů v ČR. Bohužel z časových, finančních i technických možností nebylo možné tohoto zastoupení dosáhnout, avšak i přesto je předpokládáno, že je možné ze získaných dat tvořit alespoň dílčí závěry o situaci ve vzdělávání obyvatelstva v oblasti OOB. I v návaznosti na distribuci části dotazníků v oblasti zóny havarijního plánování Jaderné elektrárny Dukovany, kde by obyvatelé, vzhledem k nebezpečí, měli být o MU a základních opatřeních OOB informováni, což se dle následného vyhodnocení dotazníku nepotvrdilo.

nevhodných, neboť některé odpovědi nebyly zodpovězeny. Ze zbylých 131 dotazníků bylo následně vybráno dle kvótních znaků 100 dotazníků, kdy bylo zvoleno 21 dotazníků, které vyplnili muži žijící ve městě, 29 dotazníků, které vyplnily ženy žijící ve městě, 21 dotazníků, které vyplnili muži žijící na vesnici či v městysu, a 29 dotazníků, které vyplnily ženy žijící na vesnici či v městysu.⁴²

4.1 Odpovědi respondentů

Otázky 1–4 jsou otázkami identifikačními. Rozdělují respondenty do základních kategorií a 2 z nich jsou i otázkami využitými pro kvótní výběr. Otázky 5–11 se zaměřují na oblast vzdělávání a současný stav vzdělávání seniorů v oblasti OOB. Otázky 12–20 jsou otázkami znalostními a zjišťují, zda mají lidé ponětí o základním chování, když hrozí nebezpečí či nastala-li MU.

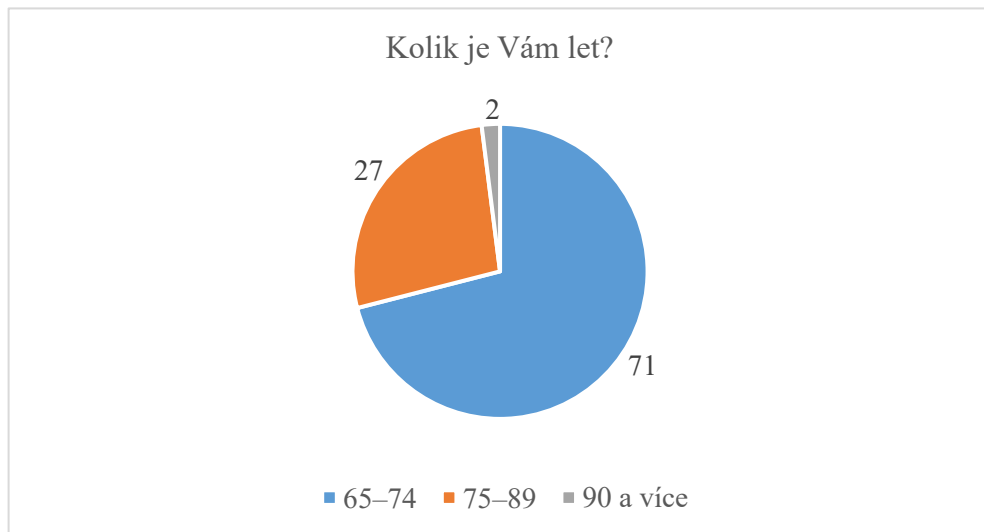
Otázka č. 1: Jste:

První z otázek byla využita pro kvótní výběr a zjišťovala pohlaví respondentů. Do dotazníkového šetření bylo zapojeno 42 mužů a 58 žen.

Otázka č. 2: Kolik je Vám let?

Druhá otázka zjišťovala věk respondentů na základě rozdělení stáří na tři kategorie. Nebylo zde však dosaženo kvótního zastoupení osob. Ve věku 65–74 let bylo do dotazníkového šetření zapojeno 71 respondentů (32 mužů, 39 žen), ve věku 75–89 bylo zapojeno 27 respondentů (9 mužů, 18 žen) a ve věku 90 a více let byli zapojeni 2 respondenti (1 muž, 1 žena). Věkové zastoupení respondentů je znázorněno v grafu 4.

⁴² Pokud to bylo z hlediska věkového zastoupení jednotlivých skupin seniorů možné, byla snaha o dosažení či alespoň přiblížení se i k poměrovému zastoupení jednotlivých skupin viz podkapitola 1.3 a konkrétně tabulka 2. Pokud byl počet osob v dané skupině větší, byl vybírán vždy n-tý dotazník, dle jejich celkového počtu.

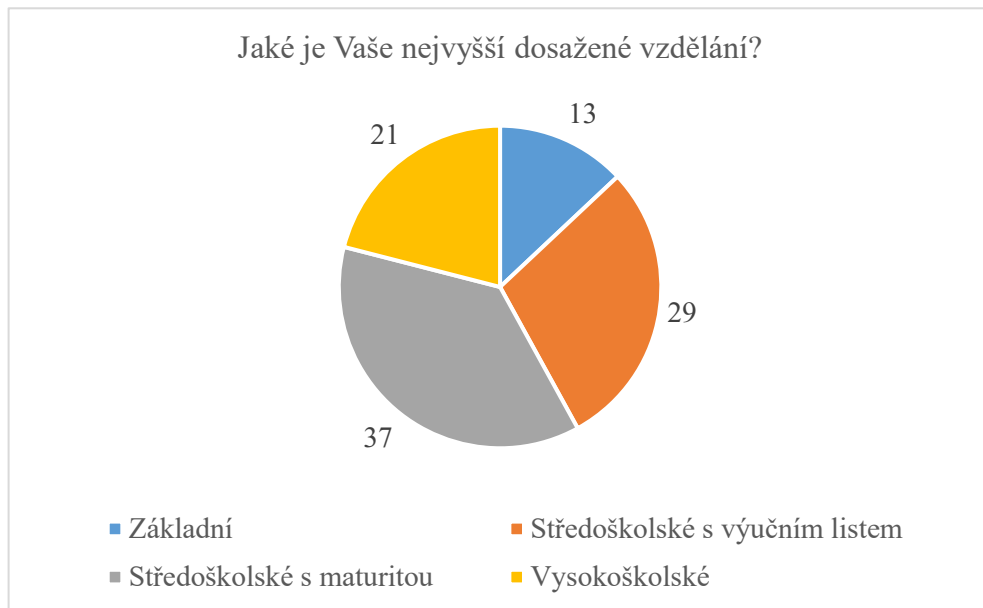
Graf 4: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 2 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 3: Bydlíte:

Třetí otázka byla prvotní pro kvótní výběr, a tak byli respondenti zastoupeni rovnoměrně. 50 bydlí ve městě a 50 na vesnici či v městysu.

Otázka č. 4: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Čtvrtá otázka zařazená do kategorie identifikační mohla mít potenciál pro zjištění, zda lidé, kteří dosáhli vyššího stupně vzdělání, mají lepší znalosti, které se týkají OOB. Nicméně ze získaných dat nejde vypozařovat podobný trend. Do dotazníkového šetření bylo zapojeno 13 respondentů, kteří dosáhli základního vzdělání, 29 respondentů, kteří dosáhli středoškolského vzdělání s výučním listem, 37 respondentů, kteří dosáhli středoškolského vzdělání s maturitou, a 21 respondentů, kteří dosáhli vysokoškolského vzdělání. Počty odpovědí respondentů znázorněny v grafu 5.

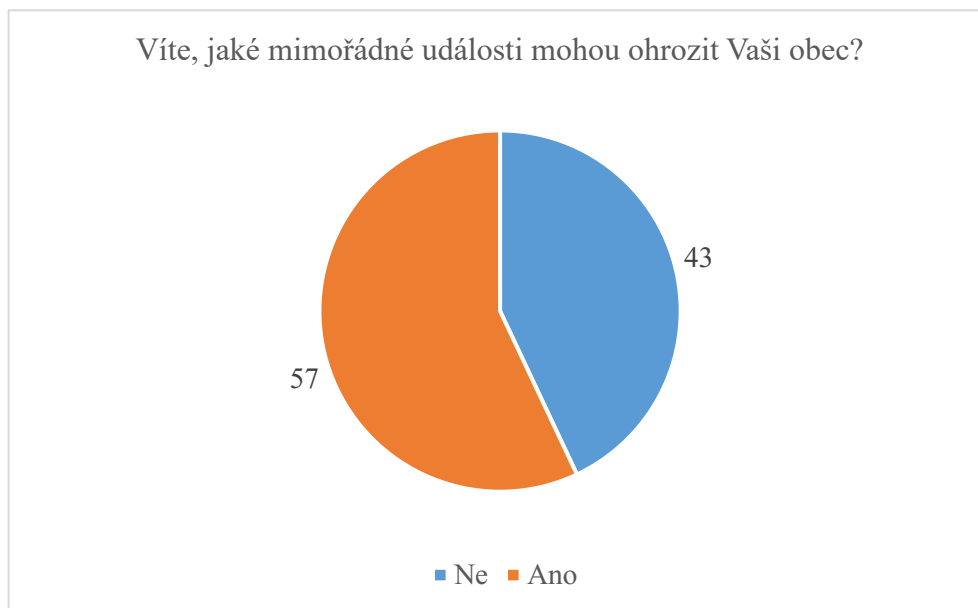
Graf 5: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 4 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 5: Víte, jaké mimořádné události mohou ohrozit Vaši obec?

V otázce číslo pět bylo zjišťováno, zda obyvatelé ví, jaká MU může jejich obec ohrozit. 43 dotázaných respondentů neví, jaká MU může ohrozit jejich obec. 57 respondentů ví, jaká MU může ohrozit jejich obec. Zastoupení odpovědí je možné vidět na grafu 6. Rozdíly ve znalosti MU se příliš nelišily dle bydliště (o MU nevědělo 22 osob z města a 21 osob z vesnice či městysu, a vědělo o nich 28 osob z města a 29 osob z vesnice či městysu). Jestliže respondenti zatrhlí odpověď ano, měli možnost doplnit slovně, o jaké MU se jedná. Mezi často zmiňované MU patřily povodně, oheň, jaderná elektrárna⁴³, letiště, vítr, sucho, únik nebezpečné látky. Mezi méně časté odpovědi se řadil vojenský konflikt, výpadek elektrického proudu, výbuch plynu, nezajištění civilní obrany, informace o možnosti úkrytu, přepadení, selhání techniky, ekologická katastrofa, dopravní nehoda a v návaznosti na události posledních let také covid.⁴⁴

⁴³ Označení Jaderné elektrárny korespondovalo s místem distribuce dotazníků.

⁴⁴ O některých mimořádných událostech respondenti věděli, nicméně lze předpokládat, že většinu z nich ohrožuje více mimořádných událostí, o kterých nemusí vědět, či zmínily dle jejich názoru jen ty nejpodstatnější.

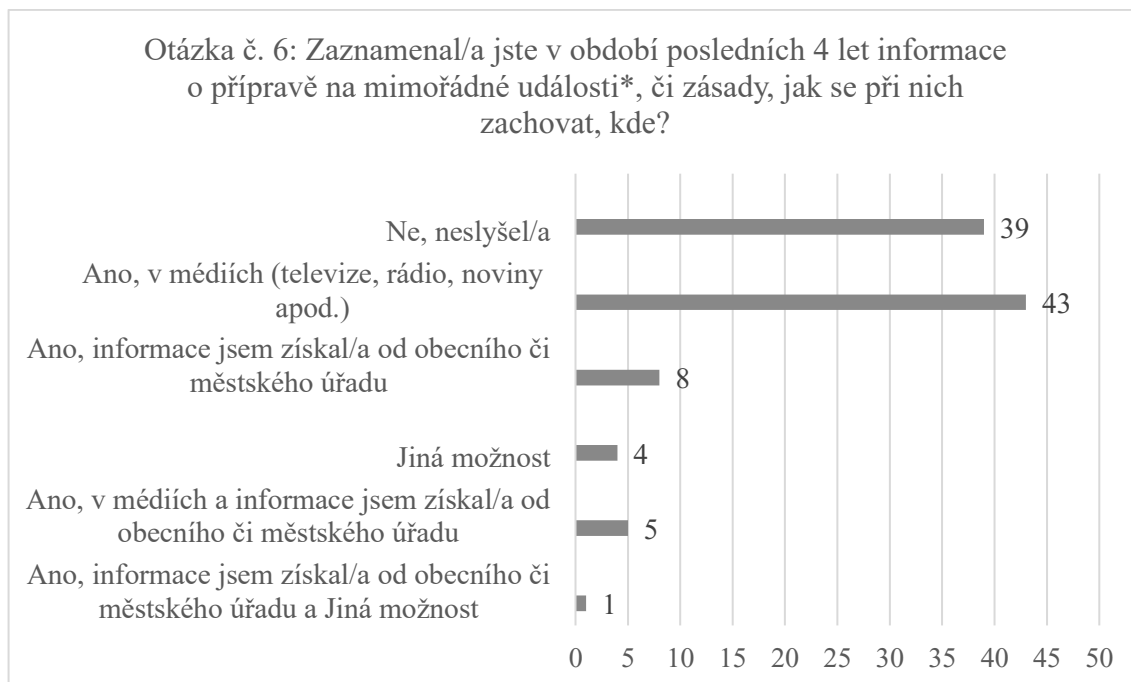

Graf 6: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 5 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 6: Zaznamenal/a jste v období posledních 4 let informace o přípravě na mimořádné události*, či zásady, jak se při nich zachovat, kde?

Šestá otázka se zaměřovala na zjištění způsobu obdržení informací o MU. Respondenti mohli označit více variant. U odpovědi jiná možnost, mohli vypsát způsoby, jakými informace získali. 39 respondentů odpovědělo, že o informacích o MU neslyšelo. 43 respondentů uvedlo Ano, v médiích. 8 respondentů uvedlo Ano, informace jsem získal/a od obecního či městského úřadu. 4 respondenti vybrali odpověď jiná možnost. 5 respondentů uvedlo kombinaci odpovědí Ano, v médiích a Ano, informace jsem získal/a od obecního či městského úřadu. 1 respondent uvedl kombinaci Ano, informace jsem získal/a od obecního či městského úřadu a jiná možnost. Přehledněji viz graf 7. Pokud respondenti uvedli jiná možnost, mohli se více rozepsat.⁴⁵ Mezi rozepsané odpovědi se řadily, např. Ano v zaměstnání, info přímo z Je Dukovany, informace od znalé osoby, každou středu ve 12.00 hod zkouška sirén, Knížky od obce, informace od policie, Sucho - hrozí požáry, silný vítr - hlavně v lese padají větve, stromy,...,Varování před požáry při suchu, varování a informace před silným větrem, z kalendáře od obecního úřadu (nebezpečí od atom. eletr.) kalendář se základními informacemi pro případ radiační havárie.

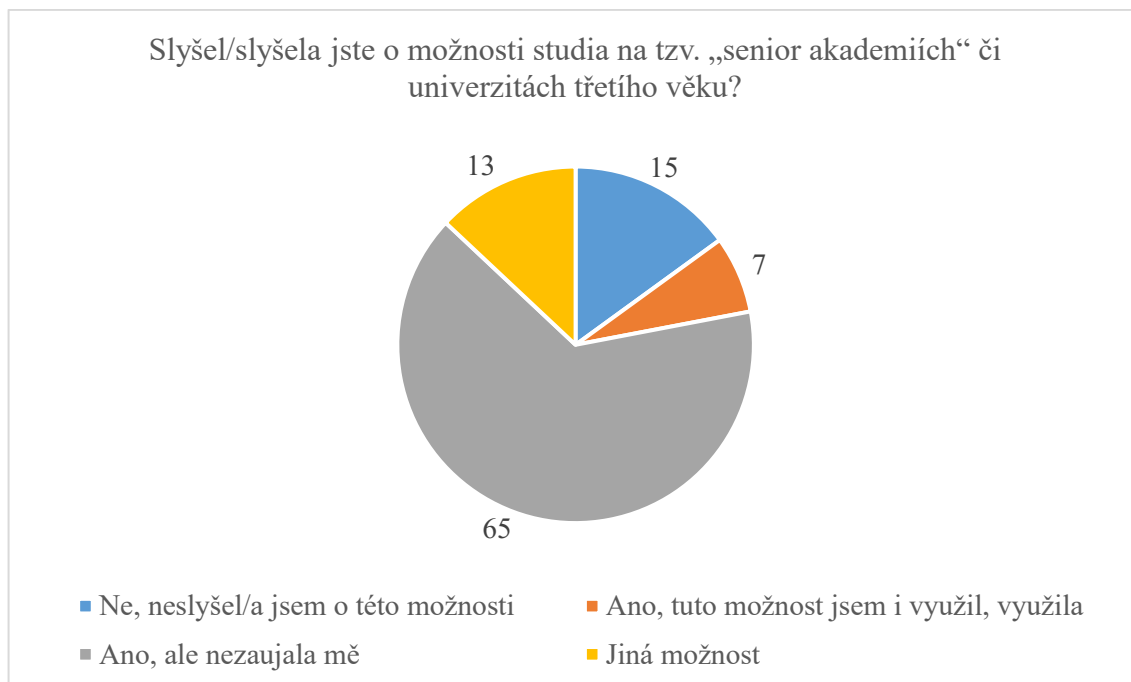
⁴⁵ I přesto, že odpověď jiná možnost zahrlo 5 respondentů, rozepsaných odpovědí se sešlo 8.

Graf 7: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 6 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 7: Slyšel/slyšela jste o možnosti studia na tzv. „senior akademiích“ či univerzitách třetího věku?

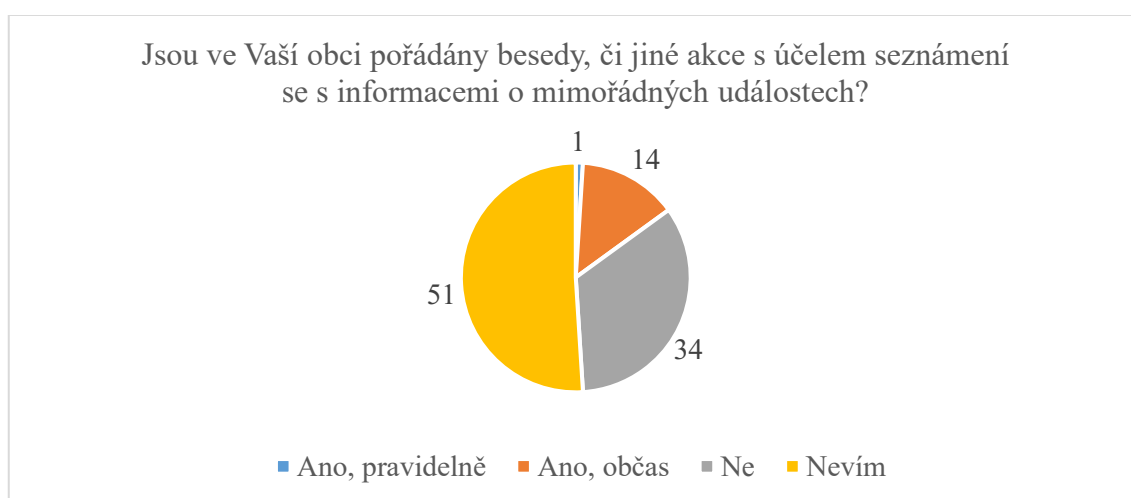
Sedmá otázka zjišťovala povědomí o možnostech vzdělávání seniorů, a to na „senior akademiích“ či univerzitách třetího věku. 15 respondentů odpovědělo Ne, neslyšel/a jsem o této možnosti (5 z města a 10 z vesnice či městysu). 7 respondentů odpovědělo Ano, tuto možnost jsem i využil, využila (6 z města a 1 z vesnice či městysu). 65 respondentů odpovědělo Ano, ale nezaujala mě (31 z města a 34 z vesnice). 13 respondentů zvolilo odpověď jiná možnost, k níž se mohli opět slovně vyjádřit (8 z města, 5 z vesnice či městysu). Podrobné zastoupení odpovědí viz graf 8. Pro většinu respondentů z vesnice či městysu, kteří zvolili jinou možnost, je tato forma vzdělávání kvůli vzdálenosti nedostupná. Někteří respondenti nemají na podobné aktivity čas, jiní o dané možnosti do budoucna uvažují.

Graf 8: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 7 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 8: Jsou ve Vaší obci pořádány besedy, či jiné akce s účelem seznámení se s informacemi o mimořádných událostech?

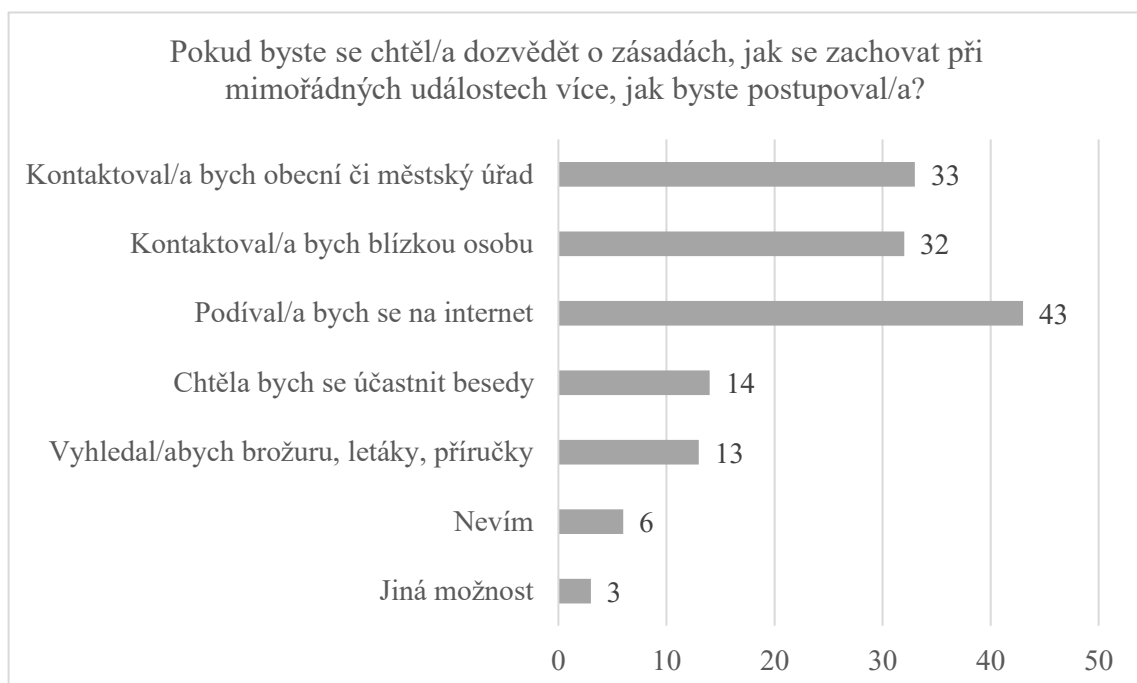
Osmá otázka měla za cíl zjistit, jak jsou o mimořádných událostech informováni občané ve svých obcích. Zda jsou v nich pořádány besedy či jiné akce. 1 respondent odpověděl Ano, pravidelně (z města), 14 odpovědělo Ano, občas (4 z města, 10 z vesnice či městysu), 34 odpovědělo Ne (9 z města, 25 z vesnice či městysu), a 51 respondentů odpovědělo Nevím (36 z města, 15 z vesnice či městysu). Podrobněji viz graf 9. Při vyhodnocení osmé otázky se ukázalo, že ve většině případů nemají obyvatelé o podobných akcích ponětí nebo se dle jejich znalostí podobné akce u nich v obci nepořádají.

Graf 9: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 8 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 9: Pokud byste se chtěl/a dozvědět o zásadách, jak se zachovat při mimořádných událostech více, jak byste postupoval/a?

Devátá otázka měla za cíl zjistit, jaký způsob získu informací je dle respondentů nejvhodnější. Respondenti mohli označovat více odpovědí, proto jejich počet neodpovídá 100.⁴⁶ 33 respondentů by kontaktovalo obecní či městský úřad, 32 respondentů by kontaktovalo blízkou osobu, 43 respondentů by se podívalo na internet, 14 respondentů by se chtělo účastnit besedy, 13 respondentů by vyhledalo brožuru, letáky, příručky, 6 respondentů neví, 3 respondenti uvedli jinou možnost. Podrobněji v grafu 10. Mezi jinými možnostmi byla uvedena jako zdroj informací dřívější či současná práce, jedna z odpovědí zněla „vyhodnotil bych situaci a podle toho jednal“.

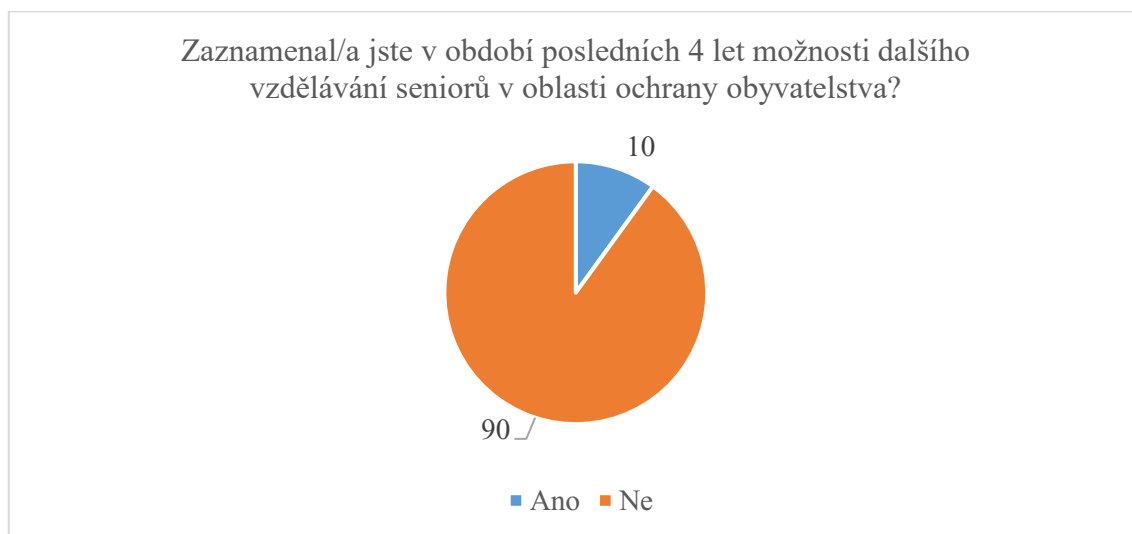
Graf 10: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 9 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 10: Zaznamenal/a jste v období posledních 4 let možnosti dalšího vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva?

Desátá otázka směřovala na další možnosti vzdělávání seniorů v období posledních čtyř let. 90 respondentů odpovědělo Ne, 10 respondentů odpovědělo Ano. Grafické znázornění viz graf 11. Ti, kteří odpověděli ano, měli možnost ještě svou odpověď blíže specifikovat. Ne všichni možnosti specifikace využili. Nicméně mezi odpověďmi se objevil kalendář JE

⁴⁶ Protože v této otázce byly zastoupeny různé kombinace odpovědí, a jejich vyhodnocení by zabralo moc prostoru, bude zde uvedeno jen početní zastoupení u každé z jednotlivých odpovědí zvlášť.

Dukovany, instruktážní letáky s návodem, jak se zachovat přímo do schránky, kurzy a workshopy pořádané PČR, přednášky, přednášky PČR a z televize.

Graf 11: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 10 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 11: Uvítal/a byste další možnosti vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva?

Jedenáctá otázka zjišťovala, zda by o další možnosti vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva měli senioři zájem. 14 respondentů odpovědělo Ne, 56 Nevím a 30 Ano.⁴⁷ Rozložení odpovědí je znázorněno v grafu 12. Respondenti, kteří odpověděli Ano, mohli svoji odpověď více rozepsat. Mezi návrhy se objevovaly besedy skrz OÚ, letáky, brožury, internet, informace ve zpravodaji městské části, pravidelný pořad na ČT, případně specifikovali oblasti, které by je zajímaly, např. záplavy, únik nebezpečných látek, přeprava nebezpečných materiálů, požáry.

Graf 12: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 11 (Zdroj: vlastní)

⁴⁷ Většina respondentů odpovídala ještě před eskalací konfliktu na Ukrajině. Nyní by mohl být výsledek jiný.

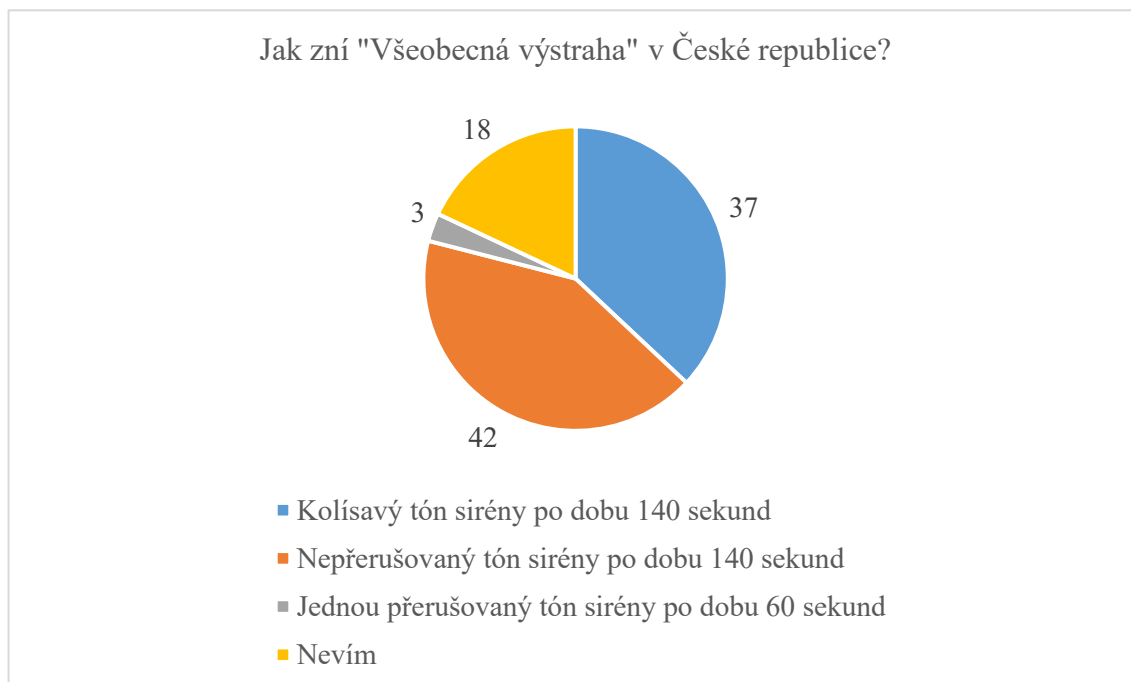
Zde bude zpracováno dílčí vyhodnocení otázek zaměřených na vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva. Všichni obyvatelé, tedy i senioři by měli získávat informace o charakteru MU ohrožujících obec od obce, resp. obecního úřadu. Většina obyvatel 57 % tedy uvedlo, že ví, jaké mimořádné události ohrožují obec. Informace získalo od obecního úřadu pouze 13 respondentů, což je nízký počet. Stejně tak většina respondentů uvedla, že v jejich obci nejsou pořádány besedy rozšiřující informace o MU, nebo o nich neví.

Pokud by chtěli respondenti získat informace o zásadách, jak se zachovat během MU, nejvíce lidí, 43, by využilo internet, Většina respondentů slyšela o tzv. „senior akademiích“ či univerzitách třetího věku, tato možnost je však více dostupná obyvatelům měst. Dále by kontaktovali obecní úřad 33 či blízkou osobu 32 respondentů. Většina respondentů 56 % neví, zda by uvítalo další možnosti vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva.

Na základě dat je možné konstatovat, že vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva má určité nedostatky, za ty největší je možné pokládat malé zapojení obecních úřadů a případně dostupnost dalších možností. Neukázaly se však zásadní rozdíly mezi městy a vesnicemi a městysy.

Otázka č. 12: Jak zní „Všeobecná výstraha“ v České republice?

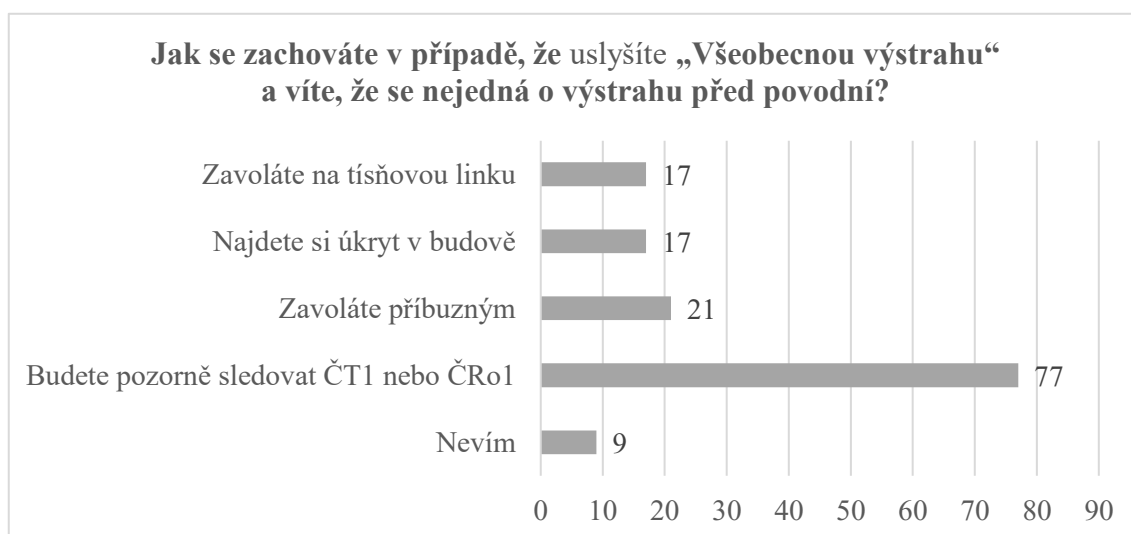
Dvanáctá otázka zjišťovala, jestli lidé ví, jak by vůbec byli varováni, tedy, jak zní tzv. Všeobecná výstraha. 37 respondentů odpovědělo správně, tedy Kolísavý tón sirény po dobu 140 sekund, 42 respondentů zvolilo odpověď Nepřerušovaný tón sirény po dobu 140 sekund. 3 respondenti zvolili odpověď Jednou přerušovaný tón sirény po dobu 60 sekund a 18 respondentů vybralo odpověď Nevím. Data jsou ilustrována grafem 13.

Graf 13: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 12 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 13: Jak se zachováte v případě, že uslyšíte „Všeobecnou výstrahu“ a víte, že se nejedná o výstrahu před povodní?

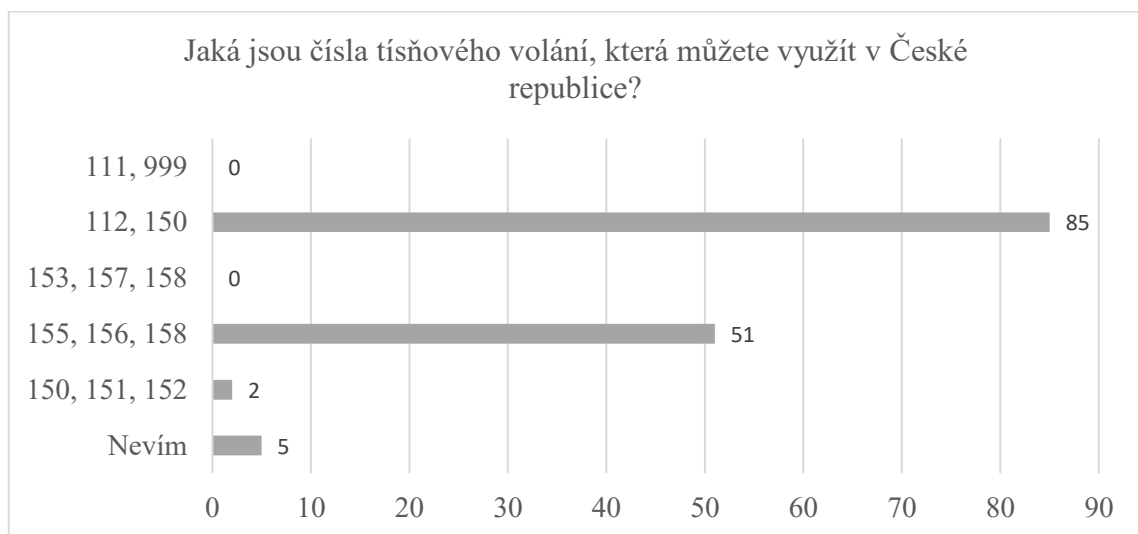
U třinácté otázky, která zjišťovala znalosti zásad chování po zaznění „Všeobecné výstrahy“, mohli respondenti označit více možností. I u třinácté otázky bylo mnoho kombinací jednotlivých odpovědí, proto zde budou uvedeny počty jednotlivých variant, a proto bude odpovědí více než 100. 17 respondentů zvolilo odpověď Zavoláte na tísňovou linku, 17 respondentů zvolilo Najdete si úkryt v budově, 21 respondentů zvolilo Zavoláte příbuzným, 77 respondentů zvolilo Budete pozorně sledovat ČT1 nebo poslouchat ČRo1, 9 respondentů zvolilo Nevím. Graficky znázorněno na grafu 14.

Graf 14: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 13 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 14: Jaká jsou čísla tísňového volání, která můžete využít v České republice?

U čtrnácté otázky byla zjišťována znalost základních čísel tísňového volání fungujících v České republice. Respondenti mohli vybírat z několika možností, proto celkový počet neodpovídá 100 respondentům. 0 respondentů odpovědělo 111, 999. 85 respondentů odpovědělo 112, 150. 0 respondentů odpovědělo 153, 157, 158. 51 respondentů odpovědělo 155, 156, 158. 2 respondenti odpověděli 150, 151, 152 a 5 respondentů odpovědělo Nevím. Názorně viz graf 15.

Graf 15: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 14 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 15: Jak byste postupoval/a v případě, že uvidíte člověka v bezvědomí a chcete mu poskytnout první pomoc?

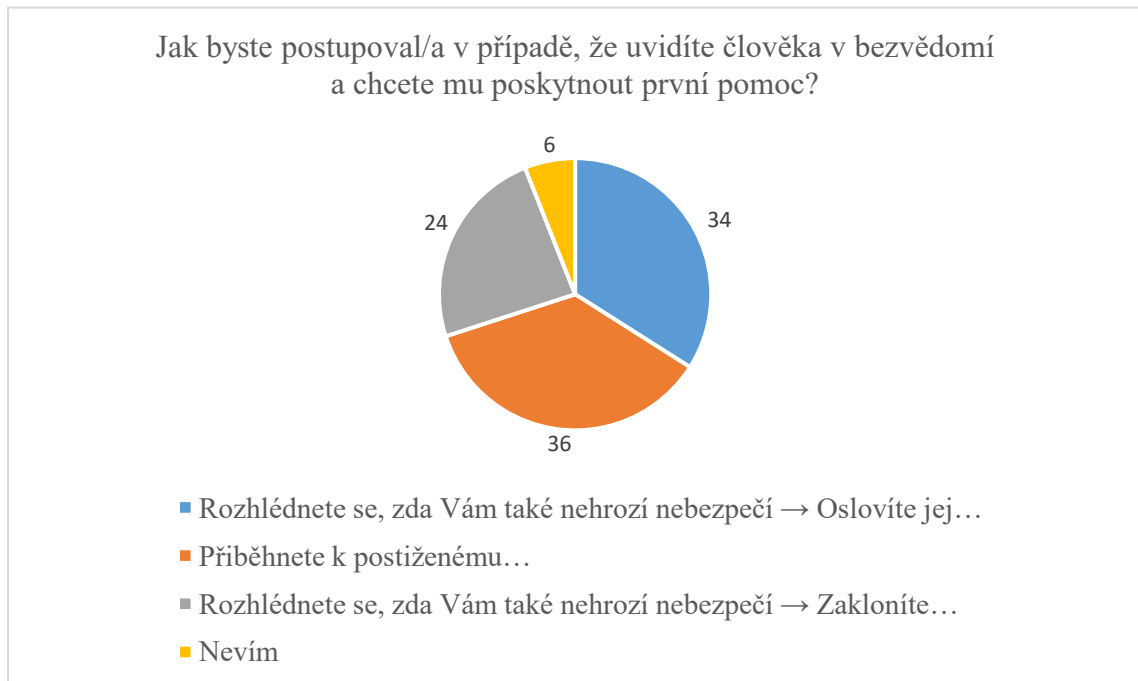
Patnáctá otázka zjišťovala, jak by se při poskytování první pomoci senioři zachovali.

34 respondentů zvolilo variantu odpovědi: Rozhlédnete se, zda Vám také nehrozí nebezpečí → Oslovíte jej, vyzkoušíte, zda je při vědomí → Není-li při vědomí, zakloníte mu hlavu a předsunete spodní čelist → Po dobu 10 vteřin sledujete dýchání → Zjistíte-li, že postižený nedýchá, nebo dýchá nedostatečně, zavoláte záchrannou službu → Provádíte resuscitaci.

36 respondentů zvolilo variantu odpovědi: Přiběhnete k postiženému → Vyzkoušíte, zda je při vědomí → Nereaguje-li, voláte záchranku a zahájíte resuscitaci.

24 respondentů zvolilo variantu odpovědi: Rozhlédnete se a zjistíte, zda Vám také nehrozí nebezpečí → Zakloníte postiženému hlavu a předsunete spodní čelist → Po dobu 3 vteřin sledujete dýchání → Zjistíte-li, že postižený nedýchá, zavoláte záchrannou službu → Provádíte resuscitaci.

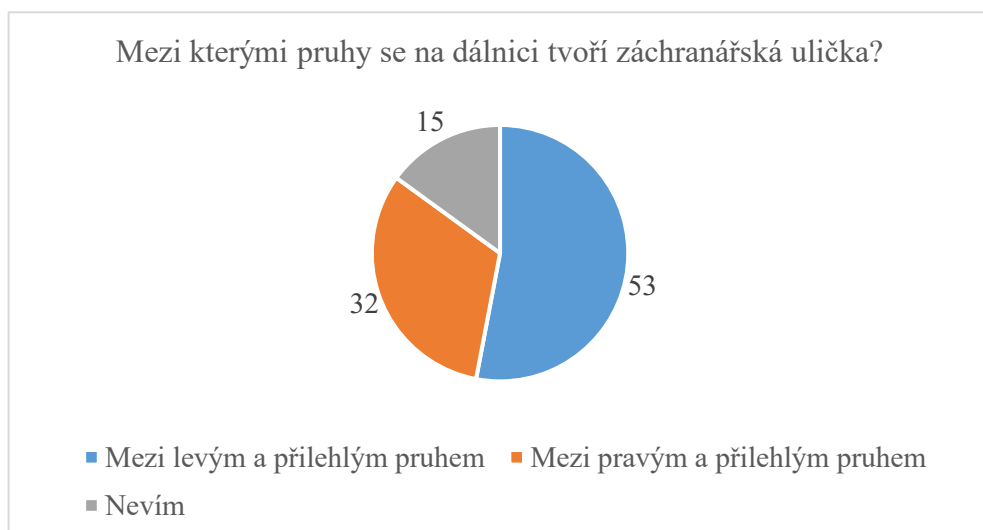
6 respondentů zvolilo variantu odpovědi: Nevím. Zastoupení odpovědí viz graf 16.

Graf 16: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 15 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 16: Mezi kterými pruhy se na dálnici tvoří záchranářská ulička?

Protože při nehodách bývají oběťmi i viníky senioři, šestnáctá otázka se tázala, kde se tvoří na dálnici záchranářská ulička. 53 respondentů odpovědělo Mezi levým a přilehlým pruhem. 32 respondentů odpovědělo Mezi pravým a přilehlým pruhem a 15 respondentů odpovědělo Nevím. Výsledky jsou ilustrovány v grafu 17.

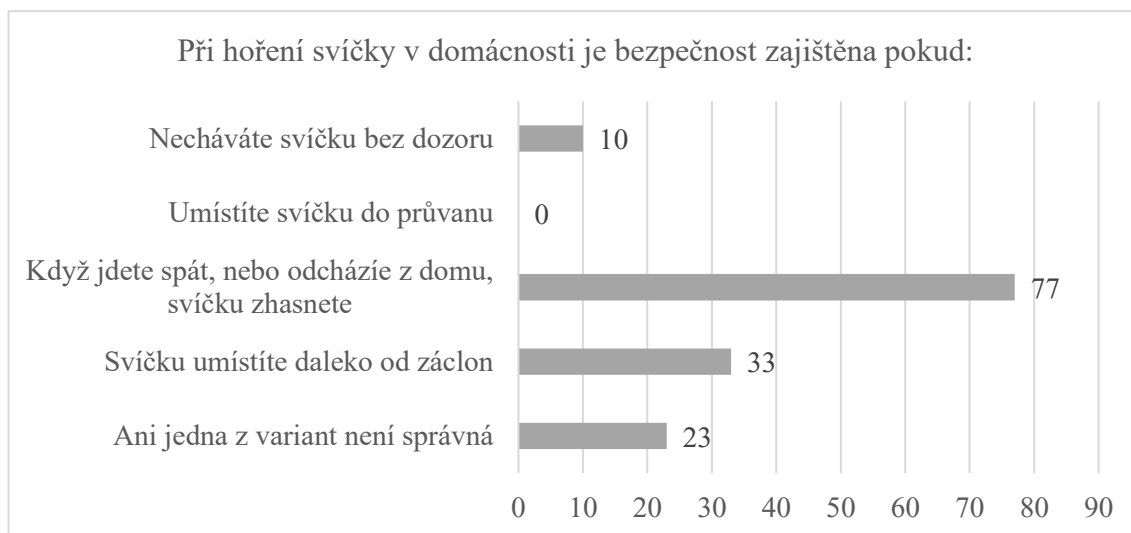

Graf 17: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 16 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 17: Při hoření svíčky v domácnosti je bezpečnost zajištěna pokud:

Sedmnáctá otázka se soustředila na prevenci požárů a tázala se na zajištění bezpečnosti při používání svíčky. Respondenti mohli zatrhnout opět více variant najednou, proto není

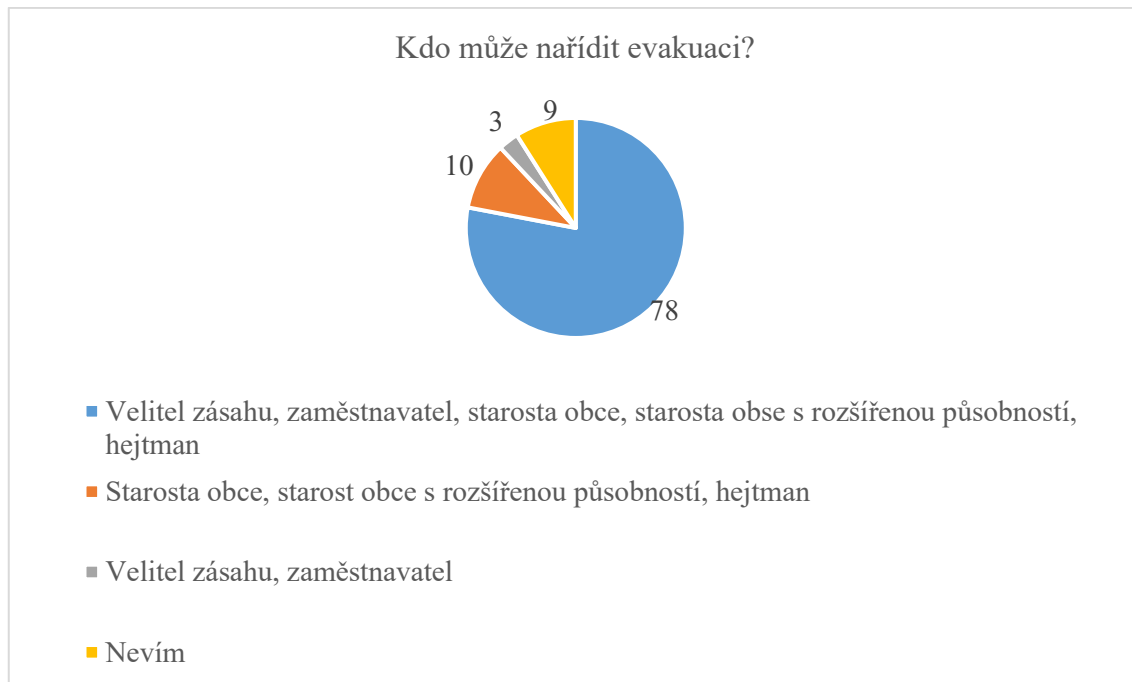
výsledný součet odpovědí 100. 10 respondentů zvolilo odpověď: Necháváte svíčku bez dozoru. 0 respondentů odpovědělo: Umístíte svíčku do průvanu. 77 respondentů zvolilo odpověď: Když jdete spát, nebo odcházíte z domu, svíčku zhasnete. 33 respondentů zvolilo variantu odpovědi: Svíčku umístíte daleko od záclon a 23 respondentů zvolilo odpověď: Ani jedna z variant není správná. Výsledky jsou ilustrovány na grafu 18.

Graf 18: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 17 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 18: Kdo může nařídit evakuaci?

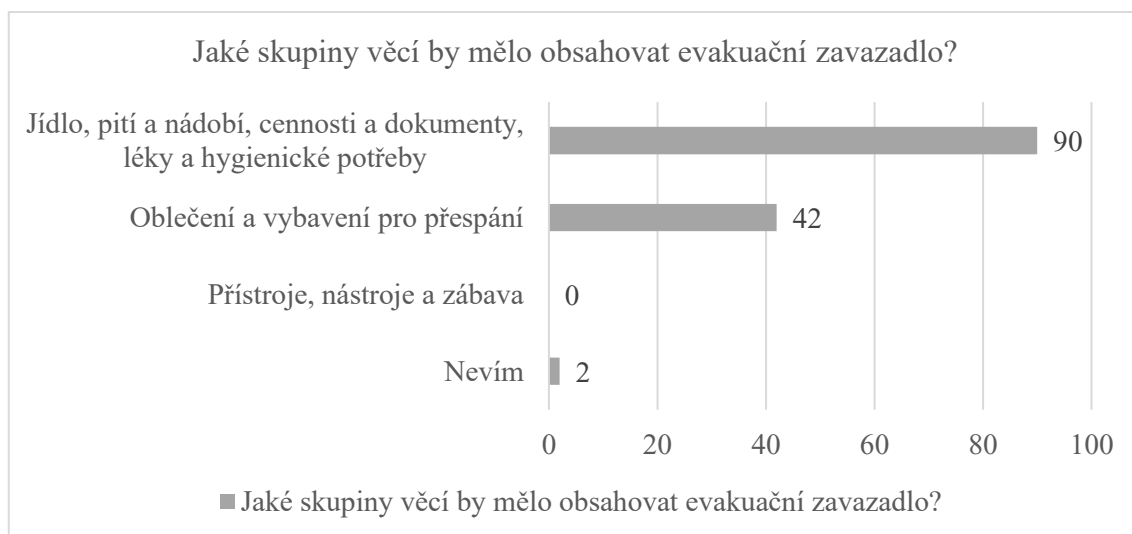
Osmnáctá otázka zjišťovala znalosti ohledně nařízení evakuace, konkrétně, kdo ji může nařídit. Respondenti měli zvolit variantu, kde jsou všechny (co nejvíce) možnosti správné. 78 respondentů zvolilo odpověď: Velitel zásahu, zaměstnavatel, starosta obce, starosta obce s rozšířenou působností, hejtman. 10 respondentů zvolilo variantu: Starosta obce, starosta obce s rozšířenou působností, hejtman, 3 zvolili velitel zásahu, zaměstnavatel a 9 respondentů variantu: Nevím. Graficky jsou odpovědmi znázorněny na grafu 19.

Graf 19: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 18 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 19: Jaké skupiny věcí by mělo obsahovat evakuační zavazadlo?

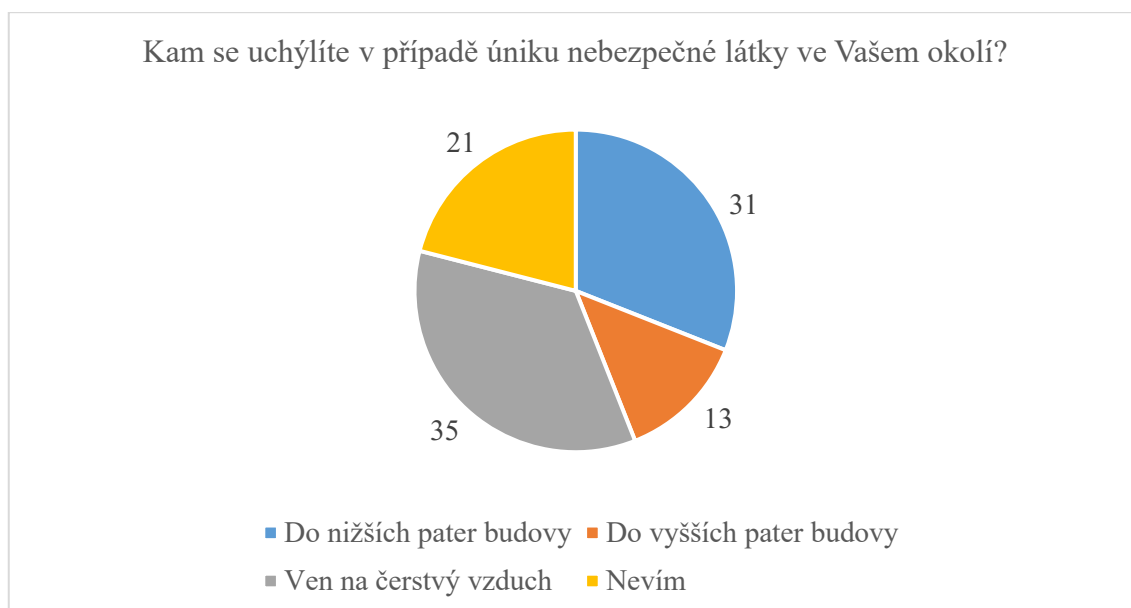
Devatenáctá otázka se týkala praktické přípravy na evakuaci, konkrétně, co by mělo obsahovat evakuační zavazadlo. Respondenti mohli označovat více možností, tedy výsledný počet odpovědí není roven 100. 90 respondentů odpovědělo: Jídlo, pití a nádobí, cennosti, a dokumenty, léky a hygienické potřeby. 42 respondentů odpovědělo: Oblečení, vybavení pro přespání. 0 respondentů odpovědělo: Přístroje, nástroje a zábavu a 2 respondenti odpověděli: Nevím. Graficky znázorněno v grafu 20.

Graf 20: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 19 (Zdroj: vlastní)

Otázka č. 20: Kam se uchýlíte v případě úniku nebezpečné látky ve Vašem okolí?

Poslední otázka zjišťovala, jak by se lidé zachovali v případě úniku nebezpečné látky. 31 respondentů zvolilo odpověď: Do nižších pater budovy. 13 respondentů zvolilo variantu: Do vyšších pater budovy. 35 respondentů zvolilo odpověď: Ven na čerstvý vzduch a 21 respondentů zvolilo variantu: Nevím. Graficky jsou výsledky odpovědi zaznamenány v grafu 21.

Graf 21: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 20 (Zdroj: vlastní)

Dílčí závěr znalostních otázek, které se týkají reakce na nebezpečí a mimořádné události ukázal značné nedostatky, již při první otázce v této skupině vědělo pouze 37 respondentů správnou variantu tónu Všeobecné výstrahy, 42 z nich dokonce za tón všeobecné výstrahy považuje Zkoušku sirén. Pokud už by tedy Všeobecnou výstrahu rozpoznali, dále by většina (77 respondentů) sledovala ČT1 či poslouchala ČRo1. Stejně tak zná většina tísňové linky 112 a 150 (85 respondentů) a 155, 156 a 158 (51 respondentů). Což lze hodnotit kladně. Otázkou je, jak by si byli schopni vzpomenout během mimořádné události. Proto je vhodné pravidelně tyto informace mezi seniory šířit, a tak vytvořit obdobný vzdělávací systém jako je např. pro žáky a studenty ve školách.

4.2 Dílčí závěr dotazníkového šetření

Dotazníkové šetření, které bylo provedeno na vzorku 100 seniorů, z nichž 50 pocházelo z města (21 mužů a 29 žen) a 50 pocházelo z vesnice či městysu (21 mužů a 29 žen), neprokázalo výrazné rozdíly mezi vzděláváním seniorů v oblasti OOB dle místa bydliště.

Výraznější rozdíly byly patrné u otázky č. 7, která se týkala povědomí o „senior akademii“ či univerzitách třetího věku. Pravděpodobně z důvodu pořádání daného typu vzdělávacích akcí ve městech mají senioři větší míru povědomí i zastoupení těch, kteří možnost využili. Problematickou dopravní dostupnost dokazují i rozepsané odpovědi některých respondentů z vesnice či městysu.

Senioři obdrželi nejvíce informací o MU z médií, není však možné potvrdit, zda se jednalo o skutečné zacílení na seniory. Lze však předpokládat, že nikoliv. Nicméně i informace určené široké veřejnosti by mohli napomoci seniorům při řešení MU, ačkoliv uzpůsobení informací seniorům by bylo vhodnější. Do budoucna by bylo vhodné, aby se do podobných událostí více zapojovaly obecní úřady, např. ve spolupráci s SDH obcí a se zaštitěním HZS krajů příp. krajských úřadů.

Znalosti o MU, resp. zásadách chování po nich, oblast OOB mají mezery, které byly prokázány již při první „znalostní otázce“ na tón Všeobecné výstrahy. Většina seniorů by po jeho zaznění sledovala ČT1 či ČRo1. 17 dotázaných by volalo na tísňovou linku, kterou by tak přetěžovali. Pozitivně je však možné vnímat znalost tísňových linek mezi respondenty. Podobně jako senioři neznají „Všeobecnou výstrahu“ neví ani, jak se zachovat v případě úniku nebezpečné látky⁴⁸. Proto je důležité dané znalosti u seniorů rozvíjet a docílit tak adekvátní reakce i ve vypjatých situacích jako jsou MU. Právě k tomu by měla přispět následující kapitola a návrh Strategie vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva do roku 2030.

⁴⁸ Znalosti o chování v případě úniku nebezpečné látky by bývaly mohly být lepší, pokud by v otázce bylo uvedeno upřesnění, o jaké nebezpečné látce se jedná, tedy chemické.

5 NÁVRH STRATEGIE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V OBLASTI OCHRANY OBYVATELSTVA DO ROKU 2030⁴⁹⁵⁰

Zde bude vypracován návrh, jak by mohla na základě získaných informací o vzdělávání seniorů v oblasti OOB vypadat Strategie vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva do roku 2030. Střednědobý horizont dokumentu byl zvolen v souladu s datací současné Koncepce ochrany obyvatelstva.

5.1 Úvod

Strategie vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva do roku 2030 (dále jen „Strategie vzdělávání seniorů“) reaguje na současný stav vzdělávání seniorů v oblasti OOB, který neprobíhá systematicky. V současné době je v České republice vzdělávání obyvatelstva v rámci OOB zajišťováno HZS ČR. Nicméně šíření informací mezi obyvatele o tom, jak se zachovat při MU, jsou uloženo i obecním úřadům, konkrétně zákonem č. 239/2000 Sb.⁵¹ Proto je ideální, pokud budou společně jednotlivé instituce spolupracovat, to se týká i spolupráce při vzdělávání seniorů, kteří jsou zranitelnou skupinou. Ačkoliv je v České republice rozvinuté vzdělávání na základních a středních školách, rozdílné cílové skupiny vyžadují ve vzdělávání rozdílné přístupy. Proto není možné u seniorů, kteří se dále vzdělávají dobrovolně, uplatnit stejné postupy jako u studentů a žáků. Je však možné se některými prvky inspirovat.

Dokument je určen především MV-generálnímu ředitelství HZS ČR, HZS krajů, a koordinátorům PVČ na centrální úrovni i na krajských úrovních, u kterých se předpokládá hlavní zapojení do plánování a samotného procesu vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva. Základním cílem Strategie vzdělávání seniorů je zajistit zvýšení míry znalostí o mimořádných událostech a základních opatřeních, která jsou při nich přijímána, mezi seniory a zvýšit počet vzdělaných seniorů. Daná potřeba reaguje i na současnou situaci, tzn. rok 2022, válku na Ukrajině, a jiné mimořádné události, které jedince ohrožují každý den.

⁴⁹ V kapitole 5, která je pojatá jako samostatný dokument, budou odkazy na citace uváděné v poznámkách pod čarou, jak by tomu bylo i v běžně vytvořeném strategickém dokumentu, všechny zdroje, které budou využity, budou uvedeny v seznamu literatury bakalářské práce.

⁵⁰ Zde je nutné uvést také omezení vytvořeného návrhu Strategie vzdělávání seniorů, a to, že nebyla vypracována v týmu, jak tomu v běžných situacích bývá, zároveň jsou některé informace, které by při reálném vytváření mohly být využity.

⁵¹ (ČESKO, Zákon č. 239/2000 Sb.)

Strategie vzdělávání seniorů je dokument, který navazuje především na Koncepti ochrany obyvatelstva do roku 2025 s výhledem do roku 2030⁵² a na Zprávy o činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky v oblasti preventivně výchovné činnosti⁵³.

5.2 Analytická část

Národní zájem

Vzdělávání populace, i seniorů jakožto zranitelné cílové skupiny v oblasti OOB, je základním předpokladem pro prevenci a zvládnutí MU a omezení jejich negativních dopadů. Ačkoliv je na území České republiky plně rozvinuté působení IZS, není v jeho silách a schopnostech, aby bylo dosaženo bezpečí a zvládnutí MU bez přispění všech občanů. Právě proto je nutné předávat základní informace, které mohou napomoci při MU, i seniorům, kteří mají specifické potřeby.

Definice problému

V souladu se současným hlavním dokumentem ochrany obyvatelstva, tedy Konceptí ochrany obyvatelstva do roku 2025 s výhledem do roku 2030⁵⁴, který navazuje na předchozí Koncepte ochrany obyvatelstva⁵⁵, je důležité zajistit připravenost občanů na MU. Strategie vzdělávání seniorů reaguje na současnou situaci i MU, které ohrožují populaci, i zranitelné seniory. Protože však v současné době neexistuje dokument, který by se vzděláváním seniorů v oblasti OOB zabýval, a nedochází k systematickému způsobu vzdělávání seniorů, je vhodné pokusit se najít možné řešení do budoucna, a to díky vytvoření strategického dokumentu, který definuje směřování vzdělávání seniorů v oblasti OOB do dalších let.

SWOT analýza prostředí

Na základě analýzy Konceptí ochrany obyvatelstva, Zpráv o činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky v oblasti preventivně výchovné činnosti, údajů HZS ČR na jejich webových stránkách a na základě provedeného dotazníkového šetření (viz kapitola 3 a 4) zde bude vytvořena SWOT analýza⁵⁶, která bude zkoumat vnitřní a vnější faktory ovlivňující vzdělávání seniorů v oblasti OOB. Jednotlivým parametrům, zařazeným do slabých stránek, silných stránek, příležitostí a hrozeb (viz tabulka 3), které byly určeny na

⁵² (Koncepte ochrany obyvatelstva, 2020)

⁵³ (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2019; 2020; 2021b; 2022)

⁵⁴ (Koncepte ochrany obyvatelstva, 2020)

⁵⁵ (Koncepte ochrany obyvatelstva, [2002]; 2008; 2013)

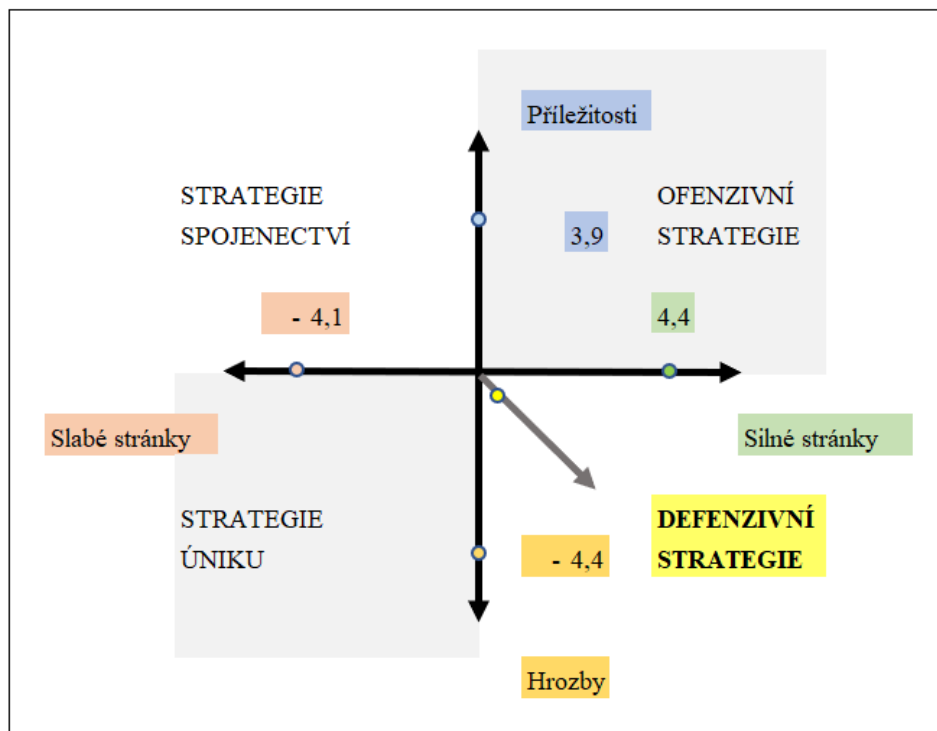
⁵⁶ (Sarsby 2016)

základě již zmíněných předchozích analýz textů a provedeného dotazníkového šetření, budou následně přiřazeny hodnoty (body) a váhy, a to na základě autorčina expertního odhadu, který vychází především z provedených analýz.⁵⁷ Body přiřazované jednotlivým parametrům leží v intervalu <1,5> pro silné stránky a příležitosti a v intervalu <-5, -1> pro slabé stránky a hrozby. Součet vah přiřazených parametrům se rovná hodnotě 1 pro každý z faktorů. Na základě SWOT analýzy bude určena strategie směřování vzdělávání seniorů (viz tabulka 3 a obrázek 2).

Tabulka 3: SWOT analýza vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva – ohodnocení parametrů dle autorčina expertního odhadu (Zdroj: vlastní)

SILNÉ STRÁNKY				SLABÉ STRÁNKY			
body váha				body váha			
Zkušenosti se vzděláváním žáků a studentů	5	0,2	1	Málo zapojené obecní úřady	-4	0,1	-0,4
Kvalitní příprava instruktorů	5	0,4	2	Finanční zabezpečení	-5	0,25	-1,25
Navázání na probíhající projekty a jejich systematizace	3	0,1	0,3	Personální zabezpečení	-5	0,25	-1,25
Koordinátoři preventivně výchovné činnosti	4	0,2	0,8	Nedostatečná dokumentace zabývající se vzděláváním seniorů	-4	0,2	-0,8
Metodická pomůcka pro rozvoj a realizace PVČ	3	0,1	0,3	Nepřípravenost na nečekané hrozby – jiné možnosti realizace	-4	0,1	-0,4
součet	4,4			součet	-4,1		
PŘÍLEŽITOSTI				HROZBY			
body váha				body váha			
Příprava občanů na MU je zakotvena v Koncepci ochrany obyvatelstva	3	0,1	0,3	Neatraktivita vzdělávání pro seniory a jejich neochota se vzdělávat	-5	0,3	-1,5
Větší zapojení médií – zaměření na seniory	4	0,3	1,2	Zhoršující se fyzické a kognitivní schopnosti seniorů	-5	0,2	-1
Využití dalších institucí pro vzdělávání seniorů	4	0,2	0,8	Problém s dopravní dostupností	-3	0,1	-0,3
Současná situace – navracení zájmu o prvky CO, tedy i OOB	4	0,2	0,8	Nečekané události, které vzdělávání seniorů znemožní	-4	0,2	-0,8
Vytvoření právních předpisů s rozdělením pravomocí a úkolů pro jednotlivé subjekty	4	0,2	0,8	Snižování finančních prostředků na vzdělávání	-4	0,2	-0,8
součet	3,9			součet	-4,4		

⁵⁷ Je však nutné podotknout, že ideální je vytvářet SWOT analýzu v týmu expertů, kdy každý může jednotlivým definovaným parametrům přiřadit odlišnou hodnotu a váhu, za účelem dosažení objektivnějších závěrů.

Obrázek 2: Určení strategie na základě SWOT analýzy (Zdroj: vlastní)

Na základě provedené SWOT analýzy a jejího vyhodnocení, byla jako vhodná strategie určena defenzivní strategie. Dle ní je vhodné využít především silných stránek k eliminaci hrozeb. Tudíž zkušenosti, které mají především HZS ČR se vzděláváním žáků a studentů, stejně tak jako kvalitní příprava instruktorů a navázání na probíhající projekty a jejich systematizace, znalosti a praxe koordinátorů preventivně výchovné činnosti (HZS ČR) a vytvořená Metodická pomůcka pro rozvoj a realizaci PVČ, mohou značnou měrou přispět k přilákání, zaujetí a vzdělání většího počtu seniorů. Stejně tak budou zvoleny vhodné postupy tak, aby byly zohledněny zhoršující se fyzické a kognitivní schopnosti seniorů i možnosti dopravy. Pokud by nastaly nečekané události, jako byl v roce 2020 a 2021 COVID-19, budou umět díky dostatečné přípravě subjekty zareagovat a provádět vzdělávání náhradními formami. Hrozbou může být i snižování finančních prostředků na vzdělávání, avšak pokud dojde k úspěšné implementaci a systematizaci vzdělávání seniorů, následné vyhodnocení by mohlo zajistit stálé finanční příjmy na oblast vzdělávání.

Nicméně silné stránky mohou být podpořeny i příležitostmi, a to především využitím jiných institucí ke vzdělávání seniorů (obecní úřady, spolupráce s SDH obcí, spolupráce s krajskými úřady) a větším zapojení médií.⁵⁸

⁵⁸ Využití příležitostí a silných stránek je ideální stav, kdy je dosaženo ofenzivní strategie, ke které by měla instituce směřovat.

Nulová varianta

Směřování PVC je každý rok hodnoceno ve Zprávách o činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky v oblasti preventivně výchovné činnosti⁵⁹. Část zprávy se vždy soustředí i na činnost směřovanou na vzdělávání seniorů, jejíž provedení se liší kraj od kraje, a proto by bylo vhodné je systematizovat.

Pokud by pokračovalo vzdělávání seniorů v oblasti OOB jako nyní, nesystematičnost by znamenala zbytečné náklady a nerovnoměrné rozdělení financí určených na vzdělávání seniorů. Navíc by nebylo dosaženo takové efektivity vzdělávání seniorů, a tím by bylo osloveno méně seniorů. Příkladem mohou být poslední 2 roky, kdy kvůli pandemii COVID-19 nebylo možné uskutečňovat PVC v dřívějším rozsahu.

5.3 Strategická část

Vymezení poslání

„Připravený občan. Připravený systém.“⁶⁰

Za poslání lze považovat heslo použité v poslední koncepci ochrany obyvatelstva „Připravený občan. Připravený systém.“ Poslání předurčuje další kroky institucí, v daném případě k přípravě občanů na MU. V případě Strategie vzdělávání seniorů je možno heslo modifikovat na „Připravený senior. Připravený systém.“ Kdy další kroky směřují ke vzdělávání seniorů v oblasti OOB napomohou k eliminaci negativních dopadů MU.

Vymezení vize

Zvyšování míry předávání informací o mimořádných událostech a základních úkolech ochrany obyvatelstva mezi seniory.

Vize navazuje na poslání a k jejímu dosažení by měly směřovat kroky všech úrovní HZS ČR, ale i veřejné správy a dalších institucí, které mohou ke vzdělání seniorů přispět. Vize představuje ideální stav, kterého má být v oblasti vzdělávání seniorů v určitém časovém období dosaženo. Zde je vize definována jako „Zvyšování míry předávání informací o mimořádných událostech a základních úkolech ochrany obyvatelstva mezi seniory“. K tomuto účelu je nutné předávat seniorům dostatečné informace o MU a základních úkolech OOB různými způsoby a opakovaně.

⁵⁹ Poslední byla za rok 2021 (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2022).

⁶⁰ (Koncepce ochrany obyvatelstva, 2020, s. 1).

Strategický cíl

Strategie definuje 1 strategický cíl:⁶¹ ***Zvýšení počtu seniorů vzdělaných v oblasti ochrany obyvatelstva.***

Jeho dosažení je předpokládáno v určitém časovém horizontu. Strategický cíl je doplněn o specifické cíle a dílčí cíle, které napomohou realizaci strategického cíle a které se vzájemně doplňují, či prolínají.

Senioři mohou být v oblasti ochrany obyvatelstva vzděláváni mnoha způsoby. Mezi ty základní se řadí akce, na nichž se podílí HZS ČR (besedy, univerzity třetího věku, Dny seniorů apod.), informace v médiích, na internetu a na sociálních sítích. V neposlední řadě mohou být využity letáky, brožury či příručky, které se problematice OOB věnují. Využití více způsobů vzdělávání přispěje ke vzdělávání seniorů i pokud se objeví nepředvídatelné situace, např. COVID-19, které mohou narušit účast na akcích. V ideálním případě by měly být všechny výše zmíněné aktivity uzpůsobeny potřebám seniorů, např. velikost písma, předávání nejdůležitějších informací dle četnosti mimořádných událostí, opakování sdělení apod. Jako strategický cíl je definováno „Zvýšení počtu seniorů vzdělaných v oblasti ochrany obyvatelstva do roku 2030“. O způsobech dosahování strategického cíle viz specifické cíle a dílčí cíle níže.

Specifický cíl 1: Akce na podporu vzdělání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva (mimořádných událostí)

Dle dat dostupných z jednotlivých Zpráv o činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky v oblasti preventivně výchovné činnosti vyplývá, že ke vzdělávání seniorů se přistupuje v každém kraji odlišně a HZS kraje se podílí na odlišných vzdělávacích akcích, které se v jeho kraji pro seniory pořádají. Zaštiťujícím programem, který funguje ve všech krajích je Implementace politiky stárnutí na krajskou úroveň. Ideální by tedy bylo zvýšit počet akcí podporovaných HZS ČR (krajů) na dvojnásobek za rok, tedy na 28, za úspěch však bude považováno i zvládnutí 14 akcí.

V roce 2018 se akcí, na nichž se podílel HZS ČR, resp. HZS krajů, účastnilo 5218 seniorů. V roce 2019 se akcí účastnilo 6542 seniorů, v roce 2020 se akcí účastnilo 356 seniorů a v roce 2021 1261 seniorů⁶². Roky 2020 a 2021 byly ovlivněny pandemií COVID-19. Proto je důležité pokračovat v započatých projektech (univerzity třetího věku, „senior akademie“,

⁶¹ Protože je Strategie vzdělávání seniorů velmi úzce zaměřena, byl vytvořen jeden zastřešující strategický cíl.

⁶² (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2022)

Dny seniorů apod.). Nicméně lepší propagací by bylo možné tímto způsobem oslovit více seniorů, kteří by se vzdělávacích akcí mohli účastnit. Cílem by mělo být navýšení seniorů, kteří by se účastnili všech akcí, alespoň o 1000 seniorů za rok, v návaznosti na rok 2019, kdy nebyly podobné akce ovlivněny vládními opatřeními spojenými s pandemií COVID-19. Ideální počet vzdělávaných seniorů by byl 7500 osob ročně. Tento cíl bude naplňován od roku 2024.

- Dílčí cíl 1.1: Koordinace vzdělávacích akcí podporovaných HZS krajů Ministerstvem vnitra-GŘ HZS ČR

Specifický cíl 2: Zvýšení zapojení médií do vzdělávání seniorů

Senioři mohou být vzděláváni i skrze média, nicméně o počtech takto vzdělaných seniorů nejsou dostupné informace. Můžou však být ilustrovány výsledky dotazníkového šetření, kdy celkem 48 ze 100 respondentů získalo informace o MU z médií (viz otázka č. 6).

Vhodným způsobem pro předávání vzdělávacích informací jsou regionální média. Informace uzpůsobené seniorům je možné šířit pomocí tištěných příspěvků týkajících se mimořádných událostí v každém čísle zpravodaje (obce či městské části) tzn. 12 příspěvků za rok, případně méně, dle frekvence vydání. Existuje-li regionální rádio a televize, je ideální i pravidelné přidávání vzdělávacích příspěvků v nich, také alespoň 12 příspěvků za rok. Tímto způsobem může být zacíleno na konkrétní řešení MU, které mohou v oblasti nastat, a senioři budou vědět, jak se zachovat.

Nicméně i využití celostátních médií může oslovit další seniory. Při předávání informací skrze média, nebylo cíleno přímo na seniory, ale na všechny cílové skupiny (za rok 2021 bylo médiím poskytnuto „437 vzdělávacích příspěvků prostřednictvím rozhlasu, 401 příspěvků prostřednictvím televize a 1046 příspěvků prostřednictvím tištěných médií“⁶³). Příspěvky mohly přispět i ke vzdělání seniorů. Přesto je vhodné zajistit cílené vzdělávání seniorů se specifickými prvky, například. vloženými titulky, pomalejšími záběry i zvukem. Navrženo je pravidelné přispívání článků v celostátních tištěných médiích každých 14 dní, tj. 26 tištěných příspěvků za rok, stejně tak 26 rozhlasových příspěvků, a z hlediska větší náročnosti zpracování televizních příspěvků 12 televizních příspěvků cílených na seniory za rok (ideální se jeví spolupráce s Českou televizí, která má i specifický program pro seniory ČT3).

⁶³ (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2022, s. 18).

- Dílčí cíl 2.1: Koordinace distribuce vzdělávacích příspěvků z oblasti ochrany obyvatelstva zaměřené na seniory celostátním médiím Ministerstvem vnitra-GŘ HZS ČR a regionálními médiím HZS krajů.

Specifický cíl 3: Tvorba a distribuce letáků, brožur, příruček zaměřených na vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva (mimořádných událostí)

Ideální by bylo za finančního přispění obcí a krajů vydat i brožury se základními informacemi speciálně pro seniory, to je v jednotlivých krajích zajišťováno samostatně. Aby nemusely být přímo brožury tvořeny, bylo by možné využít ve všech krajích kalendáře vydávaného pro seniory každý rok Asociací Záchraný kruh ve spolupráci s HZS Karlovarského kraje. Řešením distribuce by mohlo být zasílání kalendářů jako ceny v soutěžích pořádaných HZS jednotlivých krajů. Tímto způsobem by mohlo být rozesláno 1500 kalendářů v každém kraji.

Specifický cíl 4: Pravidelné příspěvky vzdělávající seniory v oblasti ochrany obyvatelstva na sociálních sítích a internetu

V dnešní době mají již i senioři sociální sítě. Ačkoliv se neřadí k primárním způsobům vzdělávání seniorů, je možné je za tímto účelem využít pro rozšíření zdrojů předávání vzdělávacích informací z oblasti ochrany obyvatelstva. Sdílení příspěvků ve skupinách seniorů. Ideálním způsobem je pravidelné přidávání příspěvků cílených na seniory na webové stránky (HZS ČR a HZS krajů), kam mají senioři přístup. Dle dotazníkového šetření by 43 seniorů ze 100 využilo k hledání základních informací o mimořádných událostech internet (viz dotazníkové šetření, otázka č. 9). Příspěvky by mohly být obdobné příspěvkům v tištěných médiích (26 za rok), doplněné o více ilustračních fotografií, videí, či nahrávek.

Specifický cíl 5: Zapojení obecních úřadů a dalších institucí do vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva

14 respondentů ze 100 uvedlo, že získalo informaci o MU od obecního či městského úřadu (viz Dotazník, otázka č. 6). Daný podíl je značně nízký, proto by měly být obecní úřady do informování osob o MU více zapojovány.

V obcích, či městech, kde aktivně fungují SDH obce bývají do vzdělávání seniorů zapojeni formou besedy či jiných pořádaných akcí. Systematicky by mohly být zapojeni velitelé obecních jednotek, kteří jsou velmi často i členy SDH obce, případně starostové SDH obce. Všichni členové jednotky obce se každý rok účastní základního školení, které by mohlo být

rozšířeno o základní informace o školení připravujícího na vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva a přípravy na MU.

Obecní úřady mohou sdílet jednotlivé příspěvky jiných organizací na svých stránkách, a tak mohou usnadnit seniorům vyhledávání. Webové stránky, případně vývěsky, mohou být jedním ze způsobů, jak rozšířit informace k cílové skupině seniorů.

Dalším způsobem zapojení obce je pořádání besed v bezbariérových prostorách s dobrou dostupností pro všechny seniory z obce, což by mohlo zvýšit zájem seniorů o událost.

Nástroje a zdroje

Finanční zdroje⁶⁴ Částka určená na preventivně výchovnou činnost u HZS ČR nebývá rozdělena dle cílových skupin, ale je určena jako celková částka. V minulých čtyřech letech se částka pohybovala od 5 364 646 Kč po 3 363 910 Kč⁶⁵ využitých na preventivně výchovnou činnost každý rok. Do dalších let je možné předpokládat nárůst této částky na 7 000 000 Kč, neboť i samotná Koncepce ochrany obyvatelstva má jako jeden z cílů stanovenou přípravu obyvatelstva. Z této částky by mohl být využit na vzdělávání seniorů přibližně 1 000 000 Kč každý rok. Částka by byla rozdělena na jednotlivé aktivity. Další finanční prostředky na vzdělávání by měly poskytnout jednotlivé obce, v závislosti na počtu seniorů v obci přibližně 200 Kč na jednoho seniora. Stejně tak by mohly obce získat peníze od kraje (např. formou dotací, dotační programy jsou vypisovány každoročně⁶⁶).

Personální zdroje Část personálních zdrojů pokrývají HZS kraje⁶⁷. Podílet by se měly obecní úřady, např. zapojením členů SDH obcí (7651 SDH obcí⁶⁸, potenciál minimálně stejného počtu instruktorů vzdělávání seniorů v oblasti OOB), i provozovatelé potenciálně nebezpečných zařízení, provozovatelé objektů zařazených do skupiny B.⁶⁹

Materiální zdroje Materiální zdroje jsou závislé především na financích, poskytnutých na tuto oblast. Proto je vhodné využívat současného materiálního vybavení. Dále investovat do učebních pomůcek pro seniory, brožur, letáků apod.

⁶⁴ (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2022)

⁶⁵ Jde o chronologický údaj, částka klesala především kvůli omezení aktivit v souvislosti s pandemií COVID-19.

⁶⁶ Např. pro letošní rok byla vypsána v Jihomoravském kraji dotace „Podpora rodinné a seniorské politiky na úrovni obcí pro rok 2022“, kterou mohou využít jednotlivé obce. Jednou z možností by mohlo být i vzdělávání seniorů v oblasti OOB (Krajský úřad Jihomoravského kraje, 2022).

⁶⁷ Čísla o konkrétních počtech však nejsou veřejná, nicméně lze předpokládat, že by v současných počtech zvládli příslušníci HZS ČR pokrýt stanovené cíle.

⁶⁸ (Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska, 2021).

⁶⁹ V případě nedostatku personálu je možné využít dalších složek IZS a nestátních neziskových organizací, ty se zatím zapojovaly spíše nesytematicky, což je potřebné změnit.

Syntéza

Strategický cíl zvýšení počtu seniorů vzdělaných v oblasti ochrany obyvatelstva je přímo závislý na financích a personálním zabezpečení, které na ně bude vyčleněno. Na jednotlivé aktivity bude až do roku 2030 vyčleněn 1 000 000 Kč, a zapojení budou příslušníci HZS ČR jako doposud, ti budou mít na starosti využití médií a koordinaci s dalšími institucemi. Navíc budou systematicky i ve spolupráci s HZS ČR a jednotlivými obcemi proškolení členové SDH obce, kteří se budou podílet především na pořádání besed. Ke vzdělávání seniorů budou využity učební pomůcky, díky nimž senioři snáze pochopí, jak se mají zachovat.

5.4 Implementační část

Plán realizace

Strategie vzdělávání seniorů předpokládá úplné splnění jednotlivých specifických cílů, a tak i splnění strategického cíle, do roku 2027. Od roku 2028 do roku 2030, na něž je Strategie vzdělávání seniorů vytvořena, budou již všechny úkoly plně realizovány.

Akce podporované HZS krajů budou pořádány již od roku 2023, neboť navazují na již probíhající program Implementace politiky stárnutí na krajskou úroveň. Za úspěšný bude tento cíl považován, bude-li uspořádáno alespoň 14 akcí ročně a zároveň bude-li počet seniorů, jimž byly předány informace o OOB a MU, vyšší než 7500 osob za rok. V opačném případě bude nutné přehodnotit stanovené cíle.

Zvýšené zapojení médií do vzdělávání seniorů v oblasti OOB je jednou ze zásadních možností, jak informace k seniorům rozšířit. Protože prozatím necílila PVČ prostřednictvím médií primárně na seniory, bude za úspěch považována vždy alespoň polovina ze stanovených počtů příspěvků do roku 2027, od roku 2028 pak plné počty, tedy 12 tištěných, rozhlasových a televizních příspěvků v regionálních médiích. V celostátních médiích od roku 2028: 26 příspěvků v tištěných médiích a rozhlasu a 12 příspěvků cílících na specifickou skupinu seniorů v televizi.

Stejně tak i rozesílání kalendáře pro seniory jako odměna za účast v soutěži bude vyhodnoceno jako úspěšné, dojde-li každý rok do roku 2027 k rozeslání 750 kalendářů v rámci jednoho kraje. Od roku 2028 pak 1500.

Vzdělávací příspěvky cílící na seniory budou na sociálních sítích a webových stránkách zveřejňovány od roku 2023. Za úspěšný bude tento specifický bod považován, bude-li přidáváno alespoň 26 příspěvků ročně.

Zapojení obcí a SDH obcí bude započato v roce 2024, do této doby je nutné dohodnout průběh a vyškolit dostatečně instruktory. Za úspěšný bude tento úkol považován, bude-li dosaženo zapojení alespoň 500 členů SDH obcí, kteří by mohli přispět ke vzdělávání seniorů i v jiných obcích do roku 2025, a následně bude-li dosaženo zapojení alespoň 1000 členů SDH obcí, kteří by mohli přispět ke vzdělávání seniorů i v jiných obcích do roku 2027. Pokud by se tohoto cíle nepodařilo dosáhnout, bylo by vhodné přehodnotit specifický cíl.

Sdílení příspěvků, které se týkají vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva, na obecních stránkách, či na vývěsce je naplánováno již na rok 2023. Zde není předpokládáno nedosažení specifického cíle, ačkoliv bude problematické zpětně ohodnotit, zda jednotlivé obce skutečně tento krok splnily. Kontrolu budou mít na starosti HZS krajů, které provádí kontrolu krizového řízení obce minimálně jednou za 4 roky. Graficky znázorněno v tabulce 4.

Tabulka 4: Harmonogram plánu realizace Strategie vzdělávání seniorů (Zdroj: vlastní)

	Přípravná fáze 2022–2023	Zavádění kroků 2024–2025	Zkušební doba 2026–2027	Plná realizace 2028–2030
Akce na podporu vzdělání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva (mimořádných událostí)	Alespoň 14 akcí v rámci programu Implementace politiky stárnutí na krajské úrovni (IPSKÚ) za rok	Alespoň 14 akcí v rámci (IPSKÚ) a 7500 seniorů účastnících se vzdělávacích akcí za rok	Alespoň 14 akcí v rámci (IPSKÚ) a 7500 seniorů účastnících se vzdělávacích akcí za rok	Alespoň 14 akcí v rámci (IPSKÚ) a 7500 seniorů účastnících se vzdělávacích akcí za rok
Průběžné vyhodnocování naplněných cílů				
Zvýšení zapojení médií do vzdělávání seniorů	Komunikace s jednotlivými médii	Alespoň 6 příspěvků v jednotlivých regionálních médiích za rok. Alespoň 13 příspěvků v celostátních tištěných médiích a rozhlase a alespoň 6 příspěvků v TV za rok	Alespoň 6 příspěvků v jednotlivých regionálních médiích za rok. Alespoň 13 příspěvků v celostátních tištěných médiích a rozhlase a alespoň 6 příspěvků v TV za rok	Alespoň 12 příspěvků v jednotlivých regionálních médiích za rok. Alespoň 26 příspěvků v celostátních tištěných médiích a rozhlase a alespoň 12 příspěvků v TV za rok
Průběžné vyhodnocování naplněných cílů				
Tvorba a distribuce letáků, brožur, příruček zaměřených na vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva (mimořádných událostí)	Komunikace s Asociací záchraný kruh a příprava na tisk většího počtu kalendářů pro seniory. Stanovení soutěží	Alespoň 750 kalendářů, které budou sloužit jako odměna pro seniory za aktivní účast v soutěži	Alespoň 750 kalendářů, které budou sloužit jako odměna pro seniory za aktivní účast v soutěži	Alespoň 1500 kalendářů, které budou sloužit jako odměna pro seniory za aktivní účast v soutěži
Průběžné vyhodnocování naplněných cílů				
Pravidelné příspěvky vzdělávající seniory v oblasti ochrany obyvatelstva na sociálních sítích a internetu	Od roku 2023: každý rok alespoň 26 příspěvků na webu a sociálních sítích	Každý rok alespoň 26 příspěvků na webu a sociálních sítích	Každý rok alespoň 26 příspěvků na webu a sociálních sítích	Každý rok alespoň 26 příspěvků na webu a sociálních sítích
Průběžné vyhodnocování naplněných cílů				
Zapojení obecních úřadů a dalších institucí do vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva	Komunikace o průběhu školení členů SDH obcí a průběhu vzdělávání seniorů.	500 vyškolených instruktorů z řad SDH obcí	1000 vyškolených instruktorů z řad SDH obcí	1000 vyškolených instruktorů z řad SDH obcí
Průběžné vyhodnocování naplněných cílů				

Jednotlivé kroky specifických cílů budou postupně vyhodnocovány, tzn. po každém z vydefinovaných období. Pokud dojde k nenaplnění jednotlivých kroků budou případně specifické cíle aktualizovány. Tím bude dosaženo zajištění reakce na aktuální události.

Možné překážky implementace Strategie vzdělávání seniorů

I přijetí strategického dokumentu mohou zabránit určité překážky. Mezi ty, které by mohly ohrozit přijetí Strategie vzdělávání seniorů, lze zařadit neochotu HZS ČR zabývat se dopodrobna vzděláváním seniorů, neakceptování vytyčených cílů HZS ČR, nedostatek financí, nedostatek personálu, neočekávané hrozby, prioritizace odlišné oblasti (podrobněji zpracováno v rámci tabulky 5).

Tabulka 5: Matice hodnocení překážek implementace Strategie vzdělávání seniorů (Zdroj: vlastní)

Dopad			
Pravděpodobnost	1 – bezvýznamný	2 – hraniční	3 – katastrofický
3 – jisté	3	6	9
2 – možné	2	4 • Nedostatek personálu	6 • Neochota HZS ČR zabývat se dopodrobna vzděláváním seniorů • Neakceptování vytyčených cílů HZS ČR • Neočekávané hrozby • Prioritizace jiné oblasti
1 – nepravděpodobné	1	2 • Nedostatek financí	3

Podrobněji jsou rizika a případná opatření k zajištění implementace Strategie vzdělávání seniorů uvedena v tabulce 6. Jednotlivým překážkám implementace odpovídají jednotlivá rizika, která by následně měla být redukována pomocí uvedených opatření.

Tabulka 6: Překážky, rizika a opatření implementace Strategie vzdělávání seniorů (Zdroj: vlastní)

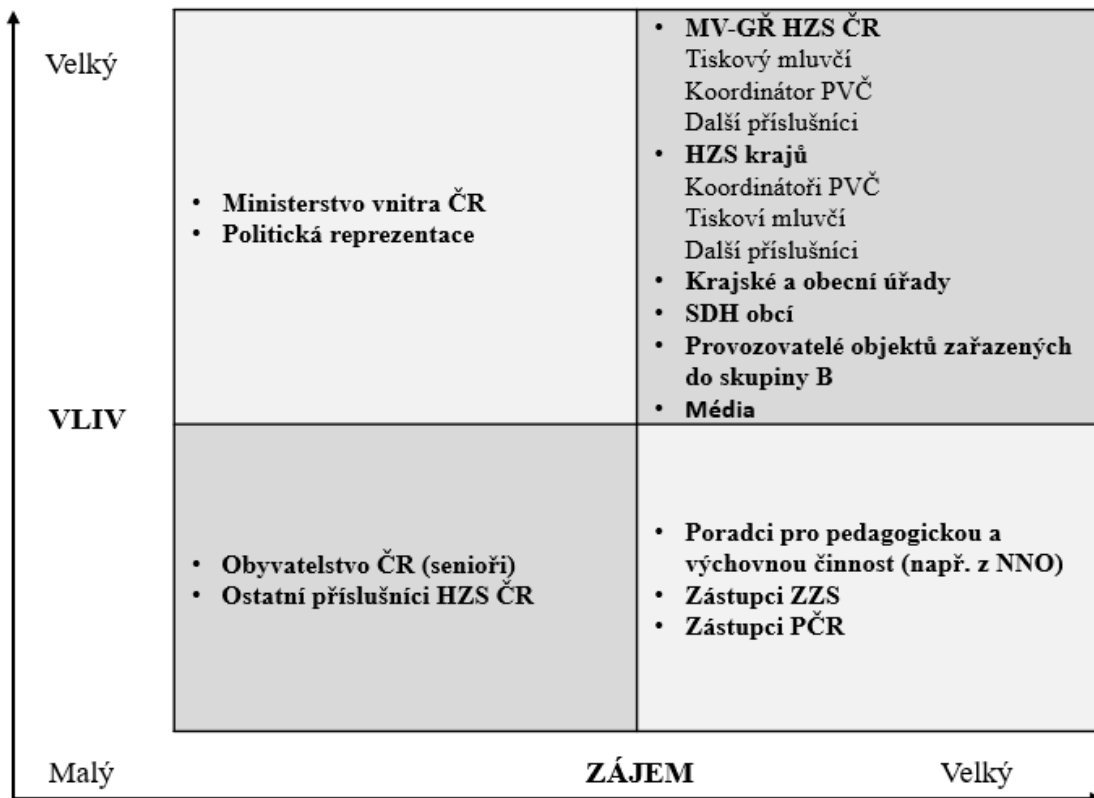
Překážky implementace Strategie vzdělávání seniorů (P2/D3)	Rizika (-)	Opatření (+)
Neochota HZS ČR zabývat se dopodrobna vzděláváním seniorů (P2/D3)	<ul style="list-style-type: none"> • Využití neupravených aktivit cílených na dospělou populaci obecně 	<ul style="list-style-type: none"> • Pro ušetření času je možné aktivity určené pro jiné cílové skupiny upravit dle potřeb seniorů
Neakceptování vytyčených cílů HZS ČR (P2/D3)	<ul style="list-style-type: none"> • V závislosti na interních informacích může HZS ČR považovat vytyčené cíle za zbytečné nebo nevhodné 	<ul style="list-style-type: none"> • Konzultace Strategie vzdělávání seniorů i vytyčených cílů se zástupci HZS ČR
Neočekávané hrozby (P2/D3)	<ul style="list-style-type: none"> • MU mohou omezit činnost spojenou se vzděláváním seniorů v oblasti OOB (viz COVID-19, válka na Ukrajině) 	<ul style="list-style-type: none"> • Materiály a aktivity určené pro vzdělávání seniorů připravovat a uskutečňovat průběžně, spolupráce s HZS jiných krajů
Prioritizace jiné oblasti (P2/D3)	<ul style="list-style-type: none"> • Upřednostňování vzdělávání jiné cílové skupiny 	<ul style="list-style-type: none"> • Pro ušetření času je možné aktivity určené pro jiné cílové skupiny upravit dle potřeb seniorů
Nedostatek personálu (P2/D2)	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatečný zájem a časové možnosti pro vzdělávání seniorů v OOB 	<ul style="list-style-type: none"> • Využití spolupráce více institucí, HZS ČR, obce, SDH obcí, provozovatelé objektů zařazených do skupiny B
Nedostatek financí (P2/D2)	<ul style="list-style-type: none"> • Souvislost s prioritizací jiné cílové skupiny • Škrty v rozpočtu určené na PVC 	<ul style="list-style-type: none"> • Prokázání důležitosti vzdělávání seniorů – prevence lepší než řešení následků MU • Odkázání na Koncepti ochrany obyvatelstva – důležitost přípravy občanů

Pokud se tedy daná rizika objeví, systém je již připraven na jejich reakci. Díky tomu by měla být eliminována možnost neúspěšné implementace Strategie vzdělávání seniorů.

Strategická komunikace

Strategická komunikace se zainteresovanými aktéry napomáhá úspěšnému přijetí Strategie vzdělávání seniorů i s případnými připomínkami a návrhy. Díky komunikaci by aktéři měli vědět, co je obsahem Strategie vzdělávání seniorů, kam směřuje. Ještě před jejím přijetím by nejdůležitější aktéři měli vědět, jaké zdroje je pro úspěšné dosažení cílů nutné vynaložit. Základem pro Strategickou komunikaci je analýza zainteresovaných stran, tedy analýza, která zhodnotí, s jakými aktéry je nutné při tvorbě Strategie vzdělávání seniorů

spolupracovat více a s jakými méně (Provedená analýza zainteresovaných stran viz obrázek 3).

Obrázek 3: Grafické znázornění analýzy zainteresovaných stran, nejdůležitější je komunikace s aktéry, kteří mají velký vliv a velký zájem (Zdroj: vlastní)

Mezi klíčové aktéry, se kterými je nutné v průběhu tvorby Strategie vzdělávání seniorů komunikovat, patří Ministerstvo vnitra-generální ředitelství HZS ČR a HZS krajů. S ohledem na předpokládané zapojení krajských a obecních úřadů, SDH obcí, provozovatelů objektů zařazených do skupiny B a médií⁷⁰ do některých dílčích činností je nutné komunikovat také s nimi, a tak zjišťovat jejich možnosti, aby nedocházelo k tvorbě nesplnitelných cílů. Klíčoví aktéři jsou zapojováni ve všech fázích tvorby a implementace Strategie vzdělávání seniorů.

Mezi další důležité aktéry, kteří mají na tvorbě Strategie vzdělávání seniorů malý zájem, ale velký vliv, se řadí politická sféra. Konkrétně ministerstvo vnitra, v jehož gesci funguje HZS ČR, a další politická reprezentace, která může mít vliv na směřování ČR, na tvorbu rozpočtu, které mohou ovlivnit tvorbu i implementaci Strategie vzdělávání seniorů. Výhodné je komunikovat s nimi v přípravné fázi a zajistit si tak jejich podporu do dalších

⁷⁰ Komunikace s médii je nejprve na úrovni spolupráce, tudíž média ještě nebudou poskytovat informace o Strategii vzdělávání seniorů veřejnosti.

fází, v nichž je vhodné politickou reprezentaci i Ministerstvo vnitra informovat o průběhu tvorby informovat.

Za aktéry, kteří mají velký zájem na tvorbě Strategie vzdělávání seniorů byly identifikováni poradci pro pedagogickou a výchovnou činnost (např. z NNO), kteří by mohli přispět ke vhodnému uchopení vzdělávacích materiálů pro seniory. Stejně tak i zástupci ZZS a PČR, kteří mohou přispět dalšími podněty. S danou skupinou aktérů je vhodné komunikovat ve všech fázích tvorby a implementace Strategie vzdělávání seniorů kromě fáze schvalování.

Vhodné je následně komunikovat také s občany a ostatními příslušníky HZS ČR. U nich je možné získat podněty pro tvorbu Strategie vzdělávání seniorů na základě zkušeností z běžného života a z praxe. Tudiž je vhodné je zapojit v přípravné fázi a následně v implementační fázi. Názorně viz tabulka 7.

Tabulka 7: Plán komunikace v průběhu tvorby a implementace Strategie vzdělávání seniorů s aktéry identifikovanými v analýze zainteresovaných stran (Zdroj: vlastní)

Přípravná fáze	Fáze tvorby	Fáze schvalování	Fáze vydání	Fáze implementace
MV-GŘ HZS ČR				
HZS kraje				
Krajské a obecní úřady				
SDH obcí				
Provozovatelé objektů zařazených do skupiny B				
Média				
Ministerstvo vnitra				
Politická reprezentace				
Poradci pro pedagogickou a výchovnou činnost (NNO)				Poradci pro pedagogickou a výchovnou činnost
Zástupci ZZS				Zástupci ZZS
Zástupci PČR				Zástupci PČR
Obyvatelstvo ČR (Senioři)			Obyvatelstvo ČR (Senioři)	
Ostatní příslušníci HZS ČR			Ostatní příslušníci HZS ČR	

Tabulka 7 znázorňuje ideální stav plánu strategie komunikace. Strategii komunikace je však komplikované naplnit, a to především s ohledem na to, že se jedná pouze o návrh Strategie vzdělávání seniorů, který je součástí bakalářské práce. Navíc v současné situaci, kdy je řešena migrační vlna spojená s válkou na Ukrajině, je tento krok poměrně těžko naplnitelný

vzhledem k vytiženosti HZS ČR, jakožto klíčového aktéra. Návrh Strategie vzdělávání seniorů by však mohl potenciálně inspirovat k podobnému kroku koordinátory PVČ.

5.5 Metodologická část

Při tvorbě jednotlivých částí Strategie vzdělávání seniorů byly využity různé metody a postupy, které bývají využívány při tvorbě strategických dokumentů⁷¹. V úvodu bylo využito literární rešerše, stejně tak i v podpůrné části, která analyzovala jednotlivé Koncepce ochrany obyvatelstva a primární zdroje HZS ČR, které se dotýkají vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva. Díky ní byly zjištěny základní nedostatky ve vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva, které dále definovaly cíl předkládané strategie. Na literární rešerši navázalo v analytické části využití SWOT analýzy, která definovala současný stav, slabé a silné stránky, příležitosti a hrozby. Na základě SWOT analýzy byla stanovena vhodná strategie pro směřování vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva.

Ve strategické části byl definován základní strategický cíl a další specifické, příp. dílčí cíle. Tyto cíle byly definovány na základě literární rešerše a SWOT analýzy. V implementační části byla využita matice hodnocení rizik, která mohou zabránit úspěšné implementaci Strategie vzdělávání seniorů. Při stanovení strategie komunikace pak byla vypracována analýza zainteresovaných stran, která pomohla označit aktéry, se kterými je v průběhu vzniku strategického dokumentu nutné komunikovat.

5.6 Závěr

Mimořádné události mohou ohrozit kohokoliv, kdykoliv a kdekoliv. Důležité je, aby každý občan věděl, jak se zachovat. Protože však senioři mají méně možností, jak se v podobné oblasti vzdělávat, případně nejsou dostupné informace přizpůsobeny jejich schopnostem, byla vyhodnocena tvorba strategického dokumentu, která by cílila na vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva, jako potřebná.

Cílem předkládaného návrhu Strategie vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva do roku 2030 je zvýšení míry znalostí o mimořádných událostech a přijímaných opatřeních, což blíže definuje strategický cíl: Zvýšení počtu seniorů vzdělaných v oblasti ochrany

⁷¹ (Procházka a Nečas, 2020)

obyvatelstva. Následně stanovené specifické cíle, které strategický cíl rozvíjejí, pomohou dosažení připravenosti seniorů, a tím bude také zvýšena bezpečnost.

ZÁVĚR

Znalosti základních zásad chování v případě vzniku MU mohou představovat rozdíl mezi životem a smrtí. Správný postup chování u seniorů, kteří se ve většině případů hůře pohybují a kteří hůře zvládají reagovat na neznámé podněty, je proto klíčový. K jeho dosažení je důležité seniory seznamovat se základními informacemi o jednotlivých MU a přispívat k jejich vzdělávání v oblasti OOB. K danému účelu mohou být využity besedy, příspěvky v médiích, na internetu, na sociálních sítích, vydávání brožur, které budou upraveny pro specifické potřeby seniorů, např. větší písmo v brožurách, pomalejší nahrávky v rádiích.

Cílem práce bylo zjistit stav současného vzdělávání seniorů v oblasti OOB v České republice, a to pomocí analýzy primárních zdrojů HZS ČR, Konceptí ochrany obyvatelstva a provedeného dotazníkového šetření na vzorku 100 seniorů. Daný cíl práce byl naplněn, a je možné konstatovat, že senioři bývají vzdělávání především informacemi z médií⁷², v menší míře případů také prostřednictvím obecních úřadů. Nicméně, dotazníkové šetření ukázalo nedostatečné znalosti v některých oblastech OOB, např. pouze méně než polovina dotázaných správně určila podobu tónu „Všeobecné výstrahy“. Znalost „Všeobecné výstrahy“ je přitom zásadním předpokladem včasné a správné reakce na hrozící či nastalou MU. Kladně je však možné hodnotit znalost tísňových čísel. Na vzdělávání seniorů se podílí HZS ČR, resp. HZS krajů, např. univerzity třetího věku, Dny seniorů, žádný z respondentů však možnost vzdělávání, resp. zisku informací od HZS ČR neuvedl. V některých krajích jsou pro dosažení vzdělání seniorů vydávány příručky ve spolupráci s HZS také příručky.

V návaznosti na daná zjištění byl vytvořen návrh Strategie vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva do roku 2030, který by v případě implementace mohl přispět ke zvýšení povědomí o MU a OOB.⁷³ Díky tomu by mohlo být dosaženo systematického vzdělávání cílové skupiny seniorů, která má specifické potřeby. Ve vytvořené Strategii vzdělávání seniorů bylo navrženo např. vydávání vzdělávacích příspěvků pro seniory prostřednictvím médií⁷⁴ či na webových stránkách, větší zapojení obecních úřadů a SDH obcí.

⁷² Alespoň, dle odpovědí respondentů dotazníkového šetření, avšak z malého vzorku není možno vyvozovat dostatečně prokazatelné obecné závěry. Nicméně je tato informace potvrzena i Zprávami o činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky o stavu činnosti preventivně výchovné činnosti, kdy jsou média k osvětě a vzdělávání hojně využívána.

⁷³ Přinejmenším by mohl sloužit jako inspirace pro HZS ČR, k vytvoření a zavedení obdobného dokumentu do praxe.

⁷⁴ Ačkoliv senioři uváděli jako jeden ze zdrojů získaných informací média, je nutné poznamenat, že informace v médiích nejsou uzpůsobeny pro specifické cílové skupiny, ale jsou určeny obecně veškeré populaci.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ČESKÁ a SLOVENSKÁ FEDERATIVNÍ REPUBLIKA. Sdělení č. 168/1991 Sb., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o vázanosti České a Slovenské Federativní Republiky Dodatkovými protokoly I a II k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů a konfliktů nemajících mezinárodní charakter, přijatých v Ženevě dne 8. června 1977. In: *Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní Republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-168/zneni-19781207>.

Česká správa sociálního zabezpečení, [b.r.]. Starobní důchod podrobně. In: *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. [cit. 2021-11-24]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/starobni-duchod-podrobne>.

ČESKO. Vyhláška č. 246/2001 Sb., vyhláška Ministerstva vnitra o stanovení podmínek požární bezpečnosti a výkonu státního požárního dozoru (vyhláška o požární prevenci), ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-246/zneni-20220101>.

ČESKO. Vyhláška č. 380/2002 Sb., vyhláška Ministerstva vnitra k přípravě a provádění úkolů ochrany obyvatelstva, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-380>.

ČESKO. Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-239>.

ČESKO. Zákon č. 361/2000 Sb., zákon o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-361/zneni-20220201?porov=20220101&porovmin=1>.

Český statistický úřad 2019. *Věková struktura populace se výrazně mění* [online]. 29.3. [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vekova-struktura-populace-se-vyrazne-meni>.

Český statistický úřad, 2021a. *Senioři v ČR v datech: 2021* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142141241/31003421.pdf/9a7568fd-10f1-4e6e-bfb7-7a9001f6313c?version=1.11>.

Český statistický úřad, 2021b. *Věkové složení obyvatelstva – 2020* [online]. 30.4. [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva-2020>.

EGER, Ludvík, 2013. Methods of Education of Older Adults in the Czech Republic. In: KOCIANOVÁ, Renata. *Analysis and comparison of forms and methods for the education of older adults in the V4 countries*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 36–43. ISBN 978-80-7308-504-9.

Generální ředitelství HZS ČR, © 2021a. *Hasičský záchranný sbor České republiky* [online]. [cit. 2021-12-15]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/hasicky-zachranny-sbor-ceske-republiky.aspx>.

Generální ředitelství HZS ČR, © 2021b. Výchova a vzdělávání obyvatelstva: Hasičský záchranný sbor je... In: *Hasičský záchranný sbor České republiky* [online]. [cit. 2022-01-04]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/informace-a-materialy-pro.aspx>.

Generální ředitelství HZS ČR, © 2021c. Výchova a vzdělávání obyvatelstva: Činnosti pro seniory. In: *Hasičský záchranný sbor České republiky* [online]. [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/cinnosti-pro-seniory.aspx>.

Generální ředitelství HZS ČR, © 2021d. Výchova a vzdělávání obyvatelstva: Činnost Hasičského záchranného sboru v rámci přípravy obyvatelstva: 2. Příprava dospělé populace. In: *Hasičský záchranný sbor České republiky* [online]. [cit. 2022-03-23]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/cinnost-hasicskeho-zachranneho-sboru-v-ramci-pripravy-obyvatelstva.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>.

HZS Olomouckého kraje a Olomoucký kraj, 2021. *Příručka pro seniory* [online]. Olomouc: Olomoucký kraj a HZS Olomouckého kraje. Dostupné z: www.hzscr.cz/soubor/hzs-olomouckeho-kraje-odkazy-prirucka-pro-seniory-pdf.aspx.

JANIŠ, Kamil a Jitka SKOPALOVÁ, 2016. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5535-9.

Kolektiv autorů, 2015. *Ochrana obyvatelstva a krizového řízení: skripta*. MV-generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR. ISBN 978-80-86466-62-0. Dostupné také z: <https://www.krizport.cz/file-download/download/private/1349>.

Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2006 s výhledem do roku 2015 [online], [2002]. Dostupné z:

<https://bezpecnost.praha.eu/Intens.CrisisPortalInfrastructureApp/cdn/files/4b15237137794728863c115f0bcddb6d>.

Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020 [online], 2008. [Praha]: MV-generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/koncepce-ochrany-obyvatelstva-do-2013_2020.pdf.

Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2020 s výhledem do roku 2030 [online], 2013. Praha: MV-generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/koncepce_ochrany_obyvatelstva_2020-2030.pdf.

Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2025 s výhledem do roku 2030 [online], 2020. Praha: MV-generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/koncepce-oob-2025-2030.pdf.

Koncepce vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva a krizového řízení [online], 2017. Praha: [MV-GŘ HZS ČR]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/soubor/koncepce-vzdelavani-oobakr-pdf.aspx>.

Krajský úřad Jihomoravského kraje, 2018a. [Barevný tiskopis seniorské obálky]. In: *Seniorská politika* [online]. 13. 6. [cit. 2022-03-23]. Dostupné z: <https://www.seniorskapolitika.cz/46-seniorska-obalka.html>.

Krajský úřad Jihomoravského kraje, 2018b. I.C.E. Karta: Seniorská obálka – pravidla pro vyplnění. In: *Seniorská politika* [online]. 13. 6. [cit. 2022-03-23]. Dostupné z: <https://www.seniorskapolitika.cz/webfiles/soubory/ice-pokyny-2019-a4.pdf>.

Krajský úřad Jihomoravského kraje, 2022. Podpora rodinné a seniorské politiky na úrovni obcí pro rok 2022. In: *Dotační portál Krajského úřadu Jihomoravského kraje* [online]. [cit. 2022-03-29]. Dostupné z: <https://dotace.kr-jihomoravsky.cz/Grants/18105-506-Podpora+rodinne+a+seniorske+politiky+na+urovni+obci+pro+rok+2022.aspx>.

KRATOCHVÍLOVÁ, Danuše, Danuše KRATOCHVÍLOVÁ a Libor FOLWARCZNY, 2013. *Ochrana obyvatelstva*. 2. aktualizované vydání. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství. ISBN 978-80-7385-134-7.

MARCINKIEWICZ-WILK, Aleksandra, 2020. Learning in late adulthood in the light of biographical research. *Journal of Education Culture and Society*. 11(2), 133-146. ISSN 2081-1640. Dostupné z: doi:10.15503/jecs2020.2.133.146.

[Ministerstvo vnitra ČR], 2015. *Zpráva o stavu ochrany obyvatelstva v České republice 2015*. Praha. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/4e36a80711ec455e6b3aac5b8ea5eb4b/zprava_oob_2015_1.pdf.

Ministerstvo vnitra ČR, 2016. *Terminologický slovník pojmů z oblasti krizového řízení, ochrany obyvatelstva, environmentální bezpečnosti a plánování obrany státu*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky: Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality. Dostupné také z: <https://www.mvcr.cz/soubor/terminologicky-slovník-mv-verze-ke-stazeni.aspx>.

[Ministerstvo vnitra ČR], 2018. *Zpráva o stavu ochrany obyvatelstva v České republice 2018*. Praha. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/4e36a80711ec455e6b3aac5b8ea5eb4b/zprava-oob-2018.pdf.

MÜHLPACHR, Pavel, 2017. *Kvalita života seniorů*. Brno: MSD. ISBN 978-80-7392-260-3.

MV-generální ředitelství HZS ČR, 2014a. Ukrytí: Ukrytí obyvatelstva v České republice. In: *Hasičský záchranný sbor České republiky* [online]. Aktualizováno 24. 4. [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/ukryti-obyvatelstva-v-ceske-republice.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>.

MV-generální ředitelství HZS ČR, 2014b. Nouzové přežití: Opatření pro nouzové přežití. In: *Hasičský záchranný sbor České republiky* [online]. Aktualizováno 13. 8. [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/opatreni-pro-nouzove-preziti-558778.aspx>.

MV-generální ředitelství HZS ČR, 2017. Varování: Varování obyvatelstva v České republice. In: *Hasičský záchranný sbor České republiky* [online]. Aktualizováno 26. 9. [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/clanek/varovani-obyvatelstva-v-ceske-republice.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>.

MV-generální ředitelství HZS ČR, 2019. *Zpráva o činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky v oblasti preventivně výchovné činnosti za rok 2018*. Praha. Dostupné také

z: <https://www.hzscr.cz/soubor/zprava-o-cinnosti-hzs-cr-v-oblasti-preventivne-vychovne-cinnosti-za-rok-2018-7417276-pdf.aspx>.

MV-generální ředitelství HZS ČR, 2020. *Zpráva o činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky v oblasti preventivně výchovné činnosti za rok 2019*. Praha. Dostupné také z: <https://www.hzscr.cz/soubor/zprava-o-cinnosti-hzs-cr-v-oblasti-preventivne-vychovne-cinnosti-za-rok-2019-pdf.aspx>.

MV-generální ředitelství HZS ČR, 2021a. *STATISTICKÁ ROČENKA 2020 ČESKÁ REPUBLIKA*. Praha. Dostupné také z: <https://www.hzscr.cz/soubor/rocenka-2020-pdf.aspx>.

MV-generální ředitelství HZS ČR, 2021b. *Zpráva o činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky v oblasti preventivně výchovné činnosti za rok 2020*. Praha. Dostupné také z: <https://www.hzscr.cz/soubor/zprava-o-cinnosti-hzs-cr-v-oblasti-preventivne-vychovne-cinnosti-za-rok-2020-pdf.aspx>.

MV-generální ředitelství HZS ČR, 2022. *Zpráva o činnosti Hasičského záchranného sboru České republiky v oblasti preventivně výchovné činnosti za rok 2021*. Praha. Dostupné také z: <https://www.hzscr.cz/soubor/2022-02-17-zprava-pvc-2021-pdf.aspx>.

PACHER, Petr, 2017. *Vývojová psychologie*. Praha: University of Applied Management. ISBN 978-80-88186-16-8.

PELTÁN, David, 2021. Seniorská obálka pomáhá tři roky. Nově ji strčíte do kapsy a obsahuje informace o očkování. In: *Seniorřivkrajích* [online]. 18. 3. [cit. 2022-03-23]. Dostupné z: <https://seniorivkrajich.mpsv.cz/seniorska-obalka-pomaha-zachranovat-zivoty-tri-roky-nove-ji-strcite-do-kapsy-a-obsahuje-informace-o-ockovani/>.

PLAMÍNEK, Jiří, 2014. *Vzdělávání dospělých: průvodce pro lektory, účastníky a zadavatele*. 2., rozšířené. vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4806-1.

Požární ochrana, ochrana obyvatelstva, první pomoc: příručka pro seniory, 2018. Hradec Králové: Statutární město Hradec Králové. ISBN 978-80-87637-36-4.

PROCHÁZKA, Josef a NEČAS, Pavel, 2020. *Přístupy k tvorbě bezpečnostních a obranných strategií*. Banská Bystrica: Belianum. Vydavatelství Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov. ISBN 978-80-557-1656-5.

QuestionPro, © 2022. *Quota sampling: Definition, types, examples, steps, and more* [online]. QuestionPro. [cit. 2022-03-26]. Dostupné z: <https://www.questionpro.com/blog/quota-sampling/>.

ROOPA, S. a RANI, M. S., 2012. Questionnaire designing for a survey. *Journal of Indian Orthodontic Society* [online], 46(4) suppl1, 273–277 [cit. 2022-03-26]. ISSN 0301-5742 0974-9098. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.5005/jp-journals-10021-1104>.

ŘEHÁK, David, Bohumír MARTÍNEK a Petra LEGIERSKÁ, 2019. *Ochrana obyvatelstva v kontextu aktuálních bezpečnostních hrozeb*. 2. rozšířené vydání. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství. ISBN 978-80-7385-220-7.

SALIVAROVÁ, Jarmila a Jaroslav VETEŠKA, 2014. *Edukace seniorů v evropském kontextu: teoretická a aplikační východiska*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-7452-102-7.

SARSBY, Alan, 2016. *SWOT Analysis: A Guide to Swot for Business Studies Students*. Anglie: Spectaris Ltd. ISBN 978-0993250422.

Sdružení hasičů Čech, Moravy a Slezska, 2021. *Výroční zpráva 2020* [online]. [cit. 2022-03-28]. Dostupné z: https://www.dh.cz/images/Dokumenty/vyrocnizprava/2020/VZ_SHCMS_2020_NAHLED.pdf.

Senior bez nehod, © 2020. *Statistiky nehodovosti* [online]. [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <https://seniorbeznehod.cz/bezpecnostarizika/statistiky-nehodovnosti/>.

ŠERÁK, Michal. 2009. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-551-6.

Vaše cesty k bezpečí aneb chytré blondýnky radí, 2019. Dostupné také z: <https://www.krizport.cz/file-download/download/private/1151>.

VAŠUTOVÁ, Maria, 2020. *Biodromální psychologie pro pomáhající profese: dospělost, stárnutí a stáří*. Ostrava: Repronis. ISBN 978-80-7329-460-1.

Vyhodnocení stavu realizace Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2006 s výhledem do roku 2015 [online], [2008]. Dostupné z: <https://www.hzscr.cz/soubor/2-pdf.aspx>.

YOCHIM, Brian P. a Erin L. WOODHEAD, ed., 2018. *Psychology of Aging: a Biopsychosocial Perspective*. New York: Springer Publishing Company. ISBN 9780826137289.

ZEMAN, Miloš a Otakar J. MIKA, 2007. *Ochrana obyvatelstva*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta chemická. ISBN 978-80-214-3449-3.

ZEMAN, Tomáš, František PAULUS a Kamil BEDNÁŘ, 2021. *Ochrana obyvatelstva a integrovaný záchranný systém I*. Brno: Univerzita obrany. ISBN 978-80-7582-384-7.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

CPO	Civilní protiletecká ochrana
ČR	Česká republika
GŘ HZS ČR	Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky
HZS ČR	Hasičský záchranný sbor České republiky
IPSKÚ	Implementace politiky stárnutí na krajské úrovni
IZS	Integrovaný záchranný systém
JSVI	Jednotný systém varování a informování
JSVV	Jednotný systém varování a vyrozumění
MU	Mimořádná událost
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Organizace Severoatlantické smlouvy)
NNO	Nestátní nezisková organizace
OOB	Ochrana obyvatelstva
PaPFO	Právnícké a podnikající fyzické osoby
PVČ	Preventivně výchovná činnost
SDH	Sbor dobrovolných hasičů
ZHN	Zbraně hromadného ničení

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Podoba titulní strany tzv. seniorské obálky, zavedené v Jihomoravském kraji (Krajský úřad Jihomoravského kraje, 2018a)	46
Obrázek 2: Určení strategie na základě SWOT analýzy (Zdroj: vlastní)	68
Obrázek 3: Grafické znázornění analýzy zainteresovaných stran, nejdůležitější je komunikace s aktéry, kteří mají velký vliv a velký zájem (Zdroj: vlastní)	79

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Početní a procentuální zastoupení seniorů žijících v ČR v letech 2011, 2015, 2017, 2019 a 2020 (Český statistický úřad, 2021a).....	18
Tabulka 2: Věkové rozložení seniorů dle pohlaví. Data k 31. 12. 2020 (Český statistický úřad, 2021b).....	18
Tabulka 3: SWOT analýza vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva – ohodnocení parametrů dle autorčina expertního odhadu (Zdroj: vlastní)	67
Tabulka 4: Harmonogram plánu realizace Strategie vzdělávání seniorů (Zdroj: vlastní) ...	76
Tabulka 5: Matice hodnocení překážek implementace Strategie vzdělávání seniorů (Zdroj: vlastní)	77
Tabulka 6: Překážky, rizika a opatření implementace Strategie vzdělávání seniorů (Zdroj: vlastní)	78
Tabulka 7: Plán komunikace v průběhu tvorby a implementace Strategie vzdělávání seniorů s aktéry identifikovanými v analýze zainteresovaných stran (Zdroj: vlastní)	80

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Počty jednotlivých druhů mimořádných událostí, u nichž zasahovaly jednotky požární ochrany v roce 2020 (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2021a).....	20
Graf 2: Počet seniorů, kteří se účastnili akcí, na nichž se podílel HZS ČR mezi lety 2012–2021 v rámci preventivně výchovné činnosti pro seniory (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2022)	44
Graf 3: Počet akcí, na nichž se podílel HZS ČR mezi lety 2012–2021 v rámci preventivně výchovné činnosti (MV-generální ředitelství HZS ČR, 2022)	44
Graf 4: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 2 (Zdroj: vlastní).....	50
Graf 5: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 4 (Zdroj: vlastní).....	51
Graf 6: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 5 (Zdroj: vlastní).....	52
Graf 7: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 6 (Zdroj: vlastní).....	53
Graf 8: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 7 (Zdroj: vlastní).....	54
Graf 9: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 8 (Zdroj: vlastní).....	54
Graf 10: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 9 (Zdroj: vlastní).....	55
Graf 11: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 10 (Zdroj: vlastní).....	56
Graf 12: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 11 (Zdroj: vlastní).....	56
Graf 13: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 12 (Zdroj: vlastní).....	58
Graf 14: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 13 (Zdroj: vlastní).....	58
Graf 15: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 14 (Zdroj: vlastní).....	59
Graf 16: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 15 (Zdroj: vlastní).....	60
Graf 17: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 16 (Zdroj: vlastní).....	60
Graf 18: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 17 (Zdroj: vlastní).....	61
Graf 19: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 18 (Zdroj: vlastní).....	62
Graf 20: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 19 (Zdroj: vlastní).....	62
Graf 21: Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 20 (Zdroj: vlastní).....	63

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Seniorská karta a návod na vyplnění

Příloha P II: Vzor dotazníku

PŘÍLOHA P I: SENIORSKÁ KARTA A NÁVOD NA VYPLNĚNÍ

 Evropská unie Evropský sociální fond Operační program Zaměstnanost		Projekt: Implementace politiky stárnutí na krajskou úroveň CZ.03.2.2.63/0.0./0.0./15_017/00/062/07 Copyright © ZZS JMK, 2018		 MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ		 MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY				
V PŘÍPADĚ NALÉHAVÉ POMOCI I.C.E. KARTA				Údaje slouží k informaci v situaci tísně a ohrožení zdraví nebo života [VYPLŇTE TISKACÍM PÍSMEM]						
DATUM VYPLNĚNÍ				ZDRAVOTNÍ POJIŠTOVNA						
JMÉNO A PŘÍJMENÍ, TITUL				DAT. NAROZENÍ NEBO R.Č.						
ALERGIE										
NEMOCI						OD KDY ?				
LÉKY - NÁZEV						DÁVKA		DÁVKOVÁNÍ		
KONTAKTY NA BLÍZKÉ OSOBY										
POŘADÍ	JMÉNO A PŘÍJMENÍ				MĚSTO		VZTAH		TELEFON	
1										
2										
3										
JMÉNO A KONTAKT NA PRAKTICKÉHO LÉKÁŘE										
Souhlasím s využitím těchto údajů pro potřeby IZS při mém ošetření.					 podpis				
www.seniorivkrajich.mpsv.cz										
										

Formulář seniorské obálky (Krajský úřad Jihomoravského kraje, 2018a)

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

MINISTERSTVO PRÁCE
A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

jihomoravský kraj

V PŘÍPADĚ NALÉHAVÉ POMOCI

I.C.E. KARTA

... o lidech a pro lidi ...

Údaje slouží k informaci v situaci tísně a ohrožení zdraví nebo života.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

MINISTERSTVO PRÁCE
A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

jihomoravský kraj

V PŘÍPADĚ NALÉHAVÉ POMOCI

I.C.E. KARTA

... o lidech a pro lidi ...

Údaje slouží k informaci v situaci tísně a ohrožení zdraví nebo života.

V PŘÍPADĚ NALÉHAVÉ POMOCI

I.C.E. KARTA

- 155** Záchraná služba
- 150** Hasiči
- 158** Policie ČR
- 156** Městská policie
- 112** Integrovaný záchranný systém

www.seniorskapolitikajmk.cz

Vzhled seniorské obálky (Krajský úřad Jihomoravského kraje, 2018a)

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Projekt implementace
politiky stárnutí na krajskou úroveň
CZ.03.2.2.63/0.0./0.0./15_017/0006207 MPSV

Udělena celorepubliková záštita:

za oblast sociálních věcí
Dipl.-Pol. Jana Maláčová, MSc.
ministryně práce a sociálních věcí

za oblast zdravotnictví
Mgr. et Mgr. Adam Vojtěch,
MHA ministr zdravotnictví

I.C.E. KARTA

SENIORSKÁ OBÁLKA PRAVIDLA PRO VYPLNĚNÍ

ČERVENĚ

údaje
důležité
k vyplnění

ŽLUTĚ

doporučené
údaje

ZELENĚ

údaje méně
závažné

ICE kartu
můžete označit
piktogramy

copyright © 2019

Semafor: Důležitost kolonek k vyplnění se řídí barvami.

Údaje: Záleží však jen na Vás, jaké kolony v tiskopisu vyplníte!

Umístění: Viditelné místo v bytě. Zvenku na dveře lednice magnetkou či na vhodové dveře ze strany bytu. Jsou to první dveře, jimiž složky záchranného systému prochází.

Aktuálnost: Prosimе, udržujte údaje aktuální! Vyměňte obálku vždy při změnách léků, kontaktů, po hospitalizaci.

Datum narození: Je na Vás, zda vyplníte zdravotní pojišťovnu nebo rodné číslo, tyto údaje je zdravotnická záchranná služba schopna zjistit z Vašich dokladů.

Alergie: Velmi významná kolonka, zvláště alergie na léky, pyl atd.

Nemoci: Pro záchranáře je důležité vědět, jaké máte současné nemoci a zda jste nemoc prodělali před rokem nebo před 20 lety.

Léky: Uvádějte název opsaný z krabičky, včetně množství (například 80 mg), dále dávku (například 1 tableta) a pak dávkování (například 1-0-1).

Kontakty: Osoby blízké = rodinní příslušníci, sousedé či přátelé, je to zcela na Vás. Telefon pomůže v případě zajištění péče o pečujícího nebo o domácího mazlíčka.

Několik doporučení závěrem:

- Kontakt na praktického lékaře napomůže při zjištění dalších informací.
- S vyplněním karty Vám mohou pomoci Vaši blízcí nebo praktický lékař.
- V případě, že jste byli v poslední době hospitalizováni, vložte do obálky i poslední propouštěcí zprávu.
- Je zde uvedeno mnoho zdravotních údajů, které pomohou záchranářům rozhodnout o tíži Vašeho aktuálního stavu a optimální terapii na místě nebo nutnosti transportu do zdravotnického zařízení.
- Svým podpisem stvrzujete, že údaje jsou pravdivé a že je mohou záchranné složky využít v případě situace tísňe, ohrožení zdraví nebo života.
- Neotvírejte však své dveře bez zábran každému!
- Využívejte „bezpečnostní řetězky“ a „kukátko“ na dveřích.
- Osvědčujte se mít v domě také „hlásiče kouře“.

Kolektiv autorů

K využití: občan/ka, bydlící v domácím prostředí sám/a; senior, včetně toho, který využívá terénní sociální služby; osoba se zdravotním postižením a kdokoli další, kdo považuje tuto podporu pro sebe za podstatnou. Život je dar, a kež jej můžeme smysluplně prožít a je-li to možné, ve zdraví.

I.C.E. KARTA

<https://www.facebook.com/seniorivkrajich/>

Formulář ICE karta je ke stažení
www.mpsv.cz www.mzcr.cz
a na webových stránkách krajů

Návod na vyplnění seniorské obálky (Krajský úřad Jihomoravského kraje, 2018b)

PŘÍLOHA P II: VZOR DOTAZNÍKU⁷⁵

Dotazník k bakalářské práci

Vážená paní/Vážený pane,

jsem studentkou bakalářského studia studijního programu Ochrana obyvatelstva Fakulty logistiky a krizového řízení na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Ve své bakalářské práci bych se chtěla věnovat vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva, i moji rodiče jsou již senioři, díky tomu je mi téma blízké. Na Vás se obracím se žádostí o vyplnění dotazníku, jehož vyhodnocení mi pomůže zjistit, jaké je mezi seniory povědomí o ochraně obyvatelstva či možnostech vzdělávání se v této oblasti. Na základě vyhodnocení dotazníku a další analýzy by výsledkem práce měla být strategie vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva, neboť dle mého názoru je důležité šířit tyto informace mezi lidi. Výsledky dotazníku jsou anonymní. Vyplnění Vám pravděpodobně nezabere více než 15 minut.

Děkuji za Váš čas

Tereza Košťálová

Odpovědi, prosím, zakroužkujte.

1) Jste:

- a) Muž.
- b) Žena.

2) Kolik je Vám let?

- a) 65-74.
- b) 75-89.
- c) 90 a více.

3) Bydlíte:

- a) Ve městě.
- b) Na vesnici či v městysu.

4) Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) Základní.
- b) Středoškolské s výučním listem.
- c) Středoškolské s maturitou.
- d) Vysokoškolské.

⁷⁵ Oproti rozdávaným dotazníkům byl změněn font a velikost písma pro zachování jednotnosti v celé bakalářské práci. V rozdávaných dotaznících byla velikost písma větší kvůli předpokladu zhoršeného vidění respondentů.

5) Víte, jaké mimořádné události mohou ohrozit Vaši obec?

- a) Ne.
- b) Ano.

a) Jestliže jste odpověděl/a ANO, uveďte, prosím, jaké _____
_____.

6) Zaznamenal/a jste v období posledních 4 let informace o přípravě na mimořádné události*, či zásady, jak se při nich zachovat, kde? (Můžete označit více možností):

- a) Ne, neslyšel/a.
- b) Ano, v médiích (televize, rádio, noviny apod.).
- c) Ano, informaci jsem získal/a od obecního či městského úřadu.
- d) Jiná možnost (vypište slovy kde) _____
_____.

*mimořádná událost – většinou neočekávaná událost, která ohrožuje zdraví a životy lidí, zvířat, majetek a životní prostředí. Mezi mimořádné události můžeme zařadit požár, dopravní nehodu, průmyslovou havárii, povodně apod.

7) Slyšel/slyšela jste o možnosti studia na tzv. „senior akademiích“ či univerzitách třetího věku?

- a) Ne, neslyšel/a jsem o této možnosti.
- b) Ano, tuto možnost jsem i využil, využila.
- c) Ano, ale nezaujala mě.
- d) Jiná možnost (vypište slovy) _____
_____.

8) Jsou ve Vaší obci pořádány besedy, či jiné akce s účelem seznámení se s informacemi o mimořádných událostech?

- a) Ano, pravidelně.
- b) Ano, občas.
- c) Ne.
- d) Nevím.

9) Pokud byste se chtěl/a dozvědět o zásadách, jak se zachovat při mimořádných událostech více, jak byste postupoval/a? (Můžete označit více možností):

a) Kontaktoval/a bych obecní či městský úřad.

b) Kontaktoval/a bych blízkou osobu.

c) Podíval/a bych se na internet.

d) Chtěl/a bych se účastnit besedy.

e) Vyhledal/a bych brožuru, letáky, příručky.

f) Nevím.

g) Jiná možnost (vypište slovy) _____

_____.

10) Zaznamenal/a jste v období posledních 4 let možnosti dalšího vzdělávání seniorů v oblasti ochrany obyvatelstva*?

a) Ne.

b) Ano.

Jestliže jste odpověděl/a ANO, uveďte, prosím, jaké a kde _____

_____.

*Pod pojmem ochrana obyvatelstva je zjednodušeně možné chápat zejména varování (informování), ukrytí, individuální ochranu, evakuaci a nouzové přežití.

11) Uvítal/a byste další možnosti vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva?

a) Ne.

b) Nevím.

c) Ano.

Jestliže jste odpověděl/a ANO, uveďte, prosím, jaké možnosti by pro Vás byly ideální _

_____.

12) Jak zní „Všeobecná výstraha“ v České republice?

a) Kolísavý tón sirény po dobu 140 sekund.

b) Nepřerušovaný tón sirény po dobu 140 sekund.

c) Jednou přerušovaný tón sirény po dobu 60 sekund.

d) Nevím.

13) Jak se zachováte v případě, že uslyšíte „Všeobecnou výstrahu“ a víte, že se nejedná o výstrahu před povodní? (Můžete označit více možností):

- a) Zavoláte na tísňovou linku.
- b) Najdete si úkryt v budově.
- c) Zavoláte příbuzným.
- d) Budete pozorně sledovat ČT 1 nebo poslouchat ČRo 1.
- e) Nevím.

14) Jaká jsou čísla tísňového volání, která můžete využít v České republice? (Můžete označit více možností):

- a) 111, 999.
- b) 112, 150.
- c) 153, 157, 158.
- d) 155, 156, 158.
- e) 150, 151, 152.
- f) Nevím.

15) Jak byste postupoval/a v případě, že uvidíte člověka v bezvědomí a chcete mu poskytnout první pomoc?

- a) Rozhlédnete se, zda Vám také nehrozí nebezpečí → Oslovíte jej, vyzkoušíte, zda je při vědomí → Není-li při vědomí, zakloníte mu hlavu a předsunete spodní čelist → Po dobu 10 vteřin sledujete dýchání → Zjistíte-li, že postižený nedýchá, nebo dýchá nedostatečně, zavoláte záchrannou službu → Provádíte resuscitaci.
- b) Přiběhnete k postiženému → Vyzkoušíte, zda je při vědomí → Nereaguje-li, voláte záchranku a zahájíte resuscitaci.
- c) Rozhlédnete se a zjistíte, zda Vám také nehrozí nebezpečí → Zakloníte postiženému hlavu a předsunete spodní čelist → Po dobu 3 vteřin sledujete dýchání → Zjistíte-li, že postižený nedýchá, zavoláte záchrannou službu → Provádíte resuscitaci.
- d) Nevím.

16) Mezi kterými pruhy se na dálnici tvoří záchranářská ulička?

- a) Mezi levým a přilehlým pruhem.
- b) Mezi pravým a přilehlým pruhem.
- c) Nevím.

17) Při hoření svíčky v domácnosti je bezpečnost zajištěna pokud: (Můžete označit více variant):

- a) Necháváte svíčku bez dozoru.
- b) Umístíte svíčku do průvanu.
- c) Když jdete spát, nebo odcházíte z domu, svíčku zhasnete.
- d) Svíčku umístíte daleko od záclon.
- e) Ani jedna z variant není správná.

18) Kdo může nařídit evakuaci? (Označte odpověď se všemi správnými možnostmi):

- a) Velitel zásahu, zaměstnavatel, starosta obce, starosta obce s rozšířenou působností, hejtman.
- b) Starosta obce, starosta obce s rozšířenou působností, hejtman.
- c) Velitel zásahu, zaměstnavatel.
- d) Nevím.

19) Jaké skupiny věcí by mělo obsahovat evakuační zavazadlo? (Můžete označit více možností):

- a) Jídlo, pití a nádobí, cennosti a dokumenty, léky a hygienické potřeby.
- b) Oblečení a vybavení pro přespání.
- c) Přístroje, nástroje a zábava.
- d) Nevím.

20) Kam se uchýlíte v případě úniku nebezpečné látky ve Vašem okolí?

- a) Do nižších pater budovy.
- b) Do vyšších pater budovy.
- c) Ven na čerstvý vzduch.
- d) Nevím.

Děkuji za Váš čas, který jste strávil/a vyplňováním dotazníku.